

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİLİMSEL TEFSİRİ YAPILAN AYETLERE DAİR

YORUMLARIN KLASİK TEFSİRLER İLE

MUKAYESESİ

ZEHRA BEKER

DANIŞMAN

DOÇ.DR. VEYSEL GENGİL

BARTIN-2025

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

BİLİMSEL TEFSİRİ YAPILAN AYETLERE DAİR
YORUMLARIN KLASİK TEFSİRLER İLE
MUKAYESESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zehra BEKER

JÜRİ ÜYELERİ

Danışman : Doç.Dr. Veysel GENÇİL
Üye : Dr.Öğr. Üyesi Yunus ABDURAHİMOĞLU
Üye : Dr.Öğr. Üyesi Akif YILDIRIM

BARTIN-2025

KABUL VE ONAY

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr.Veyssel GENÇİL danışmanlığında hazırlamış olduğum “BİLİMSEL TEFSİRİ YAPILAN AYETLERE DAİR YORUMLARIN KLASİK TEFSİRLER İLE MUKAYESESİ” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

11.04.2025

Zehra BEKER

ÖN SÖZ

Yüksek lisans öğrenimim süresince yürütmüş olduğum bu tez çalışmasının her aşamasında, bilgi ve deneyimleriyle sürece katkıda bulunan, değerli danışman hocam Doç. Dr. Veysel GENGİL'e, akademik rehberliği ve yönlendirmeleri için en içten şükranlarımı sunarım.

Bu süreçte her zaman yanımda olarak manevi desteğini esirgemeyen kıymetli eşim Yavuz Köksal BEKER'e en derin teşekkürlerimi iletirim. Hayatımın her alanında olduğu gibi bu çalışmada da fedakârlıkları, desteği ve varlığıyla beni her daim güçlendiren annem Ayşegül BESİLİK'e minnettarlığımı ifade etmek isterim. Tüm zorluklar içerisinde bana umut ve ilham kaynağı olan sevgili kızım Neva'ya da gönülden teşekkür ederim. Görev yapmakta olduğum TOKİ Ortaokulu kıymetli idareci ve öğretmenlerimize değerli katkıları için teşekkür ederim. Ayrıca, tez sürecinde manevi desteğiyle bana katkı sağlayan her zaman yanı başımda olan değerli arkadaşım Rumeysa GEDİK ve Ayşegül SAYGI'ya da teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Zehra BEKER

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

BİLİMSEL TEFSİRİ YAPILAN AYETLERE DAİR YORUMLARIN KLASİK TEFSİRLER İLE MUKAYESESİ

Zehra BEKER

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Öğr. Üyesi Veysel GENGİL

Bartın-2025, sayfa: 97

Kur'ân-ı Kerim Allah'ın insanoğluna gönderdiği belagat ve fesahat yönleriyle mucizevi özelliklere sahip olan bütün insanlık için hidayete erdirici, yol gösterici kutsal bir kitaptır. Bunun yanı sıra Kur'ân'da bizlere indirilen vahiylerin içerisinde ancak çağımızın en ileri teknolojisiyle keşfedebileceğimiz bilimsel gerçeklerin 14 asır evvel bizlere bildirilmesi ve dönemin gelişen teknolojisiyle tespit edilip doğrulanması bizlere Kur'ân-ı Kerim'in Allah'ın sözü olduğu ve her türlü noksanlıktan, zıtlıktan, hatadan münezzeh olduğunun kanıtıdır. Kur'ân-ı Kerim'in içeriğini eksiksiz olarak idrak edebilmek maksadıyla pozitif bilimler alanında donanımlı olmak elzemdir. Kur'ân tarafından bizlere aktarılan, bilimsel veriler içeren âyetlerin incelenmesi ve bilimsel verilerle mukayese edilmesiyle bizlere aktarılmak istenen mesajların daha net anlaşılacağı muhakkaktır. Bu tezimizde Kur'ân'ın bilimle olan ilişkisini buna ek olarak Kur'ân da geçen ve bizlere nakledilen bilimsel verilerin, çağdaş bilimle olan karşılıklı etkileşimi, bilimsel yorum perspektifinde değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilim, din, Kur'ân, mucize.

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

COMPARISON OF COMMENTS ON SCIENTIFIC COMMENTARY OF THE VERSES WITH CLASSICAL COMMENTARY

Zehra BEKER

Bartın University

Graduate School

Basic Islamic Sciences Department

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Veysel GENÇİL

Bartın-2025 pp: 97

The Holy Qur'ān is a holy book sent by Allah to mankind, which has miraculous features in terms of eloquence and eloquence and is a guiding and guiding holy book for all humanity. In addition to this, the fact that scientific facts that we can only discover with the most advanced technology of our age in the revelations revealed to us in the Qur'ān were revealed to us 14 centuries ago and that they were detected and verified with the developing technology of the period is proof that the Holy Qur'ān is the word of Allah and that it is free from all kinds of deficiencies, contradictions and errors. In order to fully comprehend the content of the Holy Qur'an, it is essential to be equipped in the field of positive sciences. It is certain that the messages conveyed to us by the Qur'an will be more clearly understood by examining the verses containing scientific data and comparing them with scientific data. In this thesis, the relationship between the Qur'an and science, as well as the interaction of the scientific data mentioned in the Qur'an and transmitted to us with contemporary science, are evaluated in the perspective of scientific interpretation.

Key Words: Science, religion, Qur'ān, miracle.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	II
BEYANNAME	III
ÖN SÖZ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR	IX
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Literatür Özeti.....	4
1.2. Materyal ve Yöntem	5
1.3. Bulgular ve Tartışma.....	6
1.4. Sonuçlar ve Öneriler	7
2. BİLİMSEL TEFSİRİN TANIMI	8
2.1 Bilimsel Tefsiri Savunanlar	15
2.2 Bilimsel Tefsiri Reddedenler	24
3. BİLİMSEL TEFSİRİN DOĞUŞU	34
3.1. Arap Edebiyatı Dili ve Kültürel Farklılıklar	38
3.2.Tarihsel ve Bağlamsal Farklılıklar	39
3.3.İnanç Sistemleri ve İdeolojik Çeşitlilikler	39
3.4.Yorumlama Metodolojileri	40
3.5.Kişisel Deneyimler ve Önyargılar	40
3.6.Siyak Sibak İlişkisi	40
3.7.Nüzulün Tarihsel Seyri	42
4. BİLİM VE DİN ARASINDAKİ İLİŞKİ	43
5.BİLİMSEL TEFSİRE KONU OLAN AYETLER	47
5.1.ASTRONOMİ.....	49
5.1.1 Dünyanın Dönüşü ve Yörüngeler.....	50
5.1.2 Bing Bang Teorisi	53

5.1.3 Evrenin Genişlemesi.....	56
5.2 FİZİK.....	58
5.2.1 Zamanın İzâfilîği	58
5.2.2 Atmosfer Basıncı.....	61
5.2.3 Denizlerin Birbirine Karışmaması	62
5.2.4 Yağmurdaki Düzen ve Ölçü.....	65
5.2.5 Dünya'nın En Alçak Yeri	68
5.3. BİYOLOJİ	71
5.3.1 Eşyanın Çift Oluşu	71
5.3.2.Toprak ve Sudan Yaratılma.....	74
5.3.3 Üç Karanlık Bölge	77
5.3.4 Parmak Uçlarındaki Kimlik.....	79
6.AHSEN-İ TAKVÎM BAĞLAMINDA ANALİZ VE DEĞERLENDİRME	83
7.SONUÇ	87
KAYNAKLAR	91
ÖZGEÇMİŞ	97

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Bin
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Terc.	: Tercüme Eden
ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
İbn.	: İbni
s.	: Sayfa
TDV.	: Türk Diyanet Vakfı
t.y.	: Tarih Yok
vb.	: Ve Benzeri
y.y.	: Yayın Yeri Yok

1.GİRİŞ

Allah-u Teâla, insanlık tarihinin var olduğu dönemden itibaren ilahi mesajlar vasıtasıyla gerekli uyarıları yaparak insanoğlunun hidayete sevkı için peygamberler göndermiştir. Peygamberlerin nihai amacı, ilahi emirleri naklederek insanoğlunu dine davet etmektir. Dinin asıl gayesi ise insanların hem bu dünyada hem de ahirette saadetini hedeflemektedir. Bu vesileyle gönderilen peygamberler tek bir coğrafi bölgedeki insanlara değil, bütün insanlığa ilahi emirlerini vahyetmiştir. Nitekim Kur'ân'ın evrensel oluşu, onun bütün dünya aleminin okuyup anlayabilmesi açısından temel bir ölçüttür. Bu noktada âyetlerde kastedilen mananın isabetli olabilmesi açısından tefsir ilmi, bir araç görevindedir. Şöyle ki evrende sonsuza kadar geçerli olacak Kur'ân âyetlerinin en doğru şekilde idrak edilerek hayata geçirilmesi, İslam'ın yüce vazifelerinden biridir. Kur'an'ı ne derece doğru anlar ve hayatımıza tatbik edersek o denli üzerimize düşen görevi icra ederek âyetlerin gerçek bağlamına ulaşabiliriz.

Kur'ân'ı Kerim'in nihai amacı, insanları doğru yola yönlendirmekle birlikte, bizlere ilahi emir, öğüt ve isteklerini en kapsamlı bir şekilde bildirmektir. Bizlere bildirilen ilahi kurallar ve öğretiler içerisinde, zaman algısından, yahut dönemin şartları gereği anlamlandırmakta güçlük çektiğimiz birtakım misaller olabilmektedir. Gerek ilk dönem müfessirleri, gerek çağdaş dönem müfessirleri, bu anlaşılması güç olan ilahi emirleri, Yüce Allah'ın bizlere bildirmek istediğı bütün mesajları tam anlamıyla idrak edebilmek amacıyla gerekli çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalarını gerçekleştirirken dönemin şartlarına bağlı kalmıştır. Yüce Allah'ın bizlerden istediğı buyrukları yerine getirmek için bize bildirdiğı emirleri hakiki anlamda kavramamız, özümsememiz ve yaşantımıza yansıtmanız gerekmektedir. Böylelikle Allah'a yaklaşmamızı, kalben bağlanmamızı ve hakikati anlamlandırmamıza yardımcı olmaktadır.

Kur'ân; inanç esasları, ibadet, ahlak, ukubat, muamelat gibi birbirinden bu kadar farklı, çeşitli ve insanların ruhuna dokunacak konulara değinerek, insanları derinden etkilemiştir. Bir müslümanın Kur'an âyetlerinin asıl mesajına ulaşması ve bu âyetler çerçevesinden evrendeki olgular üzerine tefekkür ederek nihai olarak tevhid eksenine girebilmesi esastır. Şöyle ki Kur'an'da yer alan ana konuların ekseriyetinde inanç üzerine yoğunlaşmaktadır. İnsanoğlunun bu inanç noktasında kemale erebilmesi ve kalbi ile Allah'ın varlığını tasdik

edebilmesi amacıyla Allah'ın Kur'an'da bizlere birtakım ayetleri naklettiğini görmekteyiz. Özellikle evrendeki ahenk, mahlukatların yaratılış safhası, fiziksel kanunlara dair bilgi içeren ayetler Kur'an'da mevcuttur. Akleden ve sorgulayan bir topluluk bütün bu düzen karşısında yüce yaratıcının izlerini görür. Bu evrendeki fiziksel, biyolojik, ve toplumsal yasalar insanı kâinat hakkında düşünmeye teşvik eder. Âlimlerimize göre Sünnetullah da asla bir sapma olamayacağı bizlere bildirilen bilimsel gerçekliklerin Kur'an'da yer aldığı şekliyle evrende de mevcut olduğudur. Aynı zamanda bu Kur'an'ın kendi döneminde asla bilinmeyen ve bilinemeyecek olan evrenin sırlarına dair de bizlere bilgi aktardığını söylemenin mümkünâtı üzerine de çalışmamızda ilgili safhalara yer verilecektir.

Kur'ân'ı Kerim Hz.Peygamberin vefatından sonraki süreçte anlaşılmayı gerektiren süreçlerden geçmiştir. Nüzul dönemi ve sonrasında en doğru şekilde anlaşılabilmesi açısından gerekli tefsirler yapılmış ve eldeki imkan dahilinde müslümanların akıllarına takılan soru işaretlerinin giderilmesi hedeflenmiştir. İlerleyen süreçlerde ise Kur'ân âyetlerinin bilimsel verilerle tefsir edilmesinin imkan dahilinde olup olmaması konusunda ayrılıklar yaşanmıştır. İnsanları derinden etkileyen mucizevi âyetlerle bilimsel verilerin entegre edilmesinin ne denli doğru olduğu hususunda âlimler arasında ihtilaflar yaşanmıştır.

Kur'ân ayetlerinin çeşitli bilimsel konularla ilişkilendirilmesi, bizi bu konuların ve ilgili ayetlerin belirlenmesine yöneltti. Ardından, bu ayetlerin klasik dönem ve sonraki müfessirler tarafından nasıl yorumlandığını inceleyerek, öne sürülen modern bilimsel yorumlarla karşılaştırma yapma gerekliliğini ortaya çıkardı.

Çalışmamızı diğer çalışmalardan ayıran bazı hususlar mevcuttur. Şöyle ki bu alanda var olan tezlerde, genellikle belirli bir müfessirin eseri, bilimsel tefsir metodolojisi bağlamında ele alınırken, bizim tezimizde ise tek bir yaklaşım yerine, hem erken dönem müfessirlerinin hem de çağdaş dönemdeki müfessirlerin görüşlerinden imkan dahilinde kısım kısım faydalanılmıştır. Bu sayede, konuyu daha geniş bir perspektiften incelemeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda, öncelikle bilimsel tefsirin tanımı yapılarak konuya giriş yapılmıştır. Daha sonra bilimsel tefsirin doğuşuna sebep olan etmenler; arap edebiyatı dili ve kültürel farklılıklar, tarihsel ve bağlamsal farklılıklar, inanç sistemleri, ideolojik çeşitlilikler, yorumlama metodolojileri, kişisel deneyimler, siyak sibak ilişkisi ve nüzulün tarihsel seyri başlıklar halinde ele alınmıştır. Bilim ve din arasındaki ilişki de ele alınarak konu bütünlüğü

sağlanmıştır. Aynı zamanda bilimsel tefsir metoduna karşı farklı bakış açıları da ele alınarak bilimsel tefsiri kabul eden ve bilimsel tefsire karşı çıkan âlimlerimizin konuya dair dayanaklarından bahsedilmiştir. Bu vesileyle bilimsel tefsir metodunun İslam düşüncesindeki yeri değerlendirilecektir.

Çalışmamızın ana bölümü olan beşinci bölümde bilimsel tefsire konu olan âyetlerden örneklemeler verilmiştir. Bu bilimsel verilerin mevcut olduğu iddia edilen ayetler Râzî, İbn Kesir, Maturudî, Taberî, Zemahşerî, Semerkandî, Nesefî, Kurtubî, Cevzi, Beydavi, Hamdi Yazır, Bayraktar Bayraklı, Celal Yıldırım, Süleyman Ateş gibi âlimlerimizin tefsirlerinden istifade edilerek ayetlerde kastedilmek istenen manaya ulaşmak hedeflenmiştir. Kur'ân'da kozmik düzene dair verilebilecek örneklerin sayısı oldukça fazladır. Fakat çalışmamızda imkan dahilinde bir kısmını zikrederek ilahi mesajlar ve bilimsel veriler arasındaki ilişki irtibatlandırılmaya gayret edilmiştir. Çalışmamızın bir sonraki kısmında ise konu Ahsen-i takvim bağlamında analiz ve değerlendirme yapılmıştır. Son olarak da sonuç kısmıyla çalışmamız neticelendirilmiştir.

1.1. Literatür Özeti

Bu tezi hazırlama sürecinde, Tefsir alanında kaleme alınmış klasik dönem eserlerden başlayarak çağdaş ve modern dönem eserlerine kadar ulaşan belirli kaynaklarla sınırlı bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Tüm çalışmalara değinmek ve bunları detaylı bir şekilde değerlendirmek, araştırmanın sınırlarını genişletmesi sebebiyle böyle bir yöntem tercih edilmiştir. Bilimsel i'câz konularında birçok akademik çalışma incelenmiş olup, burada tamamını sıralamanın uygun düşmemesi ve kapsam alanının geniş olması hasebiyle araştırmanın kapsamına uygun olanlarla yetinilmiştir.

Çalışmamızın ana kaynağını Kur'ân-ı Kerîm ayetleri oluşturmakta olup, bu ayetlerin mealleri için Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait “Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir” eserinden yararlanılmıştır. Bilimsel tefsir yöntemi, modern bilimsel iddialar ve bağlam konularıyla ilgili olarak ise bu alanlarda kaleme alınmış akademik makaleler, tezler, kitaplar, temel eserlerden faydalanılmıştır.

İlgili ayetlerin sahâbe ve tâbiûn tarafından ilk dönemde anlaşıldığı ve tefsir edildiği şekillere ulaşabilmek amacıyla, hem ilk dönem hem de sonraki müfessirlerin tefsirlerinden ara ara atıflarda bulunulmuştur. Bu tefsirlere ve eserlere örnek olarak; Fahreddin er-Râzî'nin “Mefâtîhu'l-Gayb”, Mukâtil b. Süleyman'ın “et-Tefsîrü'l-Kebîr”, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin “Te'vîlâtü'l-Kur'ân” Ebû İshâk es-Sa'lebî'nin “el-Keşf ve'l-Beyân”, Zemahşerî'nin “el-Keşşâf Tefsiri”, Ebu'l-Leys Semerkandî'nin “Tefsîru'l Kur'ân”, Celalüddin el-Mahalli Suyuti, “Celâleyn Tefsiri”, İmam Nesefî'nin, “Nesefî Tefsiri”, İmam Kurtubî'nin, “El-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân”, İbn Kesir'in “Tefsîr'ül-Kur'ân'il-Azim”, Gâzî Ahmet Muhtâr Paşa'nın, “Serâiru'l-Kur'an Fî Tekvîni ve İfnâi ve İâdei'l- Ekvân”, Muhammed b. Ahmed İskenderânî'nin, “Keşfü'l-Esrâri'n-Nuraniyyeti'l-Kur'âniyye”, Tantavi Cevherî'nin, “el-Cevâhir fî Tefsîri'l-Kur'ân”, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın, “Hak Dîni Kur'ân Dili”, Celal Yıldırım'ın “İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri”, Süleyman Ateş'in, “Kur'ân-ı Kerim Tefsîri” adlı eserlerini sayabiliriz.

1.2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışma hazırlanırken, tefsir alanında yazılmış olan kitaplar, makaleler ve tezler gibi çeşitli materyallerden faydalanılmıştır. Bu kaynaklar, hem klasik dönem tefsir literatürünü hem de modern yorumlama yöntemlerini içermekte olup, tefsirin tarihsel gelişimi ve evrimi hakkında derinlemesine bir anlayış kazandırmayı amaçlamaktadır. Çalışma süresince, farklı yazarların görüşlerini ve analizlerini bir araya getirerek, konunun zenginliğini ve çok boyutluluğunu ortaya koymaya özen gösterilmiştir. Bu bağlamda, çeşitli perspektiflerin bir arada değerlendirilmesiyle, tefsir alanındaki literatürün daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması sağlanmıştır. Bu yaklaşım, sadece belirli bir görüşü öne çıkarmakla kalmayıp, aynı zamanda farklı yorumların ve eleştirilerin de göz önünde bulundurulmasına imkan tanımaktadır. Böylece, bu çalışmanın tefsir alanına destek sağlaması ve literatüre farklı bir bakış açısı getirmesi amaçlanmıştır. Sonuç olarak, bu tezin hazırlanması sürecinde elde edilen bulgular ve yapılan analizler, tefsir alanındaki mevcut bilgi birikimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

1.3. Bulgular ve Tartışma

Kur'ân'ı Kerimde geçen birtakım âyetler ile bilimsel veriler arasındaki bağlantılar açığa çıkarılarak, özellikle belirli âyetlerin bilimsel keşiflerle nasıl ilişkilendirildiği vurgulanmaktadır. Bilim ile din arasındaki etkileşim incelendiğinde ilgili âyetlerin varolan bilimsel zemin düzlemine nasıl etki ettiği konusu ele alınacaktır. Ayrıca, bilimsel tefsire yönelik ifadeler, bilimsel tefsiri savunan alimler ile bilimsel tefsire karşı çıkan alimlerin dile getirdiği eleştirilerin geçerliliği sorgulanacaktır. Bu bağlamda, kabul gören ve karşıt görüşler birlikte dikkatle alınarak zengin bir tartışma ortamı oluşturulacaktır.

1.4. Sonuçlar ve neriler

Bu çalışmada, belirli birtakım Kur'ân âyetlerinin bilimsel yorumlamalara olan etkisini ve bu yorumların islami literatürde nasıl yankı oluşturduğu üzerine durulmuştur. Elde edilen bulgular, bilimsel tefsirin islam aleminin üzerine bazı avantajları olduğu gibi dezavantajları olduğunu da ortaya koymaktadır. Özellikle, Kur'ân'ın evrensel mesajının bilimsel verilerle desteklenmesinin modern çağın insanına hitap etmede kolaylık sağladığı ve inançlarını sağlamlaştırdığı tespit edilmiştir. Ancak bilimsel verilerin zaman içerisinde dönemin şartları ve teknolojik etkenler karşısında değişiklik gösterebileceği dikkate alındığında, Kur'ân'ın yalnızca bilimsel verilerle yorumlanmasının belli başlı problemlere sebep olabileceği kanaatindeyiz. Bu sebep ile gerekli konularda sınırları bilmekte ve ifrat tefritten kaçmanın en doğru yöntem olduğunu gözlemlemekteyiz.

2. BİLİMSEL TEFSİRİN TANIMI

Bilimsel tefsir, Kur'ân'da bulunan ilmî veri içeren ibarelerin, inceleme altına alınarak bilimsel ve felsefi konuları mülâhaza ederek sonuç çıkarmaya çalışan bir tefsir çeşididir. Özellikle çağımızda tasdik edilerek, son dönemdeki çalışmalarda yer verilen tefsir nevelerindendir. Konu edinilen tefsir çeşidi modern bilim ile irtibatlandırılarak, gerekli izahlar yapılmaktadır.¹ Kâinata ilişkin ayetlerin farklı bilim dallarının verileriyle yorumlanması, geleneksel tefsir anlayışında "İlmî Tefsîr", "Fenni Tefsir" veya "Bilimsel Tefsir" şeklinde ifade edilebilmektedir.² Bu yaklaşım, dinî metinlerin bilimsel keşiflerle ilişkilendirilmesini amaçlayarak, Kur'ân'ın evrensel bilgeliğini ve ilahi mesajını daha derin bir biçimde kavramayı hedefler. Böylece, bilimsel tefsir, hem inanç hem de bilim alanında önemli bir köprü kurar.

Hiç şüphe yok ki bütün ilimlerin bir kapsamı ve gayesi mevcuttur. Mevcut ilimler, belirli alanlara dahil edilerek bu alanlardaki bilgilerin içeriğiyle mevcut konumlarına ulaşırlar. Gerek tıp gerek psikoloji, gerek sosyoloji, hedef olarak belirli bir amaca yöneliktir. Her ilim içerisinde konu edildiği bilgiler açısından belirli amaçlar için vazedilmiş araç niteliğindedir. Tefsir ilminin önceliği de Kur'ân'ın kastettiği ilahi manalara, nasların konu edildiği anlamlara bakarak ilahi gerçeklik ve ince nükteleri tetkik ederek sonuca ulaşmaktır.³

Yüce kitabımız Kur'ân, peygamberimiz aracılığı ile insanlara vahyedilmiştir. Birçok peygambere verilen mucize Peygamberimiz Hz. Muhammed'e de verilmiştir. Her peygamber toplumun ihtiyaçlarına yönelik ve o dönemin olağanüstü karşılayacağı, insanları şaşırtan mucizeler ile desteklenmiştir. Peygamberimize verilen eşsiz mucize ise, Allah'ı inkar eden, peygambere inanmayan inkarcılara karşı, Allah'ın gönderdiği ve insanların bir benzerini getirmekten aciz oldukları vurgulanan Kur'ândır. Kur'ân, doğrudan Allah'ın birliğini kudretini ve insanlığa yönelik mesajlarını kapsayan âyetler içermektedir. Bu âyetler, insanlara hakikat yolunda rehberlik eden ilahi işaretler olarak gönderilmiştir.⁴ İnsanoğlu bu ilahi işaretlerin hakiki manasını bulmakla yükümlüdür.

¹ İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Tarihi**, Fecr Yayınları, Ankara 2010, s.742.

² Celal Kırca, **İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'ân'a Yönelişler**, Marifet Yayınları, İstanbul 2009, s.195.

³ Muhsin Demirci, **Tefsir Tarihi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2014, s.36-37.

⁴ Neal Robinson, **Kur'ân'ı Keşfetmek Örtülü Bir Metne Çağdaş Bir Yaklaşım**, Süleyman Kalkan (Çev.), Kuramer Yayınları, İstanbul 2018, s.54.

Yüce Allah ilahi hakikatlerin manasına müessir olabilmemiz amacıyla akli insana has bir yeti olarak bahşetmiştir. Aklın kâfi olmayacağı kanaatinde olduğundandır ki beşere hakikat yolunu göstermek, dünya ve ahirette saadetini temin etmesini sağlamak ve imanını muhkemleştirmek amacıyla ilahi işaretler serpiştirerek, varlığının kudretini bizlere göstermektedir.⁵ İnsan kendisine bahşedilen bu akıl ve kendisine gönderilen ilahi mesajlar vesilesiyle menfaatini tahakkuk ettirecek ilimlere mümkün mertebe müşahade ederek Kur’ân hakikatlerinin kendisine sirâyet etmesini amaçlamalıdır.

Kur’ân-ı Kerim, eğitim, öğretim ve bilimsel düşünceye son derece önem vermiştir. Bu kutsal metin, insanları bilgi edinmeye, öğrenmeye ve çevrelerindeki dünyayı anlamaya teşvik eden birçok âyet içermektedir. Bilginin ve öğrenmenin en temel değer olduğu Kur’ân’da sıkça vurgulanmış ve Müslümanlar, akıllarını kullanarak doğru bilgiye ulaşmaları konusunda sürekli olarak teşvik edilmiştir. Bizler bunu ilk inen âyeti kerime de görmekteyiz. Nitekim nazil olan ilk âyet “*Yaratan rabbinin adıyla oku!*”⁶ emridir. İki cihan serveri Hz.Muhammed’inde “köleyi sultan tahtına çıkarır” ifadesiyle ilime nasıl bir değer atfettiğini görmekteyiz. İlime sahip olmanın bu dünyada dahil getirileri olmakla birlikte insanı en yüce mertebeye çıkarmaktadır. Bu dünyada ilim sahibi olmanın bize getirileri ahiret hayatına kıyasla bir hiç hükmündedir.⁷ İnsanoğlu Allah’ın bize sunduğu bu rızka karşılık dünya nimetlerini akıl sahibi olarak düşünmeli, irdelemelidir.

Muaz bin Cebel, eğitim ve öğretimin üstünlüğü konusunda şu görüşleri sarfediyor. İlmi Allah için öğrenmemizin gerekliliği ve bu doğrultuda Allah’a kendimizi adamamız gerektiğidir. İlme istek duymak, bu uğurda çabalamak, ilim için tartışmak bir ibadet niyetindedir. İlmi araştırmalarda bulunmak en büyük özveridir. İlim ehli olmayan bir kimseye ise ilim aktarmak sadaka çeşitlerinin en değerli olanıdır. İnsan kendisinde bulunan ilim sayesinde Allah’ın varlığı ve birliği inancına ulaşır. Ancak bu sayede Allah tarafından emredilen ve yasaklanan ilahi emirlere ulaşabilir. Bu emredilen ve yasaklanan ilahi kuralların insan için, Allah tarafından iyiliğinin gözetildiğini idrak edebilir.⁸ İmam Şâfiî de eğitime büyük önem vererek, Kur’an’ı öğrenen kimselerin değerinin yükseleceğini, hadis öğrenen kimselerin delil gösterme yeteneğinin güçleneceğini, matematiği iyi bilen kimselerin ise görüşlerinin

⁵ İbn Kesîr, **Hadislerle Kur’ân’ı Kerim Tefsîri**, Bekir Karlığa (Çev.), Bedreddin Çetiner (Çev.), Çağrı Yayınları, İstanbul 2015, c.5, s.2044-2045.

⁶ **Kur’ân-ı Kerim**, Alak, 96/1.

⁷ İmâm-ı Gazâlî, **İhyâ-i Ulûm-id-dîn**, Ali Arslan (Çev.), Yayılcık Matbaası, İstanbul 1971, c.1 s.84.

⁸ Gazâlî, **İhyâ-i Ulûm-id-dîn**, c.1, s.117.

keskinleşeceğini ifade ederek, naklî ilmin yanında pozitif ilmin de son derece kıymetli olduğunu ifade etmiştir.⁹

Bütün disiplinlerde bulunan sistem gibi eğitimde de bulunan sıkı bir sistem vardır. Eğitim sistemlerinin kendine özel sahip oldukları nitelikler mevcuttur. Bu nitelikler eğitim ve öğretimin çerçevesini belirleyen temel unsurlardır. İslam dinine mensup kimseler dinin hayatın bir parçasını oluşturmalarının ön koşulunu öğretime dayandırmaktadır.¹⁰ Peygamberimiz ilmin ancak öğretimle mümkün olacağını bizlere bildirmektedir. Peygamberimizin de vesilesiyle eğitimde var olan teorik bilginin pratik bilgiye evrilmesi bu sistemin sürekliliği için genel gerekliliktir.

Kur'ân-ı Kerim, kainatta mükemmel bir şekilde konumlandırılan gökyüzünü, yeryüzünü, tabiatı, inceleyerek insanları muhakeme etmeye, keşfetmeye ve bilgi birikimlerini derinleştirmeye yönlendirmektedir. Nitekim Âl-i İmran suresinde şu şekilde geçer:

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda aklıselim sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzih ve takdis ederiz. Bizi cehennem azabından koru!”¹¹

Kur'ân'ı Kerim'in âyetlerde bizlere bahsettiği üzere odak noktası, üzerine aldığı temel görev şu şekilde izah edilebilir. Var olan, yani yaratılmış olan bütün madde ve beşerin doğrudan asıl görevi, varlıklar ve insan arasındaki bağlantıları açıklamaktır. Evrendeki her şeyin yerini yaratılış gayesini belirler. İnsanın Rabbi ile olan ilişkisini ortaya koyarak güçlendirir. Aynı zamanda insanın kendisine bahşedilen tüm yetilerini kullanabileceği bir yaşam düzeni sunmaktadır.¹²

Kur'ân'ın en doğru şekilde idrak edilebilmesi açısından tarihi, hukuk, siyer, arap dili olmak üzere başlıca temel islam bilimlerinden yararlanılmaktadır. Bu faydalanılan islami ilimlerin katkısıyla Kur'ân'ı tam anlamıyla kavrayabilmek mümkün gözükmektedir. Zira bütün din

⁹ İmam-ı Gazâli, **Mükâşefetü'l Kulûb**, İpek Yayınevi, İstanbul, t.y, s.661.

¹⁰ Şakir Gözütok, **İslam'ın Altın Çağında İlim**, Nesil Yayınları, İstanbul 2012, s.29.

¹¹ Kur'ân-ı Kerim, Âl-i İmran, 3/190-191.

¹² Abdürrezzak Nevfel, **Allah ve Modern İlim**, Âkif Nuri Karcıoğlu (Çev.), Dâva Yayınları, İstanbul 1974, s.14.

bilimlerin ana doğası Kur'ân odaklıdır. Kur'ân'ın sağlıklı bir biçimde anlaşılabilirdiği takdirde diğler din bilimleri pozitif yönde etkilenecektir. Böylelikle tefsir ilmi gerek yararlanmak gerek diğler bilim dallarına fayda sağlamak açısından islami ilimler ile sıkı bir münasebet içerisinde dir.¹³

Kur'ân'ı Kerim'in insanlar için indirdiği hükümlerini muhatabının tam anlamıyla idrak edebilmesi için, gerek fenni gerek beşeri ve pozitif bilimlerin birçoğunu etkin bir şekilde öğrenmesi önemlidir. İlmin anlamı, gayesi ve işlevi hadislerde de âyetlerde de vurgulanmıştır. İslam ümmeti alimlerimiz de bu konuya riâyet etmiş kendini geliştirerek ömrünü ilme adanmıştır. Her şeyden önce peygamberimizin ümmetinin benimsediği değerler sisteminin daimi olarak devamlılığı ilim ve bilimle irtibatlı olduğu için Peygamberimiz(s.a.s) bilgeliği üstün tutmuş ve insanları ilim ile hemhal olmaya yönlendirmiştir.

Müslümanlar, bilim ve eğitime büyük bir ilgi göstermiş ve çağlarının gereksinimlerine uygun olarak bilimsel kurumlar kurmuşlardır. Selçuklu ve Osmanlı medreseleri, o günün koşullarına göre en ileri düzeyde her türlü ilmi öğretmek amacıyla faaliyet göstermiştir. Bu ilim merkezlerinden Mevlâna, Gazâlî, İbn Tufeyl, İbn Haldun, İbn Rüşd, İbn Sina ve Farabi gibi önemli düşünürler ve alimler çıkmıştır.¹⁴ Bugün, bilimin artarak ilerlemesi ve geniş bir bilgiye erişim, çağımızın altın bilgi çağı olarak değerlendirildiğini anlamak oldukça mümkün gözükmektedir.¹⁵

Kur'ân'ı Kerim, insanoğluna peygamberler aracılığıyla gönderilen son ilahi kitaptır. Peygamberimize verilen en büyük mucizelerden biri olan Kur'ân'ın temel amacı , insanın hem bu dünyada hem de ahirette saadetini hedef almaktadır. Bu şekilde insanın kişisel ve sosyal alanlarda eylemlerini iyiye yönlendirmeyi amaçlamıştır. Evrensel değerler, inanç esasları, İslam hukuku alanlarında getirdiği ilkelerle insanlığı hidayete sevk etmiştir. Bu hidayete sevk vesilesi olan yüce kitabın muhakkak ki tefsir edilmesi elzemdır.¹⁶ Gerçekleştirilen şerhler ile Kur'ân'ın muhatabı olan insan kutsal kitabın normatif nitelikli yorumlarına mazhar olur.

¹³ Demirci, **Tefsir Tarihi**, s.42.

¹⁴ Fahri Kayadibi, "Kurân'ın Eğitim, Bilim ve Araştırmaya Verdiği Önem", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2006, Cilt No. (1), sayı.14, s.8.

¹⁵ Mehmet Emin Şeker "Kur'ân-ı Kerim İçin Bilimsel Yorumun Gerekliliği", **Kelam Araştırmaları Dergisi**, 2014, Cilt No.(12), sayı.2, s.316.

¹⁶ Demirci, **Tefsir Tarihi**, s.38.

Kur'ân'da işaret edilen gerçekler, çağımızın teknolojik olanaklarıyla incelenmekte ve doğrulanmaktadır. Bilimsel bulguların zaman içinde değişebileceği bilinsede, bu bulguların mevcut teorileri daha ileri bilgi ve anlayışla geliştirme potansiyeli bulunmaktadır. Bu süreçte, eksikliklerin giderilmesi ve hataların düzeltilmesi asıl gayedir.¹⁷ Kur'ân, insanoğlu için hidayet rehberidir. Kur'ân-ı Kerim'in her bir buyruğunu herkes her zaman aynı düzeyde kavrayamayabilir. Bunun bazı sebepleri olmakla birlikte, örneğin birden fazla ihtimal taşıyan ve anlaşılması güç olan müteşabih âyetler içermesi, onun standartların dışında, eşsiz ve benzersiz olduğunu gösterir. Tarihsel süreç içerisinde ve günümüzün teknolojisi geliştikçe müteşabih olarak görülen ve tam manasıyla anlaşılamayan âyetler gerekli gelişmelerle yorumlanabilmektedir.

Müfessirler bu müteşabih âyetler üzerine çeşitli manalar aktarmışlardır. Aynı zamanda o coğrafyanın düşünce yapısına bağlı bazı klasik yorumcular beşeriyet geçmişinde yaşanan birtakım olaylara bağlı müphem kinâyeler, teşbihler incelemeye gayret etmişlerdir. Bu incelemeler neticesinde kesin bir sonuç elde edemeyerek müteşabih âyetlerin sırrı korunmaktadır.¹⁸

Kur'ân-ı Kerim, bu dünyada var olan bireylerin evreni derinlemesine araştırmasını ve bu keşiflerden anlamlı neticeler elde etmesini teşvik etmiştir. Bu ilahi yönlendirme, Müslümanların ilim ve fen ile iç içe olmalarına zemin hazırlayarak, onların bilimsel düşünceye yönelmelerini desteklemiştir. Evrenin sırlarına dair yapılan bu muazzam çabalar, varlıkların yaratılış amacını derinlemesine anlamak için bir arzu doğurarak, teist inanç sahipleri için güçlü bir ilham kaynağı olmuştur. Bu bağlamda, insanın varoluşunu sorgulaması ve yaratılışın hikmetini anlamaya yönelik duyduğu iştiaak, bilimsel keşifler için bir motivasyon teşkil etmiştir. Bu vesileyle Kur'ân'ın ilhamıyla yapılan araştırmalar, bireysel ve toplumsal olarak, insanlığın bilgi birikimini genişletme yönünde önemli katkılar sunmuştur.¹⁹ Ku'ân'da geçen bilimsel ifadeler bilimin ilerlemesiyle zamanla gün yüzüne çıkmıştır. Bilimin binlerce yıl boyunca keşfedemediği gerçeklerin Kur'ân Kerim, 14 asır önce ortaya koyduğu ve Kur'ân'ın bizlere bildirdiği gerçeklerin bilim adamları tarafından asırlar sonra gözlemlenerek ortaya koyduğu iddia edilir.

¹⁷ Şeker, s.318.

¹⁸ Malik Bin Nebi, **Kur'ân Fenomeni**, Yusuf Kaplan (Çev.), Külliyyat Yayınları, İstanbul 2008, s.255.

¹⁹ Caner Taslaman, Enis Doko, **Kur'ân ve Bilimsel Zihnin İnşası**, İstanbul Yayınevi, İstanbul 2015, s.94.

Kur'ân, ilk nazil olduğu günden bu yana, hem ilk muhatabına hem de sonraki nesillere yönelik hitaplarında insanî unsurlara yer vererek, dilin olanakları dahilinde iletişim kurar.²⁰ Tefsir ilminin Kur'ân'a dair tasvirine baktığımızda Kur'ân'ın evrenle hangi yakınlıkta olduğu konusunda öngörü yapabiliriz. Aynı zamanda Kur'ân'ın nüzulüne dair sebepleri incelediğimizde bu konu tam açıklığıyla gün yüzüne gelir. Peygamberlerin ve risaletlerin insanlık tarihi boyunca gelişimine baktığımızda sadece bilgiyi aktarmaktan ziyade yıkılan nizâmı tekrar bir araya getirmenin mevzuu olduğunu görmekteyiz.²¹ Evrende var olan olguları ve tabiatı incelemenin sonucunda, bunları irdelemeye sevk eden birçok Kur'ân âyeti bulunmaktadır. Bunlara bazı âyetleri örnek verebiliriz.

*“Semada ve yerde inanan kimseler için mühim işaretler vardır. Sizin varoluşunuzda ve yeryüzüne yaydığı diğer canlılarda bilenler için deliller bulunur. Gece ve gündüzün yer değiştirmesinde, Allah'ın semadan indirdiği nimette (yağmurda) -ki, onunla öldükten sonra yere yeniden can vermektedir- rüzgârları farklı yönlerden estirmesinde akledenler için çıkarılacak dersler bulunmaktadır.”*²²

*“Gökten su indiren O'dur. (Buyurdu ki:) İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de, kendisinden üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşil bitki, hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri var ettik, birbirlerine benzeyeni de bulunur, benzemeyeni de bulunur. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine göz atın! Şüphesiz bunların tamamında iman eden bir topluluk için ibretler vardır.”*²³

“Ey insanlar! Hayatınızın sona ermesinden sonra dirileceğinizden şüphe duyuyorsanız şunu unutmayın ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, daha sonra belli belirsiz et parçasından var ettik size (kudretimizi) apaçık gösterelim; ve biz dilediğimizin rahimlerde sabit bir zamana kadar kalmasını sağlarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız, ki daha sonra yetişkinlik çağınıza ulaşasınız.. İçinizden kimi erken vefat ettirilirken kimi de önceden bildiklerini bilmez hale varıncaya kadar ömrün en düşkün çağına eriştirilir. Öte yandan

²⁰ Süleyman Gezer, **Kur'ân'ın Bilimsel Yorumu**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009, s.77.

²¹ Nevfel, s.13.

²² Câsiye, 45/3-5.

²³ En'âm, 6/99.

*yeryüzünü kuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarıp ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.*²⁴

*“De ki: “Arzı iki günde varedeni reddedip O’na başkalarını ortak mı koşuyorsunuz? O yaratıcı ve kâinatın rabbi olan Allah’tır. Arz üzerinde değişmez dağlar oturttu, orayı bereketli bir biçime getirdi; gerekli besinlerini orada -bunlara ihtiyacı olan varlıklar için eşit bir şekilde olmak üzere- uygun ölçülerle varetii. (Bütün bunlar) dört günde oldu. Dahası O, duman halinde olan semaya iradesini yöneltti; ardından ona ve arza, “İsteyerek veya istemeyerek (varlık sahnesine) gelin!” buyurdu. “İsteyerek geldik” dediler. Böylece onları iki günde yedi gök olarak yarattı, her göğe işlevini ilham etti. Biz, yakın semayı kandillerle donatarak onu koruduk. İşte bu, her şeye kâdir olan, her şeyi bilen Allah’ın takdiridir.”*²⁵

Cevherî konuya farklı bir bakış açısı sergiyerek Kur’ân’da fıkıh ile ilgili yaklaşık sadece 150 ayetin bulunduğunu, bilim ve fenle alakalı ise 750 âyetin bulunduğunu dile getirir. Buna rağmen, Müslüman âlimler fıkıh alanında on binlerce eser kaleme almış, ancak her sûrede yer alan kevnî âyetlere yeterince önem vermemişlerdir. Peki, âyet sayısı nispeten az olan bir alanda büyük bir başarı gösterirken, çok daha fazla âyetin yer aldığı bilim ve fen sahasında geri kalmak akıl ve şeriat açısından tutarlı mıdır? Atalarımızın fıkıh alanındaki üstünlüğü gibi, bizlerin de evren bilimi ve fen alanında başarılı olmamız gerektiğini iddia eden Cevherî, Müslümanların ilerleyebilmesi için bu alanlara yönelmenin de şart olduğunu vurgular.²⁶

Kur’ân’ı Kerim insan ve kâinat arasındaki ilişkiyi ele alarak açıklamalarda bulunmuştur. Kur’ân ile tabiat arasında karşılıklı bir bakış açısı kurulması ve bu bakış açılarının sağladığı bilgiler, insanların hem kendi iç dünyalarını hem de çevrelerini daha iyi anlamalarına ve bu anlayışla huzura kavuşmalarına imkan sağlayacaktır.²⁷

Bilimsel tefsirin amacını açıklarken, Kur’ân’ın hem geçmişe hem de geleceğe dair bilgileri kapsayacak şekilde tasarlanmış bir ilahi kitap olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu özelliğin arkasında yatan iki ana sebep bulunmaktadır. İlk olarak, Kur’ân’ın mucizevî

²⁴ Hac, 22/5.

²⁵ Fussilet, 41/9-12

²⁶ Tantâvî Cevherî, **el-Cevâhir fi Tefsîri’l-Kur’ân**, Matba‘atu Mustafa el-Bâbî, Mısır 1350, c.III, s. 19. ; Ayrıca bkz. Mehmet Zeki Doğan, “**Bilimsel Tefsir Açısından Kur’an’ın İ‘câzı**”, (Doktora Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2020), s.86.

²⁷ Celal Kırca, **Kur’ân ve Fen Bilimleri**, Marifet Yayınları, İstanbul 2018, s.35.

özelliğe sahip olması; ikinci olarak ise Kur'ân'ın evrensel oluşudur. Bu iki unsur, bilimsel tefsiri hem şekillendiren hem de teşvik eden temel mantıksal çerçeveyi oluşturur. Kur'ân'da, Cahiliye Araplarının sosyal ve kültürel hayatlarıyla doğrudan ilişkili olmayan, ancak sonradan gelişen bilimsel bilgiler ve keşiflerin yer alması, bu durumun sonraki nesiller için olağanüstü ve mucizevî bir anlam taşımasına yol açmaktadır. Bu, aynı zamanda Kur'ân'ın, insanlık tarihinin farklı dönemlerine hitap eden ve her dönemi doğrudan ilgilendiren konuları içeren, evrensel bir kitap olduğunu gösteren önemli bir delildir. Bu bakış açısına göre, Kur'ân'ın ihtiva ettiği bu mucizevi nitelikler, onun sadece belirli bir döneme, belli bir kitleye hitap etmeyen, aksine tüm insanlığa yönelik, zaman ve mekân sınırlarını aşan bir mesaj taşıyan evrensel bir metin olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.²⁸

2.1 Bilimsel Tefsiri Savunanlar

Bilimsel tefsiri savunanlar, Kur'ân'ı Kerim'in modern ilmî prensipler ve usullerle tefsir edilmesinin ehemmiyetine vurgu yaparlar. Bu yöntemle gerçekleştirilen tefsirler günümüze ışık tutarak kapalı olan lafızların, açıklığa kavuşturulması veya yorumlanması gereken meselelerin gün yüzüne çıkarılarak akıllardaki soru işaretlerinin gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Gazâli, bilimsel tefsir anlayışını sistemli bir biçimde ele alan eden ilk müellif olmuştur. Bu husus hakkında düşüncelerini “İhya-u Ulumiddin” ve “Cevahirü'l-Kur'ân” da dile getirmiştir. Bilimsel tefsir görüşüyle tefsir kaleme alan ilk müfessir ise Fahrettin Râzî'dir. “Mefatihü'l-Gayb” adlı eserinde, âyetlerin dönemin bilimsel verileri ışığında açıklanmasına gayret etmiştir.²⁹ Kur'ân-ı Kerim'in bütün bilimleri içerdiğini belirten Gazâli, bazı meselelerin beşer zekasının anlamakta zorluk çektiğini ve anlamlandırma da ihtilafa düştüğünü söyler. Ancak, bu meselelerin çözümü söz konusunda Kur'ân'da bulunan deliller ve işaretler sayesinde açıklığa varılabileceği ve soru işaretlerinin gidebileceğini belirtir.³⁰ Gazâli “Cevâhirü'l-Kur'ân” isimli eserinde tüm ilimlerin kaynağının Kur'ân olduğunu sadece zâhirî manalarla yetinmememiz gerektiğini zikreder. Kur'an'ın eşsiz inci ve

²⁸ Ömer Faruk Yavuz, “Gazâlî ve İlmi Tefsir”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2011, Cilt No. (31), sayı.31, s.44-45.

²⁹ Abdullah Draz, **Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru**, Mim Yayınları, Ankara 1983, s.XII; Cerrahoğlu, **Tefsir Tarihi**, s.745.

³⁰ Gazâli, **İhyâ-i Ulûm-id-dîn**, c.3, s.72.

mercanları içinde bulunduran uçsuz bucaksız bir okyanusa benzediğini ve o okyanusun derinliklerine dalıp mücevherlerini çıkarmamız gerektiğini de ifade eder.³¹

Evvelki alimler arasında bilimsel tefsir ekolünü savunan isimler içerisinde Gazâli, (öl.505/1111), Fahrüddin er- Râzî (öl.606/1209), Zerkeşî (öl.794 h.), Suyuti (öl.911/1505), Ebu'l-Fazl el-Mursi (öl.655/1257), Tantavi Cevheri (öl.1940), Muhammed b.Ahmed el-İskenderani (öl.1888), Gazi Ahmed Muhtar, Abdurrahman el- Kevakibi (öl.1900), Bediüzzaman Said-i Nursi, Abdurrezzak Nevfel gibi müfessirler de bulunmaktadır.³² Âyetleri bilimsel veriler ışığında yorumlayarak açıklayan diğer ilk dönem müfessirler ile çağdaş dönem müfessirlerin isimlerini ve eserlerini şu şekilde zikredebiliriz. Tantavi Cevheri “el Cevahir fi Tefsiri'l Kur'âni'l-Kerim”, Muhammed b.Ahmed el- İskenderâni “Keşfu'l Esrari'n-Nuraniyye el-Kur'anîyye”, Elmalılı M.Hamdi Yazır “Hak Dini Kur'an Dili”, Süleyman Ateş “Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri”, Celal Yıldırım “İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri”, Bayraktar Bayraklı “Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri”, Mevdudi “Tefhimu'l Kur'an, Seyyid Kutub “fi Zilâli'l Kur'an” olarak eserleri sayabiliriz.³³

Bilimsel tefsir üzerine çalışmalar yapan birçok ilim insanının yanı sıra, bu alanda bağımsız eserler kaleme alan pek çok araştırmacı da bulunmaktadır. Bunlar arasında Abdürrezzak en-Nevfel, Yusuf Mürüvve, Beşir et-Türkî, Maurice Bucaille, Kari Opitz, Mahmud el-Savvaf, Abdülfettah Tabbâra, Ahmed Hanefî, Celâl Kırca, Zeki Duman, Salih Akdemir, Sakıp Yıldız ve Halûk Nurbâkî gibi isimler yer almaktadır. Bu bilim insanlarının Kur'an'a bilimsel bir bakış açısıyla yaklaştıkları, çeşitli araştırmalar yaptıkları ve yazılan eserler üzerine analizler ve değerlendirmeler sundukları görülmektedir.³⁴

Her biri kendi alanında Kur'an ayetleriyle ilgilenirken, müfessir tüm ayetleri anlamaya ve açıklamaya çalışarak bu süreçte her türlü bilgiden faydalanır. Örneğin, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 1916 yılında yayımladığı “Serâiru'l Kur'an” adlı eserinde, kozmoloji bilimiyle ilgili olarak tespit ettiği yaklaşık yetmiş ayetten bahseder. Bu ayetleri, söz konusu bilim dalının verileri ışığında yorumlamaya ve anlamlandırmaya gayret eder.³⁵

³¹ İmam-ı Gazâli, **Cevâhiru'l Kur'ân**, Çelik Yayınevi, İstanbul 2019, s.17.

³² Şimşek, s.95 ; Gezer, s.32.

³³ Gezer, s.36.

³⁴ Celal Kırca, **İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler**, s.208.

³⁵ Celal Kırca, “Kur'an ve Modern Bilim (İlişkisi-Sahası-Sorunları)”, **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2012, Cilt No.(2), sayı.15, s. 16-17.

Bilimsel tefsir hareketi, XIX. yüzyılda İslam toplumunda vuku bulan farkındalığın artması sonrasında tekrar hareketlilik kazanmıştır. Kur'ân'da bahsi geçen ilmi ıstılahlarla birtakım buluşlar entegre edilerek Kur'ân'ın bu ilimlerle olan ilişkisi tetkik edilmiştir. Bilimsel tefsir hareketin bu yüzyıldaki destekçilerinden biri de Muhammed b.Ahmed el-İskenderânîdir. Kendisi “Tebâiu'l-istibdâd ve mesâiru'l-isti'bâd” isimli eserlerinde görüşlerini dile getirmiştir.³⁶ Son devir ilmî tefsir anlayışının en önemli temsilcilerinden biri de şüphesiz Tantâvî el-Cevherî'dir. "el-Cevâhir fî Tefsîri'l-Kur'ân" adlı 25 ciltlik devasa eserinde, kendisinden önce bu alana yönelenlerden çok daha fazla ilmî tefsir örnekleri sunmuş ve bu sahada özgün bir çalışma ortaya koymuştur. Onun eseri, ilmî tefsir geleneğinin en kapsamlı ve sistemli örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir.³⁷

Müellifler tıp bilimleri, insan biyolojisi, gökbilimi, tabiat olayları, astronomi gibi son dönemlerde ivme kazanmış bilim disiplinlerinden bahseden Kur'ân âyetlerini bilimsel verilerle karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırmadaki asıl gaye bilim ve Kur'ân arasındaki uyumu ve paralelliği göstererek Kur'ân'ın mucize olduğunu topluma arz etmektedir.³⁸ Bilimsel tefsirin önemli savunucularından Cevheri de Kur'an 'ın mucizeliğine vurgu yapar. Pek çok ilahi yasa vardır ki, bunlar zamanla bilim ve medeniyetin ilerlemesiyle keşfedilmiştir. Ancak bazı filozoflar bu yasaları göz ardı etmiştir. Oysa evrendeki bu yasaların keşfi, kutsal kitabımızın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Henüz yeterince gelişmemiş olan insan aklı, kıyamete kadar sürecek bilimsel ilerlemeler ve keşiflerle Kur'an-ı Kerim'in esaslarını daha derinlemesine kavrama imkânı bulacaktır.³⁹

Bilimsel tefsirin mümkün olduğunu savunan alimlerimizin görüşlerine göre, Kur'ân'ın âyetleri, günümüzde elde edilen bilimsel bulgularla uyum içindedir ve bazı bilimsel keşifler, Kur'ân'ın daha önceden bahsettiği konuları doğrulamıştır. Onlara göre, Kur'ân'ın âyetleri, bilimsel gerçeklerle uyumlu olduğu gibi, bilimsel keşiflerle de desteklenmektedir. Bu durum, Kur'ân'ın ilahi bir kaynaktan geldiğine, evrende bir yaratıcının var olduğuna ve kutsal kitabımızın mucizevi, olağanüstü özellikte bilgiler içerdiği inancını güçlendirir .Buna göre,

³⁶ Demirci, **Tefsir Tarihi**, s.234.

³⁷ Sabri Demirci, “İlmî/ Fennî Tefsir ve Örnekleri”, **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, 2020, Cilt No.(6), sayı.26, s.244.

³⁸ Abdurrahman Ateş, “Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu”,**Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 2002, Cilt No.(2), sayı.1, s.130.

³⁹ Tantâvî Cevherî, **Tefekkür Hazinesi**, Abidin Sönmez(Terc.), Nizam Yayınevi, İstanbul 1974, s.135.

Kur'ân'ın nüzul zamanının değil, evrensel ve zamanın ötesinde geçerli olan bir mesaj taşıdığına inanırlar. Bilimsel tefsiri savunanlar, Kur'ân'ın bilimle mütenasip olduğunu ve onun yorumlanmasının modern ilimle desteklenmesi gerektiğini ileri sürerler. Yanısıra teknolojik gelişim çağının getirmiş olduğu yeniliklerle birlikte âyetlerin bilimsel tezahürlerini gözler önüne sermek istemektedirler.

Kur'ân'ı Kerim'de bütün ilmi hakikatlerin geçtiğine işaret edilen ve Allahu Teala tarafından âyetlerin her konuda açıklayıcı olduğu ifade edilen âyetler, bilimsel tefsiri savunan alimlerimiz için birer delil niteliğindedir;

1.“Oysa biz onlara, kesin bir bilgiye dayanarak mânasını ve hükümlerini tek tek açıkladığımız, iman edecek kimselere doğru yolu gösteren bir rehber ve rahmet kaynağı olan bir kitap göndermiştik.”⁴⁰

2.”Yine o gün her ümmetin içinden kendileri hakkında birer tanık çıkaracağız; seni de bu kimseler hakkında tanık yapacağız. Bu kitabı sana her konuda açıklama getiren bir rehber, bir hidayet ve rahmet kaynağı, Allah’a gönülden bağlananlar için bir müjde olarak indirdik.”⁴¹

3.“Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve gökyüzünde iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi sizin gibi topluluklardır. Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp rablerinin huzuruna getirileceklerdir.”⁴²

4.“Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıklarındaki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır”.⁴³

5. De ki: “Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa, bir o kadar mürekkep ilâve etseydik dahi rabbimin sözleri bitmeden mutlaka deniz tükenirdi.”⁴⁴

⁴⁰ A'râf, 7/52.

⁴¹ Nahl, 16/89.

⁴² En'âm, 6/38.

⁴³ En'âm, 6/59.

⁴⁴ Kehf 18/109.

6. “Kur’ân’ı inceleyip düşünmüyorlar mı? Eğer Allah’tan başka birinden gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık ve çelişki bulurlardı!”⁴⁵

Bilimsel tefsirin ilk çıkış noktası ve hareketin başlangıcı erken dönemlerde kendini göstermiş olsa da bu yöntemsel yaklaşımı onaylayacak net bir delil bulunmamaktadır. Bu şekilde kendisini tefsire bağlayan ana öğenin tevil olması muhtemeldir. Bu şekilde bilimsel tefsirin epistemolojik kaynaklarını elde etme fırsatını verecektir.⁴⁶

Mâtürîdî, Kur’ân ve dinin, insan hayatıyla olan bağı yeniden kurabilmek için tefsir ile te’vil arasında ayrım yapmıştır. Hakikat yalnızca bir ve tektir, şeklindeki anlayışa rağmen âyetlerin birden fazla yoruma açık olması hasebiyle sahâbenin aynı âyet hakkında farklı açıklamalarının bulunması te’vîl olarak kabul edilmesini zorunlu kılmaktadır.⁴⁷ Bu zaruriyet sebebi ile her dönemin âlimi, kendi bakış açısıyla yorumlarda bulunmuştur.

Tefsir, Kur’ân-ı Kerim’in âyetlerinde geçen kelime ve mefhumların, Arap dilinin inceliklerine, edebi üsluplarını ve bağlamını derin manalarına dayanarak açıklanması; Yüce Allah Teâlâ’nın bizlere naklettiklerini akli deliller ve Arap lisânının kaideleri çerçevesinde beyan etmeye çalışmaktan ibarettir. Bu bağlamda tefsir, zahiri anlamların derinliklerine inerek, âyetlerin muhataplarına ulaşan ilk anlamlarını ve bu anlamların nasıl anlaşılması gerektiğini dair izahlar yapmayı hedefler. Bununla birlikte, Kur’ân’ın te’vili ise, daha önce te’vil ile alakalı, zahiri anlamların ötesinde yorumlamalarda bulunur. Bu yorumlamaları ancak ilimde derinleşmiş, ilim mertebesinde en yüksek noktaya ulaşmış olan Peygamberimiz ve Ehli Beyt imamları tarafından bilinebilecektir. Bu noktada, tevil, yalnızca lafzın zahiriyle sınırlı kalmayarak, âyetin batını ve deruni manalarına vakıf olmayı gerektirir. İşte bu manada, Allah ve ilimde derinleşmiş olanlar haricinde hiç kimse, Kur’ân’ın te’vili hakkında tam ve mutlak bir bilgiye sahip olamaz; zira bu âyetler, insan aklının sınırlarını aşan ilahi sırlar ve hikmetler ihtiva eder.⁴⁸

Her insan belirli bir sosyal ortamın içerisinde dünyaya gelmektedir. Kur’ân’ı yorumlayan alimlerimiz haliyle içerisinde bulunduğu sosyal çevrenin, içinde bulunduğu ailevi yapının

⁴⁵ Nisâ, 4/82.

⁴⁶ Baysal, s.229.

⁴⁷ Veysel Gengil, “Mâtürîdî’de Tefsir Te’vîl Ayrımı Meselesi”, **Diyanet İlmî Dergi**, 2019, Cilt No. (55), sayı.3 s.835.

⁴⁸ Ali Ekber Bababî, Gulam Ali Azizi Kia, Mücteba Ruhani Rad, , s.51.

izlerini eserlerine yansıtmaktadır. Her eser, yazara dair birtakım öznellik içermekte ve bu durumu ortadan kaldırmanın mümkünatı bulunmamaktadır. Misal olarak aynı âyet hakkında birden fazla yorumlar yapılabilmekte ve farklı yönlerden incelenebilmektedir. Bu âyetler arasındaki farklı görüşler daima bir noksanlıktan ibaret değildir. Kimi zaman da her müfessirin kendi açısından değerlendirdiği görüşlerin, güçlü deliller barındırmasıdır.⁴⁹ Nitekim arap dilinin zengin olması sebebi ile bir kelime birden fazla mana teşkil edebilir. Her müfessir kendine daha yakın anlamı seçmesi üzerine farklı yorumlamalar yapılabilir. Bu durumu sınırlandırmak ve en az düzeye indirmek gerekli midir?

İslam âlimleri Kur'ân'da geçen âyetlerin hakika anlamlarını bulmak maksadıyla te'vil yoluna giden kanalları her zaman açık bırakarak bu yoldan istifade etmişlerdir. Te'vil hareketi alimlerin bu görüşünü baza alarak ilerleme katetmiş ve kendisini dâimi olarak güncellemiştir.⁵⁰ Bilimsel tefsir, tefsir ve te'vil arasındaki ayrımı dikkate alarak, Kur'ân'ın metnini tarihsel, dilbilimsel ve kültürel bağlamda analiz eder. Bu sayede, Kur'ân'ın çağdaş anlamını daha iyi kavramak ve yorumlamak mümkün olur. Bu nedenle, tefsir ile te'vil arasındaki ayrım, bilimsel tefsire öncülük ederek, gelişimine katkı sağlamaktadır.

İslam'ın ilk dönemlerinde, Kur'ân'ın tefsiri denildiğinde, akla genellikle Allah'ın, Peygamber'in ve onun sahabelerinin Kur'ân'ı açıklama ve beyan etme faaliyetleri gelmektedir. Bu sebeple, ilk asırlardaki alimler ve müfessirler, eserlerinde tefsir terimi yerine daha çok tevil kelimesini kullanmayı uygun görmüşlerdir. Bunun arkasındaki temel sebep, tefsir teriminin kesin ve kati bir açıklama anlamına gelmesi ve ilmî anlamda bu denli iddialı bir ifade kullanmanın tevazusuz olabileceği düşüncesidir. Aynı zamanda tevil kelimesi, açıklamanın daha esnek ve yorumlamaya açık bir biçimde sunulmasını ifade ettiği için, bu yaklaşım hem alimlerin dilindeki mütevazılığı hem de onların, açıklamalarının mutlak doğruluğundan ziyade kişisel bir yoruma dayandığını vurgulamayı amaçlamaktadır. Bu durum, ilk dönemdeki müfessirlerin, açıklamalarını daha dikkatli bir şekilde yapma gerekliliği ve aynı zamanda Kur'ân'ı anlama sürecindeki derinliği ifade etmek amacıyla tercih ettikleri bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır.⁵¹

⁴⁹ Paçacı, s.132.

⁵⁰ Baysal, s.244.

⁵¹ Cerrahoğlu, **Tefsir Tarihi**, s.25.

Kur'ân tarafından nakledilen ilahi mesaların tam anlamıyla idrakı gereklidir. Bu sebeple Kur'ân'da zikredilen ilim dalları hakkında gerekli araştırmalar yaparak gelişime açık olmak ve bu ilimler kapsamındaki disiplinlerin zaman içerisinde çoğalması doğal bir sonuçtur. Sonuç olarak her alim kendi dönemin ilim ve fikri doğrultusunda kazandığı edinimler sayesinde fitratı gereği Kur'ân'a yaklaşmışlardır.⁵²

Kur'ân'dan ilham alan birçok insan, eserler yazarak bilimlerin gelişimine büyük katkılarda bulundular. Ayrıca tarih metodolojisini ileri taşıyarak bu ilerlemeleri tarihe aktardılar. Bilimsel tefsirin öncülerinden Gazâli, İbn Sina, İbn Rüşd, Fahreddin er-Râzî gibi büyük filozoflar da Kur'ân'ın rehberliğinde fikir derinliği kazandılar ve önemli fikirler ortaya koydular. Endülüs'teki medreselerde eğitim gören Avrupalılar, İslam dünyasının bilimsel ve felsefi mirasını Avrupa'ya taşıyarak Rönesans'ın temelini attılar. Bu süreç, Avrupa'nın bilim, sanat ve düşünce alanlarında büyük bir yeniden doğuş yaşamasına neden oldu. İnsanlar Kur'ân'a olan bağlılıklarını korudukça ilerleme kaydetmişlerdir. Ancak Kur'ân'ı yok saydıklarında, ilerleme yerine gerileme yaşamışlardır.⁵³ Kur'ân'ın kültürel, fenni, felsefi ve bilimsel alanlarda toplum üzerinde nasıl bir etki yarattığını anlamak, insanlığın düşünce tarihine ve bilimsel gelişimine ışık tutan önemli bir bakış sunar. Nitekim sorgulayan, akleden, cüz-i irade sahibi olan biz insanoğlu Allah'ın kelamını araştırarak, inceleyerek, öğrenmeye gayret ederek, taklidi imandan tahkiki imana hasıl olmayı hedeflemekteyiz.

Âyette buyruluyor ki ; “ Bu (din), rabbinin dosdoğru yoludur. Biz öğüt alacak bir kavim için âyetleri ayrıntılı olarak açıkladık.”⁵⁴ Akıl sahibi kimseler için âyetlerin ayrıntılı tahlilini yaparak kevnî âyetler üzerine düşünmek Allah'ın hidayet ettiği bu yol üzerine yürümek temel esaslar arasında bulunmaktadır.

Âyetlerin manasını doğru anlamak ve bunun Allah'ın isteği olduğunu açıklamak için, kesin bilgi sağlayacak olan şeyler, âyetlerin doğrudan ifade ettiği ve Allah'ın muradını açıkça yansıtan sarîh delillerdir. Bu deliller, mütevatir haberler gibi pek çok kaynaktan teyit edilmiş ve açık adli kanıtlar gibi sağlam dayanaklara istinat edilmelidir.⁵⁵ Örneğin, Gazâli'nin

⁵² Ahmet Nedim Serinsu, **Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzul'ün Rolü**, Şûle Yayınları, İstanbul 1994, s.333.

⁵³ Yusuf Şevki Yavuz(Ed.), **Kur'ân' ı Anlama Yolunda 2**, Kuramer Yayınları, İstanbul 2017, s.55.

⁵⁴ En'am, 6/126.

⁵⁵ Ali Ekber Babai, **Tefsir Ekolleri-II**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'ân Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2014, s.356.

"Cevahiru'l Kur'ân" eseri, Kur'ân'ın bilimsel yorumlamasının meşruluğunu savunurken dikkate alınan önemli bir kaynaktır. Gazâli, Kur'ân'ın derin manalarının kavranabilmesi sadece ilgili bilim dallarına hâkim olanlar tarafından açıkça anlaşılacağını belirtir. Ona göre, Kur'ân'ın anlaşılması Arapça dil bilgisi ve gramerine hâkim olmayı gerektirir. Arapça dil yapısını bilmek, Kur'ân'ın mesajlarını hakiki bir biçimde çözümlemek için temel gerekliliktir.⁵⁶

Arapça dili belagat olarak eşsiz bir özellikte, edebi dili üstün bir nitelikte olması, birden çok yönden zenginlikler sunması ve bir kelimenin birden çok manaya tekabül etmesi hasebiyle güç yanları bulunsada mucizevi bir dil olarak Kur'ân bu şekilde biz insanoğluna nazil olmuştur. Âyetlerin tefsir ve tevil edilirken gerçekleşen görüş ayrılıklarının da sebebiyeti olarak kabul edilebilir. Bu sebeple Müslümanların imtiyazla yaklaştığı konu olmakla birlikte Arapça'nın dilbilgisi ve kelime köklerinin bilinmesi, âyetlerin daha derin ve kapsamlı bir şekilde yorumlanmasına katkıda bulunur ve tefsir çalışmalarının temelini oluşturur. Misal olarak, Kur'ân'da yirmi dokuz surenin başında yer alan ve sadece harflerden oluşan bilinmeyen işaretlerin, durumu müfessirler tarafından istişareye tâbi tutularak farklı görüşler öne sürülmüştür.

Bu konuyla ilgili olarak Fahreddin Er-Râzî şu açıklamalarda bulunmuştur: Hurûf-ı mukattanin bulunduğu surelerde birer mucizelerden bahsedilmektedir. Böylece, beşer onu dinlesin, dinleyen uyansın ve bütün ruhuyla teslim olsun. Nihayetinde, o mucizenin derin anlamı kendisine aktarılabilsin ve zihninde kalıcı bir yer edinebilsin diye, onun başına anlamı tam olarak bilinmeyen, ancak üzerinde düşündükçe farklı manalar keşfedilebilecek harfler eklenmiştir.⁵⁷ Böylelikle hûruf-ı mukattaların durumu ile ilgili farklı bakış açıları ortaya çıkarak, her birey kendi iç dünyasının getirdiği yorumlarla, meselelere izahlar getirmeye çalışmıştır.

Kur'ân-ı Kerim gibi tüm dünya üzerindeki insanlar tarafından edebi üslubu ve ilahi mükemmelliğiyle takdir edilen bir kitabın eksikliği veya yetersizliğinin kabul edilmesi mümkün değildir. Zira bu anlaşılamayan işaretler, Kur'ân'ın yüksek manevi değerini veya ilahi mükemmelliğini eksilten bir kusur olarak değerlendirilmemelidir. Tefsirciler, bu

⁵⁶ J.J.G. Jansen, **Kur'ân'a Yaklaşımlar**, Fecir Yayınevi, Ankara 1999, s.90.

⁵⁷ Râzî, c.18, s.72.

harfleri tarih boyunca çeşitli batını ve mistik anlamlarla, eski kavimlerin rakamlar, yıldızlar ve harfler üzerinde sahip oldukları büyümlü tesirler ve sembolik anlamlardan esinlenerek yorumlamışlardır. Ancak bu yapılan yorumlar, işaretlerin gerçek ve nihai anlamına dair kesin bilgi sunmaktan ziyade, varsayımsal olarak, farklı görüşlerin ve anlayışların bir yansıması olarak kabul edilmelidir. Dolayısıyla, bu işaretlerin kastetmek istediğı gerçek anlamını veya önemini tam anlamıyla kavrayabilmek oldukça zordur ve mevcut bilgi sınırları dahilinde kesin bir hükme varmak imkansız olabilir. Bu bağlamda, en isabetli ve makul yaklaşım, bu işaretler hakkındaki nihai bilginin sadece Allah'a ait olduğunu tasdik etmektir. Aynı zamanda tefsircilerin bu hususta en doğru yaklaşımı "Allah bilir" şeklinde tevazu göstermesidir. Bu konuda söylenilebilecek son sözün ve en doğru bilginin sadece Yüce Allah'a ait olduğunu tasdik etmek, hem akli hem de manevi olarak en uygun tavır olarak değerlendirilmelidir.⁵⁸

Bu perspektif, Kur'an'ın sadece zahiri anlamı ile yetinmeyerek, yüzeysel anlamından öteye geçerek derin manalarını keşfetmek isteyenler için bilimsel bir disiplin ve metodoloji sunar. Aynı şekilde Gazzali'nin bu yaklaşımı, Kur'an'ın sadece dini bir boyut ve manevi bir metin olmanın da ötesinde insanın aklederek, sorgulayarak, düşünce ve bilim dünyasında da rehberlik eden ve hidayeti bulmayı hedefleyen yegane kaynaktır. Bu kutsal kaynağın elbette en doğru şekilde anlaşılabilmesi, ve geniş kitlelere ulaşarak hitap edebilmesi, insanların inançlarını doğru yöne çekebilmesi ve inananların ise inançlarının derinleşerek daha sağlam bir temellere oturması için Kur'an'ın derin manalarına anlamaya çaba sarf etmek oldukça önemli olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'in yüzyıllar önce işaret ettiği birçok bilimsel gerçek, modern bilimin ancak yakın zamanda araştırmaya ve anlamaya başladığı konular arasındadır. Örneğin, Evrenin başlangıçta bütün halde, birleşik bir kütle olduğu, ardından çeşitli parçaların ayrılarak gezegenlerin, yıldızların ve diğer gök cisimlerinin oluştuğı bilgisi, Kur'an'da açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca Dünya'nın küresel yapıda olduğu, Güneş'in kendine ait bir yörüngede hareket ettiği ve atmosferde basıncın varlığı gibi bilimsel hakikatler de Kur'an-ı Kerim'de yer bulmuştur. Bu ifadelerin, bilimin henüz yeni yeni açıklayabildiğı detayları asırlar öncesinden barındırması, Kur'an'ın insan aklını ve kavrayışını aşan bir kaynaktan geldiğinin güçlü bir göstergesidir. Filozoflar, hukukçular, edipler ya da bilgelerin onun seviyesinde bir eser ortaya koyamaması ve insanlar için benzer ilahi ilkeler geliştirmekte yetersiz kalmaları,

⁵⁸ Malik Binnebî, **Kur'an'ı Kerim Mucizesi**, Yağmur Yayınları, İstanbul 1969, s.193.

Kur'ân'ın ilahi bir mucize olduğunu doğrular niteliktedir. Bu yönüyle Kur'ân-ı Kerim, yalnızca ibadetler ve manevi meselelerle sınırlı kalmayarak evrenin yapısı, doğal dengeler ve toplumsal hayat gibi pek çok alanda insanlığa yol gösterir. Böyle bir kitabın, hem bilimsel hem de manevi gerçekleri bir arada sunabilmesi, onun sıradan bir insan ürünü olamayacağını ortaya koyar ve ilahi mesajın evrenselliğini teyit eder.⁵⁹ Bilimsel tefsiri savunan alimlerin genel görüşü bu doğrultuda ilerlemekte olup görüşleri destekleyen dayanaklarda bu sahada mevcuttur.

Sonuç itibarıyla, aşırılıktan kaçınarak, ifrat ile tefrite bağlı kalarak ve zorlama yorumlardan uzak durarak, Kur'ân'ın her daim canlılığını koruyan âyetlerinden, bilimsel ilerlemeler doğrultusunda yeni çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Bu çıkarımları ise Kur'ân'a izafe etmenin doğru bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Hatta bazı bilimsel açıklamalar, Kur'ân'ın 14 yüzyıl öncesine ait olduğu yönünde ortaya atılan, küçümseyici ve kibirli eleştirilere karşı, onun mucizevi yönünü vurgulayan ve bu tür söylemlere meydan okuyan bir cevap niteliği taşıyabilir. Bu doğrultuda, ölçülü, makul ve içtenlikle gerçekleştirilen her türlü çaba hem değerli hem de saygıyı hak eden bir gayrettir. Zira Kur'ân'ın bir mucize olduğunu ve muhataplarının onun karşısında yetersiz kaldığını beyan eden pek çok kayıt mevcuttur ve bu hükümlerin kıyamete kadar geçerli olacağı kesindir.⁶⁰

2.2 Bilimsel Tefsiri Reddedenler

Bilimsel tefsir anlayışına karşıt görüşleriyle bilinen zâtların başında, Ebû İshâk İbrâhim b.Mûsâ, eş-Şâtıbî, gelmektedir.⁶¹ Şâtıbî ile aynı görüşte olan Zehebi, Şâtıbî'nin bilimsel yorumlamaya karşı getirdiği dayanaklarını açığa kavuşturmuştur.⁶² Bunların haricinde Emin el-Hulî ve eşi Aîşe Abdurrahman bilimsel tefsiri sert bir şekilde tenkit eden isimlerdendir.⁶³ İsmi zikredilen âlimler, Kur'ân'ın kesinlik arz etmeyen ilmi teorilere ve henüz belirli bir netlik kazanmamış faraziyelere dayanarak tefsir edilmesine karşı çıkarak Kur'ân âyetlerinin, ilimle doğrudan ilgisi bulunmayan ve sadece varsayımsal nitelikteki anlamlarla

⁵⁹ Muhsin Demirci, **Tefsir Usûlü**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s.199.

⁶⁰ Yunus Emre Gördük, “Bilimsel Tefsir ve 20.Yüzyıldaki Meşhur Temsilcileri Perspektifinden Hasan Basri Çantay'ın Açıklamalı Meâli”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2014, sayı.33, s.210.

⁶¹ Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s.301.

⁶² Gezer, s.45.

⁶³ Gezer, s.47.

yüklenmesine karşı gelmektedirler. Onlar, Kur'ân'ın ilmi yönlerinin ve âyetlerin gerçek manalarının, bilimsel belirsizlikler ve tahmini varsayımlar üzerinden yorumlanmasının, bu kutsal metnin derinlikli ve sahih tefsirini zedeleyeceğini savunurlar. Bu tür yaklaşımların, Kur'ân'ın ilahi mesajını ve öğretisini saptırabileceğini, dolayısıyla ilim ve bilgi adına Kur'ân'a uygun düşmeyen bazı anlamların bu metne yüklenmesinin yanlış olduğunu ifade etmektedirler.⁶⁴

Eleştirilere konu olan ekolün tartışma konularından biri, Kur'ân'ın hakikatlerinin istikrarlı ve mutlak olduğu, bilimin ise sürekli değişen ve olasılıklar üzerine kurulu bir yapıya sahip olmasıdır. Kur'ân'ı yorumlamaya çalışan bir insan, içinde bulunduğu fikri atmosferin değişkenliğinden etkilendiğinde, bu durumun kaçınılmaz olarak Kur'ân yorumlarına da yansıdığı söylenebilir. Ancak bu etki, sadece bilimsel tefsirle sınırlı değildir. Özellikle deneysel bilimlerin, tabiat hakkında sürekli yeni bilgiler ortaya koyması ve bu bilgilerin kesin olmaktan ziyade değişime açık olması, bilimin dinamik yapısını gözler önüne sermektedir. Evrenin sırlarını anlamaya ve her çağa hitap eden Kur'ân'ı yorumlamaya çalışan bir insanın, bu değişimden etkilenmemesi düşünülemez.⁶⁵

Şâtıbî, usulî bir teknikle meseleleri zemine yatırarak; gerekli iddialarını muhkem bir mantık çerçevesi içinde dile getirerek delillerle desteklemiştir. Onun, Kur'ân'ı tefsir ederken bilimsel tefsire karşı olumsuz bakış açısı ve kendinden emin duruşu ile İslam aleminde derin etkiler bırakmıştır. Görülüyor ki Şâtıbî'nin bu sergilediği yaklaşım, uzun yıllar boyunca Kur'ân'a bilimsel bulgular çerçevesinde güncel yorumlar getirilmesini engelleyerek önüne geçmiştir. Kendisinden sonraki dönemde Kur'ân'ı bilimin penceresinde tefsir etmeye yönelik kayda değer, önemli eserlerin ortaya çıkmasını büyük ölçüde sekteye uğratmıştır. Ancak 19. yüzyılda bilimsel gelişmelerin hız kazanması ve birçok yeni keşfin yapılması, uzun bir durgunluk döneminin ardından ilmî tefsir çalışmalarını yeniden canlandırmıştır. Bu dönemde, tabiat bilimlerindeki gelişmeler ve teknolojik yenilikler insanlığın bilgi ufkunu genişletmiş, Kur'ân'ın âyetlerine yeni anlam katmanları kazandırma çabalarını teşvik etmiştir.⁶⁶

⁶⁴ Niyazi Beki, **Tefsirde Yeni Yaklaşımlar**, Üsküdar Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018, s.273.

⁶⁵ Mehmet Kaya, "Bilimsel Tefsir ve Değişim", **Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, 2016, Cilt No.(3), sayı.5, s.219.

⁶⁶ Ahmet Akbaş, "Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri", **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2016, Cilt No.(7), sayı.15 s.83.

Şâtıbî, sahabe, tâbiîn ve onları izleyen nesillerden oluşan selef-i sâlihîn, Kur'ân'ı, Kur'ân ilimlerini ve Kur'ân'daki derin sırları en iyi şekilde bilen alimler olmalarına rağmen, onlardan hiçbirinin, Kur'ân'a dair çeşitli ilimlerin isnat edilmesi doğrultusunda söz söylemediğini ifade etmiştir. Bu tür bir çaba ve incelemenin var olması durumunda, meseleye dair esaslı delillerin mutlaka bu nesillere ulaşması gerektiğini belirterek, söz konusu yaklaşımı reddetmiştir. Öte yandan, Zehebi de, ilmî tefsiri lügat, belâgat ve itikad açısından eleştirerek, bu alana karşı tutum sergilemiştir.⁶⁷

Bilimsel tefsir girişimlerinin, İslam coğrafyasının siyasi ve ekonomik olarak zayıfladığı, aynı zamanda Batı'nın egemenlik alanına girmeye başladığı bir döneme rastladığı dikkat çekmektedir. Bu süreçte, Kur'ân'ın modern bilimsel bilgilerle uyumlu bir metin olarak yorumlanması fikri yaygınlık kazanmıştır. Böylece, ilahi mesajın yalnızca ahlaki ve manevi rehberlik sunmakla kalmayıp, bilimsel gerçekleri de içerdiği yönündeki yaklaşım, İslam dünyasında giderek ön plana çıkmıştır.⁶⁸ İslam dünyasının, Batı'nın bilim ve teknoloji alanındaki başarılarının aslında Kur'ân'da yer aldığını savunmasının, özgüvenini yeniden kazanma ve kendini tatmin etme aracı olarak değerlendirildiğini ifade edenler de mevcut bulunmaktadır.⁶⁹

Cevherî de, dinî ilimler ile modern doğal bilimlerin birleşimini temel bir özellik olarak vurgulamış ve bu iki alanın birbirini tamamlayabileceğini göstermeye çalışmıştır. 19. yüzyılda Avrupalıların, İslam'ın akıl, bilim ve medeniyet gibi modern değerlerle uyumsuz olduğuna dair eleştirilerine karşı koymayı amaçlayan Cevherî, Kur'ân'ın tüm ilimleri öğrenmeye teşvik ettiğini savunmuş, aynı zamanda bilimsel ilerlemelerin bazı ayetlerin daha doğru anlaşılmasına olanak tanıdığını belirtmiştir. Bu yaklaşımıyla, Kur'ân'ın ilmî mucizelerini daha sağlam bir temele oturtmayı hedeflemiş ve böylece modern anlamda ilmî tefsirin öncülerinden biri olarak kabul edilmiştir.⁷⁰

Bilimsel gelişmelerin 19.yy.da hız kazanmasıyla, müfessirler bilim ve din arasındaki ilişkiyi yeniden ele alarak gerekli izahlarda bulunmuşlardır. Kur'ân'ın sadece metafizik bir rehber olmadığını, aynı zamanda kâinatın sırlarına işaret eden bir kitap olarak da okunabileceğini

⁶⁷ Yavuz, s.57.

⁶⁸ Gezer, s.190.

⁶⁹ Şimşek, s.93.

⁷⁰ M.Suat Mertoğlu, “Kur'ân'ı Modern Bilimlerin Işığında Okumak: Tantâvî Cevherî Örneği”, **Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, 2011, Cilt No(16), sayı 30, s.106.

savunmuşlardır. 20.yy.da kaleme alınan birtakım eserlerde de Şâtibi'nin görüşlerine yer vererek onu tenkit eden müfessirler olduğu da gözükmemektedir.⁷¹ Müfessirlerin kendi içlerinde bu şekilde ayrılığa düşmesinin dahi ilmi olarak gerekliliğinin olduğunu düşünmekteyiz. Allah insanoğlunu farklı mizaçlarda ve karakterlerde yaratması ile olaylara bakış açıları da değişmektedir. Bir teorinin doğruluğu veya yanlışlığı meselesine kesin bir kanı getirmek oldukça zorlu bir süreçtir. Aynı zamanda bazen de bu durumun netlik kazanması imkansızlaşabilir. Her dönem tarihi seyir halinde farklı hipotezler ileri sürülerek onay bekleme ihtiyacı içine girilebilir.

Henüz kesinleşmemiş ilmî verilerle Kur'ân'ı tefsir etmeye girişmek doğru olmamakla birlikte, gerçekleştirilmesiyle Kur'ân'ın kevnî icazına zarar verebilmektedir. Aynı zamanda insanın kendi iradesiyle bulduğu bütün bilgilerin kesin gerçek olarak değerlendirilmesi pek çok soruna neden olmaktadır. Kur'ân ile modern bilimler arasındaki ilişkiye dair ortaya çıkan sonuçlar ışığında şunu ifade edebiliriz: Kur'ân'ın ilmî tefsir ışığında gerçekleştirilen yorumların kesin gerçekler olarak kabul edilmesi dine karşı bir zarar tehdidi oluşturmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in kevnî âyetleri, zamanın ilmi görüşüne uygun bir şekilde incelenebilir ve açıklanabilir. Fakat bu tefsir ve yorumlara, pozitif bilimlerde olduğu gibi, kesin ve mutlak karar olarak bakılmamalıdır.⁷² Kesin ve mutlak kanı olarak bakıldığı takdirde birtakım sorunlara yer açıldığını gözlemlemekteyiz.

Buna örnek olarak İslam da genetik kopyalama ve çevrecilik gibi çağdaş konular, Kur'ân âyetlerinin tarihsel bağlamından uzaklaştırılarak, bu meselelerin geçmişte ele alındığı izlenimi yaratacak şekilde sunulmaktadır. Bu durum, inanç sahiplerinin kendi görüşlerini destekleyecek deliller bulma eğilimlerini yansıtmaktadır. Ancak asıl problem, modern meselelerin belirli araçlar aracılığıyla Kur'ân çerçevesinde öngörülüp yorumlanmasıdır. Kur'ân'ın temel ilkeleri dikkate alınarak çağdaş sorunlar hakkında geçerli çıkarımlar yapmak mümkündür. Bu nedenle, metnin tarihsel bağlamının göz önünde bulundurulması, Kur'ân'ın anlamını ve kapsamını daha doğru bir şekilde yansıtmak için önemlidir.⁷³ Konuyu başka bir şekilde ele almak gerekirse Kur'ân da var olduğunu çözümlediğimiz bilimsel bir meseleden hareketle bu bilgiden faydalanarak yeni bir buluş gerçekleştiremediğimizdir. Bu

⁷¹ Akbaş, s.83.

⁷² Draz, s.XXVII.

⁷³ Gezer, s.191.

sebeple bilimsel mucizeleri kabul olarak görmeyen alimlerimizin meseleye farklı bir bakış açısı getirdiğini gözlemlemekteyiz.

Zaman içerisinde, evrensel olaylar, yaratılış düzeni, güneşin, ayın, gökyüzünün, dünyanın, yaşamın, elektrik enerjisinin, şimşegin ve atmosferin bilimsel tecrübeler ve teoriler çerçevesindeki olguları Kur'ân âyetleri ile irtibatlandırılmaya çalışıldığını müşahade etmekteyiz. Bu tür bir yaklaşım, Kur'ân'ın âyetlerini, çağdaş bilimsel kavramlar ve teorilerle örtüştürmeye yönelik bir çaba olarak ortaya çıkmakta olup, genellikle Kur'ân'ın bu tür olgularla ilişkilendirilen işaretlerini ve mesajlarını detaylı bir şekilde açıklama amacını taşımaktadır. Ancak, bu yaklaşım, Kur'ân'ın temel öğüt ve davet işlevlerinden sapmasına ve Kur'ân'ın kutsal metnini, bilimsel ve teknolojik teorilerin doğrulama veya reddetme alanlarına çekme riskine yol açabilmektedir. Bu tür tartışmalar ve spekülâtif yorumlar genellikle varsayımlara ve tahminlere dayandığından, bazen geçerlilikten yoksun olabilmektedir. Kur'ân âyetlerinin üslupları, bu âyetlerin belirli bir ana hedefle sınırlı olduğunu ve bu tür teorilerle ilişkilendirilmelerinin uygun olmadığını ortaya koymaktadır.⁷⁴ Bu düşünce yapısına sahip alimlerimizin genel görüşüne göre Kur'ân bir bilim kitabı olmaktan ziyade insanların hem bireysel hem de toplumsal yapısını gözetken, hayra yönlendiren ilahi bir vaazdır.

Bilimsel bir meseleyi ele aldığı düşünülen lafız ve ibareleri, halihazırdaki ilmi verilerle irtibatlandırarak izah etme çabası, ekseriyetle zorlamaya dayalı yorumlara dönüşmektedir. Bu tür te'vilatlar, "Kur'ân'da bu da vardı" diyerek, bir savunma psikolojisini yansıtır. Böyle bir yaklaşım, âyetlerin gerçek manalarını ve nüzul sebeplerini göz ardı etmektedir.⁷⁵ Müfessirler âyetlerin tefsirini gerçekleştirirken nüzul sebeplerini ihmal etmemelidir.⁷⁶ Nüzul sebeplerine riayet edildiği takdirde daha sağlam bir ilişki kurulacaktır.

Bilimsel tefsiri reddedenlere göre, bu yaklaşım çağın bilimsel bulgularıyla âyetleri zoraki bağdaştırma çabasına girer. Bu usul, Kur'ân'ın o dönemdeki mesajını ihmal ederek, bazen haddi aşan ve âyetleri saptıran yorumlara kapı açabilir. Neticede, Kur'ân'ı savunma arzusuyla yapılan bu izahlar, aslında Kur'ân'ın ilmî bir kaynak olarak gösterilmesi amacıyla ortaya

⁷⁴ İzzet Derveze, **Kur'ân'ı Anlamada Usûl**, Ekin Yayınları, İstanbul 2012, s.203.

⁷⁵ İsmail Çalışkan, **M.Esed'in Kur'ân Mesajı'nın Tahlil ve Tenkidi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009, s.192.

⁷⁶ Özcan s.172.

çıkar. Fakat bu gayret, âyetlerin hakiki maksadından uzaklaşılmasına ve yanlış anlamalara yol açabilmektedir. Âyetlerin, o dönemin sosyal, kültürel ve dilsel yapısıyla uyumlu olan manalarını bilimsel verilerle zorlamaya çalışmak, Kur'ân'ın ruhunu ve maneviyatını anlamaktan uzaklaştıran bir yaklaşımdır.⁷⁷ Diğer yandan Kur'ân'ın, doğa bilimleriyle ilgili bir rehber kitap olmadığı, daha çok bir inanç ve doğru yolu gösteren bir kaynak olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bilimsel alanlarda yapılan aşırı yorumların eleştirisi, bu tür yanlış çıkarımlara karşı bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Her bilimsel buluşun Kur'ân'da bir karşılık bulmaya çalışılması ve buna yönelik zorlayıcı yorumlar, doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilemez ve bu görüşü savunmak da bilimsel açıdan geçerli değildir.⁷⁸ Nitekim bilimsel tefsire gelen eleştirilerin büyük bir çoğunda bu temel anlayış yatmaktadır.

Zikredilen iki esasa riayet edildiği takdirde, kesinleşmiş ilmî verilerle Kur'ân'ın bildirdiği gerçeklerin mukayesesinde hiçbir engel bulunmayacağı ve hatta bu mukayesenin imanın takviyesi için gerekli olduğu ifade edilebilir.⁷⁹

1. Âyetlerin tefsiri sırasında, lügat ve nahiv kurallarına uygun olarak, ifadeleri abartılı ya da anlam açısından güç manalarla zorlamaktan kaçınılmalıdır. Âyetlere, dil bilgisi ve söz dizimi kurallarına aykırı, yapay anlamlar yüklemektense, metinlerin doğal anlamlarını ve bağlamını koruyarak, âyetlerin gerçek ve doğru anlamlarını ortaya koymak esastır. Bu yaklaşım, tefsirin güvenilirliğini artırır ve metinlerin özünden sapmadan anlaşılmasını sağlar.
2. Kesinlik kazanmamış teorilere değer vermeyerek, yalnızca doğruluğu ve güvenilirliği kesinleşmiş ilmî verilere dayanmak ve bu verilere başvurmak gerekmektedir. Bu yaklaşım, sağlam ve test edilerek kanıtlanmış bilgilere dayanarak daha doğru ve güvenilir sonuçlar elde etmeyi sağlar. Teorilerin kesinlik kazanmış olması, bilimsel ve mantıksal temellere dayandığını gösterdiğinden, bu veriler üzerinde yoğunlaşmak, geçici veya belirsiz bilgilerden kaynaklanabilecek hatalı anlamaların ve önüne geçer. Dolayısıyla, ilmî çalışmaların sağlam temellere oturtulması, bilgiye olan güveni artırır ve doğru sonuçlara ulaşmayı kolaylaştırır.⁸⁰

⁷⁷ Çalışkan, s.192.

⁷⁸ Gördük, s.210.

⁷⁹ Draz, s.XXIX.

⁸⁰ Draz, s.XXIX.

Bilimsel tefsire konu olan âyetler, ekseriyetle yaratılış, kozmik düzen, evrenin sırları ve çeşitli varlıkların özelliklerine dair meseleleri ihtiva eder. Kur'ân-ı Kerim, elbette bugünün ilmî anlayışı veya modern bilimsel kavramlarla bu konuları ele almaz. Hedef aldığı topluluğun dilinde ve onların o dönemdeki idrak seviyesine uygun mefhumlarla meseleyi izah etmeye çalışır. Zira Kur'ân'ın amacı, karşısındaki insanlara hakikati, onların o dönemde aşına oldukları kavramlar ve semboller aracılığıyla beyan etmektir. Böylelikle, muhataplarının idrak seviyelerine göre yaratılışın derin sırlarını, evrenin işleyişini ve varlıkların mahiyetini daha anlaşılır kılmayı hedefler. Kur'ân, hitap ettiği kavimlerin zihin dünyalarına uygun ifadelerle hakikatleri anlatırken, onların kavram dünyasını esas alır ve meseleyi o dönemin lisanına yerleşmiş mefhumlarla izah eder. Bu itibarla, bugünkü ilmî gelişmelerle âyetleri zorlamaya gerek kalmadan, âyetlerdeki maksadın aslında o günün toplumu tarafından anlaşılabilir bir dille ifade edildiği göz önünde bulundurulmalıdır. Kur'ân'ın hedefi, hitap ettiği insanların anlaması ve o mesajdan hidayet bulmasıdır; bu sebeple âyetlerin muhtevası, o günkü zihin dünyasına uygun bir şekilde aktarılmasını gözetir.⁸¹ Zira aksi takdirde âyetlerin nüzul döneminde, Allah'ın muhatabını dikkate almayarak, peygamberin ve sahabenin anlamakta güçlük çektiği âyetleri vahyetmesi düşünülemezdir.

Bir şeyin yalnızca mümkün olduğunu göstermek, o şeyin gerçekliğini kanıtlamaz. Bilimsel tefsirde, âyetlerin yalnızca bugünkü bilimsel verilerle uyumlu olup olmadığını değerlendirmek yerine, Kur'ân'ın içeriğinin, Allah'ın varlığı ve evrenin yaratılışı gibi temel kavramlarla ilişkisini anlamak önemlidir. Kur'ân'ın mesajlarını değerlendirmede, öncelikle Kur'an'ın sunduğu delillerin ve ontolojik ile kozmolojik tasvirlerinin dikkate alınması gerekir. Kur'ân, evrenin ve tüm canlıların, insan da dâhil olmak üzere, Allah tarafından yaratıldığını belirtir. Bu, Kur'ân'ın temel mesajlarını daha anlaşılır ve makul bir şekilde kavramamıza yardımcı olur. Kur'ân'ın içeriği değerlendirildiğinde, özellikle Allah'ın varlığına dair sunduğu deliller göz önünde bulundurulmalıdır.⁸²

Kur'ân ilimleri ifadesi Kur'ân'ın işaret gösterdiği ya da Kur'ân'da delalete sahip olan her türlü bilgi alanlarını kapsayan bir saha olarak tanımlanamaz. Bu görüşe göre pratik bilim ve

⁸¹ Çalışkan, s.194.

⁸² Yusuf Şevki Yavuz (Ed), **Kur'ân'ı Anlamanın Fikri Arka Planı Varlık, Bilgi, İnsan**, Kuramer Yayınları, İstanbul 2017, s.117.

gelişen teknolojik verilerle meydana çıkan bilimsel ilerlemeler Kur'ânla ilişkilendirir. Birtakım çağdaş ilim sahiplerinin bu ilişkilendirmesi neticesinde bazı sorunlara yol açılabileceği ve bu irtibatlandırma tekniğinin Kur'ân'ı anlamlandırma noktasında bir faydasının bulunmadığı ve zorlamalara sebep olduğu ifade edilmektedir.⁸³

Bilimsel tefsir çerçevesinde, âyetlerin zahiri ve batını anlamlarını bilimsel verilerle zorlamaktan ziyade, âyetlerin tarihi ve kültürel bağlamına uygun olarak anlaşılması tercih edilmelidir. Ayrıca, İslam'ın diğer temel öğretilerinin gerçekliği değerlendirildiğinde, bu öğretilerin de mümkün olduğunu göstermek gerekir.⁸⁴ Bu bağlamda, Kur'ân'ın ontolojik ve kozmolojik tasavvurları ile İslam'ın temel ilkeleri, hem bilimsel hem de teolojik perspektiflerden ele alınarak, daha kapsamlı bir anlayışa ulaşılabilir. Böylelikle, Kur'ân'ın verdiği mesajlar ve İslam'ın temel prensipleri, hem bilimsel hem de dini açılardan tutarlı ve anlamlı bir şekilde değerlendirilebilir.

Kur'ân'ın çağdaş bilimsel verilerle yorumlanması şahısların ferdi çaba ve seçimlerine terkedilemeyecek kadar büyük bir öneme sahiptir. Bilimsel tefsir, Kur'ân'ın mesajlarını modern verilerle anlamaya çalışırken, dikkatli bir yaklaşım ve metodoloji gerektirir. Ancak, bu tür yorumların geçici ve değişken olabileceğini, dolayısıyla Kur'ân'ın asli mesajını saptırma riskini göz önünde bulundurmak gerekir. Bu bağlamda, bilimsel verilerle yapılan tefsirlerin yanında, Kur'ân'ın orijinal dil ve bağlamında ele alınması da büyük önem taşır. Her tefsir bir yorum ve içtihadattan ibarettir ve bu nedenle her zaman yanılma payı içerir. Tıpkı Fahrettin Râzî'nin âyetlere dayanarak dünyanın dönmediği görüşünde yanılmış olması gibi geçmişte yapılan bilimsel yorumların bugün hatalı olarak değerlendirilebilmesi, bilimsel tefsirin riskli bir yönüdür.⁸⁵ O dönemin şartları, ile yapılan yorum ve değerlendirmelerin ilerleyen süreçlerde değişiklik arz edebildiğini görmekteyiz. Böylelikle ilk dönem müfessirlerin bu sebeple bilimsel yorumlar yapmaktan çekinebilmesi de imkan dahilinde gözükmektedir.

Öte yandan, bilimsel tefsir yöntemi yüzyıllar boyunca hem destekleyenler hem de eleştirenler tarafından farklı açılardan ele alınarak tartışılmıştır. Pek çok kez sorgulanmış ve çeşitli tenkitlere maruz kalmış olmasına rağmen, bu yaklaşım zamanla kendini yenileyerek

⁸³ Serinsu, s.333.

⁸⁴ Yusuf Şevki Yavuz (Ed), s.117.

⁸⁵ Çalışkan (Ed.), s.302-303.

ve yeni eserler üreterek varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Eleştiriler, yöntem üzerindeki etkisini hissettirse de onu bütünüyle geçersiz kılmamıştır. Aksine, tarih boyunca ilgi görmeye devam eden bilimsel tefsir, din ile bilimi bir arada yorumlama çabalarının bir parçası olarak düşünsel alandaki yerini korumuş ve zamanla daha geniş bir perspektif sunmayı amaçlamıştır. Bu durum, onun dinî metinleri modern bilgiyle harmanlamaya yönelik arayışlara açık bir zemin sunduğunu da göstermektedir.⁸⁶

İslam dünyasında, özellikle son yüzyıllarda hız kazanan bilimsel tefsir faaliyetleri, her ne kadar İslam düşüncesinin kendi iç dinamiklerinden beslense de, Batı ile yaşanan etkileşimlerin ve karşılaşılan entelektüel meydan okumaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, bilimsel tefsiri, İslam dünyasının modernleşme sürecine ayak uydurma amacıyla geliştirdiği bir uyum sağlama girişimi olarak nitelendirenler mevcuttur. Son iki yüzyılda bu yorumların yoğun şekilde tartışılması ve yaygın kabul görmesi de bu değerlendirmeyi desteklemektedir.⁸⁷

Kur’ân ile irtibatlandırılan bilimsel bulgular, ilahi hikmetleri vurgulamakta, Kur’ân’ın derin anlamlarını açığa çıkarmakta ve bu anlamların daha iyi kavranmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, Kur’ân’ın bilimsel araştırmaları teşvik ettiği gerçeği göz ardı edilemez bir hakikattir. Bununla birlikte, bilimsel verilerin ilgili âyetlerin tefsirinde ne derece ve hangi yöntemle kullanılabileceği, dikkatle ele alınması gereken bir meseledir. Bu bağlamda, âyetleri yalnızca bilimsel verilere dayalı olarak yorumlamak ile bu verileri tefsirde destekleyici bir araç olarak kullanmak arasında net bir ayrım yapılmalıdır. Bilimsel açıklamalar, âyetlerin dilsel ve bağlamsal anlamlarının yerine geçmemelidir. Tefsirde yardımcı bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Bilimsel yaklaşımların, âyetlerin doğal anlam sınırlarını zorlayarak gereksiz bir anlam genişlemesine yol açabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle, bu tür açıklamaların kullanıldığı yerlerde, öncelikli olarak âyetlerin ana mesajına odaklanılmalı bu temel gayeler, bilimsel yorumlara kurban edilmemelidir. Kur’ân, biyoloji, astronomi veya fizik gibi bilim dallarına özgü bir eser olarak görmek ve tefsirini de bu bağlamlara indirgemenin yanlış olduğu düşünülmektedir. Kur’ân’ın tefsiri, bilimsel açıklamaları merkeze almaktan ziyade, metnin asıl mesajını ön planda tutarak ele alınmalıdır.⁸⁸

⁸⁶ Sümeyye Akpınar, Mustafa Karagöz, “‘Et-Tefsîr’-l-Me’mun Adlı Eseri Çerçevesinde Me’mûn Hammûş’un Bilimsel Tefsire Yaklaşımı”, **Tefsir Araştırmaları Dergisi**, 2022, Cilt No. (6), sayı.1, s.406.

⁸⁷ Gezer, s.190.

⁸⁸ Abdullah Aygün, “‘Şâtîbî’nin Kur’ân’ın Ümmîliği ve İlmi Tefsir Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme’”, **Usul İslam Araştırmaları Dergisi**, 2007, Cilt No. (7), sayı.7, s.167.

Bilimsel tefsir tarihini, Kur'ân-ı Kerim'in manasının tam anlamıyla telakki edilebilmesine dair gayretlerin başladığı ve İslam aleminin bu hususta merak ettikleri suallere cevap aradıkları demlere kadar götürmek mümkündür. Bir metot olarak kabul edilmese dahi bir bakış açısı olarak değerlendirilebilir. Zira her devirde insanlar, ilgili âyetlerin delalet eylediği manaları, zamanlarının ulemasından öğrenmeye gayret etmişlerdir. Ulema ise kendilerine vâsıl olan mâlumatla bu âyetleri tefsir ve beyan etmişlerdir.⁸⁹ Elbette o dönemin sosyal, siyasi yapıları, dönemin şartları, tefsir dinamiğini etkilemiştir.

⁸⁹ Ateş, s.119.

3. BİLİMSEL TEFSİRİN DOĞUŞU

İslam dünyasında Kur'ân'ın bilimsel açıdan yorumlanması, genel itibarıyla üç ayrı kategoriye ayrılabilir. Birinci kategori, âyetlerden çıkardıkları bilimsel sonuçları aşırı derecede yorumlayanlar tarafından temsil edilir. Bu grup, bazen âyetlerden oldukça spesifik bilimsel çıkarımlar yapar ve bu çıkarımlar, bilimsel gerçeklerle uyuşmayabilir. İkinci kategori ise kısmen benimseyenlerdir. Bu kişiler, bazı âyetleri bilimsel açıdan değerlendirirler, ancak bunları tamamen kabul etmezler veya bazı âyetleri daha sembolik olarak yorumlarlar. Son olarak, üçüncü kategoride tamamen reddedenler bulunmaktadır. Bu grup, Kur'ân'ı Kerim'in bilimsel yorumlanmasına karşı çıkar ve âyetlerin yalnızca dini veya ahlaki bir mesaj taşıdığına inanır. Bu farklı yaklaşımlar arasında geniş bir çeşitlilik bulunabilir ve her biri farklı argümanlarla desteklenebilir.⁹⁰ Bu şekilde Kur'ân bilimsel açıdan farklı kategorilere ayrılabilir ve her bir kategori farklı bir odak veya yöntemle sahip olabilir.

İnsanoğlu kendisini hidayet yoluna sevk edecek iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırt etmesini sağlayacak ilahi irşadlara muhtaçtır. Bu sebeple Allah kullarını şerden uzak tutmak, hayra ve iyiliğe yönlendirmek için belirli aralıklarla insanlara kutsal kitap göndermiştir. Kur'ân'ın nüzülüyle birlikte tefsir hareketi de mevcut durum dahilinde meydana gelmiştir. Bu olgunun asıl amacı insanlığa yol gösteren kitabın kastettiği asıl manaları tam anlamıyla idrak edebilmek ve manaların amacına uygun bir şekilde açıklanmasıdır. Bu şekilde insan hem bu dünyada hem de ahirette müreffeh bir yaşam içerisinde olacaktır.⁹¹

Âyetlerin hangi lafızlarla insanlığa bildirildiğinin yanısıra, insanların âyetlerden çıkardığı anlam, dönemin ihtiyaç duyulan gereksinimleri, değerler, inançlar, dünya görüşü gibi özellikler ile farklılaşabilir. Kimi kişiler tarihsel bağlama, kimileri dilbilimsel analize, kimileri de ahlaki veya felsefi açıdan açıklamalara daha çok önem verir. Bu özellikler Allah'ın kelamının kişinin bireysel farklılıklar ile yanlış veya çeşitli anlaşılmasında önemli bir faktördür. Peygamber efendimiz henüz hayatta iken müslümanlar âyetlerin kapalı lafızlarını, müteşabih âyetleri, mana bakımından birden çok anlam barındırması açısından anlaşılmasında güçlük bulunan lafızları, akıllarına takılan herhangi bir meseleyi, akıllarını kurcalayan danışmaları gereken hususları efendimiz ile mülâhaza ederek soru işaretlerini

⁹⁰ Gezer, s.43.

⁹¹ Demirci, **Tefsir Tarihi**, s.37-38.

gidermektedir. Ancak peygamber efendimizin vefatı, İslam dünyasının farklı coğrafi kesimlere yayılması, genişlemesi ile Kur’ân’ın daha derinlemesine anlaşılması ve yorumlanması gereği vuku bulmuştur. Aynı şekilde İslam coğrafyasında etnik farklılıkların artması ile birlikte, İslam hukuku ve teolojisi gelişmeye başladı. Kur’ân’ın hükümleri ve prensipleri, farklı durumlar ve zamanlar için nasıl uygulanacağı konusunda daha fazla tartışılmaya başlandı. Bu da Kur’ân’ın daha derinlemesine incelenmesine ve yorumlanmasına yol açtı. Mevcut durum bu şekilde ilerlerken İslam bilginleri Kur’ân âyetlerinin açıklanması ve anlamlandırılması için farklı yöntemler geliştirmiştir.

Bu bağlamda âyetlerin tercümelerinden kaynaklanan belli başlı farklılıklarda bu sebeplere dayandırılabilir. Kur’ân âyetlerinin çeşitli tercümelerindeki belirgin farklılıkların sebepleri çeşitlidir. Bir meal, genellikle sözün manasını kısmen noksan bir şekilde ifade etmek olarak tarif edilir ve her meal, yorum katkılı bir tercüme olarak kabul edilir. Meal adı altında tercüme yapmaya çalışmanın en önemli sebeplerinden biri, ilahi kelamın yanlış anlaşılma endişesinden kaynaklanan bir hassasiyettir. Bu hassasiyet, Allah'a olan saygı ve korkudan türetilir ve ilahi mesajın doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamak için önemlidir.⁹²

Seküler düşüncenin etkisinin zamanla arttığı modern dönemde, dini metinleri yorumlayan ilimler arasındaki bütünlüğün zayıfladığını görmekteyiz. Bu ortamda klasik yöntemlerin yetersiz düzeyde olduğunu iddia eden âlimler modern nitelikler taşıyan yeni yaklaşımlar öne sürmüştür. Kur’ân’ın evrensel mesajının doğrudan hayata geçirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kur’ân’ın yorumlanmasında metnin dili ve indirildiği dönemin şartları dikkate alınarak âyetlerin anlamı doğru bir şekilde belirlenmelidir. Daha sonra, Kur’ân’ın ilahi emirleri ve kuralları ana hatlarıyla öne çıkarılarak sunulmalıdır. Bilimsel tefsir olarak isimlendirilmemiş olsada, bu çalışmaların içerik olarak günümüz anlamındaki bilimsel tefsirle benzerlik taşıdığını söyleyebiliriz.⁹³ Bu paralellik ile bilimsel tefsirin geçmişe dair bıraktığı izlerle günümüzün şartları, dini perspektifinden ele alınmalıdır.

Kur’ân, Hz. Peygamber tarafından belli bir tarihsel bağlamda, canlı bir iletişim ortamında tebliğ edilmiştir. İlahi hitap, Hz. Peygamberin diliyle ifade edildiği anda tanıklık eden insanlar, Allah'ın ne söylediğini veya ne söylemek istediğini anlama hususunda ciddi bir

⁹² Mustafa, Öztürk, **Kur’ân ve Tefsir Kültürümüz**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, s.38.

⁹³ Abdurrahman Ateş, “Keşfü’l-Esrâr: Bilimsel Tefsir Hareketinin XIX. Asırdaki İlk Muharriki”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2003, Cilt No. (44), sayı.1, s.113.

sorun yaşamamışlardır. Ancak, günümüzde nesnel anlamı belirleme konusunda ciddi bir zorlukla karşı karşıyayız, çünkü Kur'ân'ın nüzulüne tanık olmadık. Âyetlerin ne zaman, nerede ve hangi sebeple indirildiğini ve kime hitap ettiğini gözlemlemedik.

Oysa Kur'ân'ı doğru bir şekilde anlamak ve yorumlamak için hangi âyetin ne zaman, nerede ve niçin indirildiğini bilmemiz gereklidir.⁹⁴ Kur'ân'da, geçen bazı âyetler herhangi bir olay örgüsü sonrasında veya birtakım sorulara cevaz niteliğinde olmayıp kendiliğinden direk olarak nazil olmuştur. Bazı âyetler ise sahabe tarafından anlaşılamayan, açıklığa kavuşturulması beklenen veya akıllarına takılan sorulara cevap niteliğinde nazil olmuştur. Bu sebeple Kur'ân'da geçen âyetlerin doğru bir şekilde tefsirini yapabilmek adına konu edinen âyetin nüzul sebebini öğrenmek kritik bir değere sahiptir.⁹⁵ Şayet nüzul dönemine tanık etmiş bulunsaydık âyetlerin hangi bağlamda nakledildiğini idrak ederek, hakikate ulaşma imkânımız daha olası bir hale gelecektir.

Peygamberimiz gelen vahiyleri öncelikle ümmete okuyarak iletiyor, aynı zamanda Kur'ân'ın muhatabı tarafından anlaşılmayan kısımlarını açıklayarak tebliğ görevini gerçekleştiriyordu. Kur'ân nüzulüne tanıklık eden kimseler Arap diline hakim olmaları sebebiyle ciddi bir sıkıntı yaşamasalarda, müteşabih lafızları ve bir kısım ayrıntı içeren âyetleri idrak etmede zorluk çekebilmekteydi. Peygamberimiz görevi gereği bütün suallere cevap vererek, uygulama noktasında da öncü olmuştur. Bu vesileyle Kur'ân'ın tefsirini gerçekleştirmek ilk olarak Peygamberimizin vazifesidir. Tefsirin vuku bulması Hz.Muhammed dönemi ile başlayarak daha sonra ashab ve tâbiûn dönemlerinde de tefsir ilmi kendine yer edinerek varlığını sürdürmüştür.⁹⁶

Kur'ân tefsirinin vuku bulmasında sahabîlerin çok mühim bir yeri vardır. Sahabîler, sahip oldukları dil bilgisi, kültürel birikimleri, idrak güçleri ve sarsılmaz imanlarıyla, hem Kur'ân'ın mesajlarını doğru bir şekilde anlamışlar hem de bu mesajları doğru bir biçimde aktarmışlardır. Ayrıca, yaşadıkları dönemdeki tarihi olaylar ve Kur'ân'ın nüzulüne şahitlik etmeleri, onların tefsirlerine derinlik katmış ve onları sadece metinleri açıklayan değil, aynı zamanda olayların iç yüzünü anlayabilen ve anlatabilen kişiler yapmıştır. Sahabe tefsiri,

⁹⁴ Öztürk, s.38.

⁹⁵ Esat Özcan, **Eyyûbî-Memlûk Döneminde Tefsir**, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul 2019, s.172.

⁹⁶ Demirci, Tefsir Tarihi, s.55.

Kur'an tefsirinin ilk temellerini atmış ve sonraki nesillere doğru bir yol haritası sunmuştur.⁹⁷ Sahâbenin Kur'an tefsirine yaklaşımında, Kur'an'ın yine Kur'anla tefsir edilmesi, peygamberimizin beyanları, alimler arasındaki içtihad ve âyetlerden hükümlere erişme ve isrâiliyatı kaynak alarak çıkarımlarda bulunmak zikredilebilir.⁹⁸

Peygamberimizin vefatı sonrasında Dört Halife Dönemi ile birlikte fetihler çoğalarak, farklı kültürel değerlere ve dine mensup insanlar, İslam dinine girmeye başlamıştır. İslam dinine giren kimselerin daha önceki gelenek ve göreneklerine bağlı kalarak bu değerlerini aktarmaları toplumsal, geleneksel ve dini açıdan bir karışıklığın meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte İslam dünyasının gündeminde olmayan birtakım problemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sonucunda ise tâbiîn dönemi tefsiri sistematik bir şekilde ortaya çıkarak varlığını göstermiştir.⁹⁹ Sahâbe ve tâbiîn dönemi tefsiri arasında birtakım farklılıklar kendini göstermektedir.

Sahâbe dönemi tefsirinde yorumdan kaçınarak âyetlerin muhtasar bir biçimde anlamı ve gayesiyle kanaat ederken tabiîn döneminde bu durum değişerek çeşitli bakış açısı ve değerlendirmeler somut anlamda var olmuştur. Aynı şekilde sahâbe dönemi tefsirinde rivayetler ele alınırken tabiîn döneminde ise rey ile tefsir daha aktif olarak kendini göstermektedir. Tabiîn dönemi müfessirleri kendi olgularını ve geçmiş kültürel değerlerinden bir kısmını tefsire yansıtmışlardır.¹⁰⁰ Elbette sahâbe ve tabiîn dönemindeki tefsirlerin farklılığına sebep olan temel etkenlerden biri de âyetlerin ele alınış bakımında farklı şekillerde değerlendirilerek, bireysel farklılıkların görülmesidir.

Anlama ve yorumlama, temelde kişisel bir olgudur. İnsanlar, bir eylemi, bir olayı veya bir yazıyı doğru ya da yanlış bir şekilde yorumlayabilirler. Bir metnin veya bir yazının, anlama ve yorumlama süreci farklılık gösterebilir. Zira her birey, kendi tecrübesi, bilgi birikimi ve dünya görüşü çerçevesinde metinleri kavrar ve bu açıdan ele alarak değerlendirir. Bu süreçte insanlar genellikle kendi bilinç yapılarından faydalanır. Bu gerçeklik, insanların genellikle uzlaştığı ve anlaştığı bir durumdur. İslam geleneğinde, Kur'an metni üzerinde alimlerin mutâbık kaldığı konular ve ifadelerin sayısı oldukça fazladır. Fakat tartışma konusu olan

⁹⁷ Demirci, Tefsir Tarihi, s.71; Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, s.59.

⁹⁸ Mehmet Mahfuz Ata, “Örnekleriyle Hz Peygamber, Sahâbe ve Tabiîn Dönemi Tefsir Anlayışı”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2019, Cilt No.(12), sayı.62, s.1674.

⁹⁹ Demirci, Tefsir Tarihi, s.87; Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, s.90.

¹⁰⁰ Ata, s.1675.

meseleler de bulunmaktadır. Bundan dolayı, Kur'ân'ı yorumlama ve anlama sürecinde tarafsız ve nesnel anlamanın yanı sıra, kişisel bir boyutun da var olduğu kabul edilmelidir. Çünkü Kur'ân, herkesin aynı bakış açısına sahip olmadığı bir metindir. Edebi, dini ve felsefi metinlerin subjektif bir zeminde anlam bulduğunu söylemek mümkündür. İnsanlığın tecrübesi bu durumu doğrulamaktadır.¹⁰¹

Kur'ân, hükümlerini ve şeriatını izah etmek, insanlara doğru yolu göstermek amacıyla indirilmiş bir hidayet rehberidir. İnsanların en yüce gayesi, hem dünya hem de ahiret mutluluğunu temin etmek amacıyla bu rehberliği derinlemesine kavramaya çalışmaktır. Alimler, Kur'ân'ın değişik açılarını titizlikle inceleyerek farklı tefsirler oluşturmuşlardır. Bu sebeple, tefsir metinlerinde değişik görüşlerin ve yorumların kapsamlı bir şekilde yer aldığını görmekteyiz. Bazı müfessirler, Kur'ân'ın diğer metinlerle karşılaştırıldığında üstünlüğünü kanıtlamak amacıyla hitabet ve üslup unsurlarına özel bir önem vermişlerdir.¹⁰² Bu çeşitlilik, Kur'ân'ın derinliklerini anlama çabasında önemli bir rol oynamaktadır.

İlk devirlerden beri, Müslümanlar arasında dinî meselelerde fikrî ihtilaflar ve münakaşalar hiç eksik olmadı. Ancak, bu farklılık Müslümanlar arasında şaşırtıcı veya yadırganır bir durum olarak algılanmadı. Aksine hoşgörülle karşılanarak bir nimet kaynağı ve zenginlik olarak değerlendirildi. Farklı görüşler ve anlayışlar, dinin aslî prensipleri belirlendikten sonra meydana geldi. Bu prensiplerin tefsiri veya bu prensiplere istinat edilerek yapılacak soyutlamalar esnasında, farklılıklar zuhur etti.¹⁰³ Âyetlerin farklı şekillerde anlaşılmasının pek çok temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı, arap dilinin anlam genişliği, tarihsel farklılıklar, öznel yargılar, âyetler arasındaki siyak ve sibak ilişkisi, kişisel yorumlama teknikleri gibi sebeplerdir.

3.1. Arap Edebiyatı Dili ve Kültürel Farklılıklar

Kur'ân'ın çeşitli mekân ve zaman dilimlerinde nâzil olduğu hususu, lisanının ve ifade üslubunun o vakitteki kültürel iklimle oluşmuş olduğunu gösterir. Bu mesele, Kur'ân'ın beşerî bir mahiyet kazanmasına delalet eder.¹⁰⁴ İnsanlar arasında kullanılan dil ve bu dilin

¹⁰¹ Halis Albayrak, **Tefsir Usulü**, Şule Yayınları, İstanbul 1998, s.149.

¹⁰² İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usulü**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, s.224.

¹⁰³ Ali Bardakoğlu, **İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme**, Kuramer Yayınları, İstanbul 2020, s.149.

¹⁰⁴ M.Sait Şimşek, **Günümüz Tefsir Problemleri**, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2017, s.250.

aktardığı anlamlar çeşitli olabilmektedir. Kutsal metinlerin orijinal dillerindeki ifadelerin çevirisi ve yorumlanması, farklı dillerde ve kültürel bağlamlarda değişiklik gösterebilmektedir. Nitekim kutsal kitabımızın Arapça olarak nazil olması, bir kelimenin birden çok anlama gelmesi ve bir kelimenin veya ifadenin farklı dillerdeki karşılıkları arasında tam bir eşleşme olmaması farklı yorumlara yol açabilmektedir.

Arap edebiyatında, kelimelerin ve cümlelerin doğru yapılarına ve âyet-i kerimelerin manalarının inceliklerine dair bilgisizlik, bu hususta meydana gelen hataların esbabından biri olmuştur. Zira Kur’ân’ın nazmındaki ilahi muradı, âyetlerin zahiri ve batını manalarını bihakkın idrak edebilmek, Arap lisanının kuralları, belagatı, mecazları ve hitabet üslubunu derinlemesine hakim olmayı gerektirir.¹⁰⁵ 13.yy.ın başlangıcından itibaren Kur’ân-ı Kerim, Arap dilinin en kusursuz edebî biçim örneği olarak kabul görmüştür.¹⁰⁶

3.2.Tarihsel ve Bağlamsal Farklılıklar

Kutsal metinler, binlerce yıl önce belirli bir tarihsel ve kültürel bağlamda yazılmıştır.Bizim şu an içerisinde yaşadığımız dönemin özellikleri ile o dönemim kültürel ve tarihsel özellikleri arasında farklılık bulunmaktadır.Bu bağlamı anlamadan, metnin tam anlamını kavramak zor olabilir. O dönemdeki sosyal, kültürel ve siyasi koşulların anlaşılması, o dönemin tarihini içselleştirebilmek metnin yorumlanmasında önemlidir.

3.3.İnanç Sistemleri ve İdeolojik Çeşitlilikler

Farklı dinlerin veya mezheplerin inançları ve ideolojileri, kutsal metinleri farklı şekillerde yorumlamalarına neden olabilir. Bu sebeple inanç sistemlerine göre farklı vurgular yapılabilir veya belirli âyetler farklı önceliklere sahip olabilmektedir. Özellikle israiliyatın İslam tefsirine olan etkisi, tarih boyunca dikkat çeken önemli bir konu olmuştur. İslam’ın erken dönemlerinden itibaren, özellikle Yahudi ve Hristiyan kaynaklarından gelen bu rivayetler, öncelikle tefsir başta olmak üzere tasavvuf, kelam, edebiyat gibi pek çok alanda kendine yer bulmuştur.¹⁰⁷ Kur’ân’da geçen kıssalarda müphem olarak kalan, veyahut detaylı

¹⁰⁵ Ali Ekber Bababî, Gulam Ali Azizi Kia, Mücteba Ruhani Rad, **Kur’ân Tefsiri Metodolojisi**, el-Mustafa Yayınları, İstanbul 2013, s.57.

¹⁰⁶ Nebî, s.257.

¹⁰⁷ Enes Büyük, “Çağdaş Tefsirlerde İsrâiliyat Eleştirisi” **Tefsir Araştırmaları Dergisi**, 2019, Cilt No. (3), sayı.2, s.482.

olarak zikredilmeyerek kısa bir şekilde bahsi geçen olayların asılları sahâbiler döneminde ve sonraki dönemlerde müfessirler tarafından Ehli-i kitabı kaynak göstererek birtakım açıklamalarda bulunulmuştur.¹⁰⁸

3.4.Yorumlama Metodolojileri

Birtakım dini ve akademik gelenekler, kutsal metinleri yorumlama ve anlama yöntemleri konusunda çeşitli yaklaşımlara sahiptir. Farklı yaklaşımlar bir konuyu çeşitli açılardan ele alarak analizinin yapılmasına, olanak sağlar. Çoklu perspektif, kıyaslama, hipotez oluşturma, karşıtların incelenmesi stratejileri ile konular arasında çeşitli yorumlama teknikleri kullanılabilir.

3.5.Kişisel Deneyimler ve Önyargılar

Bireylerin kişisel deneyimleri, eğitim seviyeleri, olaylara olan farklı bakış açıları, bilgi seviyesindeki farklılık, şuur farklılığı, kültürel arka planları, çeşitli yaşam deneyimleri, kutsal metinleri farklı şekillerde anlamalarına etki eder. İki farklı kişi aynı metni okusa bile, kendi deneyimlerine ve bakış açılarına göre farklı sonuçlara varabilirler.

Bu faktörlerin hepsi bir araya geldiğinde, aynı âyet veya metin farklı kişiler veya gruplar tarafından farklı şekillerde yorumlanabilir ve anlaşılabilir. Bu nedenle, kutsal metinlerin anlaşılması genellikle çok boyutlu bir süreçtir ve çeşitli faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir.

3.6.Siyak Sibak İlişkisi

Âyetlerde yer alan özel vurguların ve örneklemelerin göz ardı edilmesi, müşterek lafızların anlamlarını doğru şekilde kavrayacak yeterlilik, bilgi ve beceriye sahip olmamak, Kur'ân'daki mecazların kullanım alanlarını, bunların bitişik ve ayrı anlam katmanlarını tanımamak, âyetler arasında var olan ilişkileri fark edememek ve âyetlerle alakalı olarak varid olan rivayetlerden habersiz olmak, bu alanda ortaya çıkan hataların temel

¹⁰⁸ Demirci, Tefsir Tarihi, s.125; Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, s.96.

sebeplerinden olmuştur.¹⁰⁹ Kur’ân’da ki âyetlerin mecazi ifadelerini, kullanım alanlarını, bu ifadelerin birbirine bağlı ya da bağımsız niteliklerini ayırt edebilmek, siyak ve sibak ilişkisine dikkat ederek âyetlerde verilmek istenen asıl haberi idrak etmek, Kur’ân’ın bütüncül mesajını kavramamıza katkı sağlamasına olanak vermektedir.

Âyetlerin anlamını saptama konusunda siyak ve sibaktan yararlanabilmek adına kelimelerin ve cümlelerin bağlamına riayet ederek gerek bahsi geçen âyetten bir önceki âyete, gerek konu kapsamında olan âyetten bir sonraki âyete, vakıf olarak ihtiyatlı bir biçimde asıl manaya ulaşma konusunda çaba göstermeye gayret etmeliyiz. Bunu gerçekleştirirken dikkat etmemiz gereken unsurlar ise şu şekilde sıralanabilir.

1. Kelime ve ifadelerin dilsel özellikleri,
2. Söz ve cümlelerin ne tür içerikten bahsettiği,
3. Bahsi geçen metnin ne tür hedefe yönelik olduğu,
4. Metinde temel alınan kurallar ve yasalar,
5. Sözü edenin veya metni ele alan kimsenin şahsi nitelikleri,
6. Okuyucunun veya sözün, metnin bahsettiği kişinin nitelikleri,
7. Tarih ve zaman unsuru,
8. Söz ve kavramlar arasındaki ilişkiyi gösteren semantik anlam,
9. Kelimenin ya da metnin temasıyla alakalı mesaj değeri taşıyan söz ve ifadeler.¹¹⁰

¹⁰⁹ Ali Ekber Bababî, Gulam Ali Azizi Kia, Mücteba Ruhani Rad, , s.57-58.

¹¹⁰ Muhammed Eser, “**Kâinatın Yaratılmasıyla İlgili Bilimsel Tefsire Konu Olan Âyetlerin Bağlamsal Analizi**”, (Yüksek Lisans Tezi, Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sinop 2024), s.32.

3.7.Nüzulün Tarihsel Seyri

Zaman ilerledikçe bilimsel gelişmelerin, insanın kavrayış ve kapasite gücünü geliştirmesi veya bilinç açıcı hadiselerin ortaya çıkması, bazı âyetlerin manasının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmuşsa da, zamanın geçmesi, farklı coğrafyadaki kimselerin İslam dinine girmesi, birtakım soruların vuku bulması, tefsir ihtiyacını daha da gerekli hale getiren unsurlardan biri olmuştur. Dolayısıyla bir yandan kelimelerin anlamları ve âyetlerin indirildiği dönemdeki şartların zamanla farklılaşmış olması, o dönemde kullanılan manaları ve âyetlerdeki muradı anlamayı zorlaştırmaktadır. Diğer yandan, âyetler hakkında zamanla müfessirler veya bazen hatalı yaklaşımlar tarafından ortaya atılan farklı görüşler, âyetlerin anlamına dair kararsızlık ve endişelerin artmasına ve kastedilen muradın net anlaşılamamasına yol açmaktadır.¹¹¹ Böylelikle o dönemin insanları tarafından anlaşılan âyetlerin manalarındaki kasıt ve günümüzdeki insanlar tarafından idrak edilen kasıt değişebilmektedir.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde Kur'ân'da yer alan bazı kelimelerin değişik şekillerde okunduğunu birtakım kelimelerin ise birçok manaya delalet ettiğini görmekteyiz. Bununla birlikte, Kur'ân'ı tefsir eden kimselerin gerekli donanımları, Kur'ân ve sünnete olan yaklaşımları, tefsirde kullandıkları metotlar veya mevcut bulundukları ekolün fikirlerine olan aidiyet gibi sebepler Kur'ân'ın tefsirinde bulunan varyasyonların temel etkenleri olarak değerlendirilir.¹¹²

¹¹¹ Ali Ekber Bababî, Gulam Ali Azizi Kia, Mücteba Ruhani Rad, ,s.59.

¹¹² Demirci, Tefsir Tarihi, s.52.

4. BİLİM VE DİN ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bilim, “evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi”¹¹³ olarak tanımlanır. Modern bilim, Allah'ın varlığına bağımsız olarak, evrendeki düzen ve uyumu insan zekasıyla anlama çabasını temel alır. Bu bilim anlayışı, evrenin düzeni ve uyumunu anlamak için insanın öncül olduğu inancına dayanır. Bu perspektife göre, bilim, evrenin emri ve düzeni içinde insanın rolünü ve önemini vurgular. Bu bakış açısına göre, varlık, sıradan, olağanüstü veya mucizevi olmayan bir evren olarak kabul edilir. Evren, Allah'ın doğrudan müdahale ettiği bir nesne değil, daha çok fizik ve matematik kuralları çerçevesinde yorumlanan bir yapı olarak görülmektedir.¹¹⁴

Evrenin zihindeki sosyal ve birikimsel imgelemi olarak görülen bilgi, maddenin duyuşal olarak idrak edilmeye başlanmasına karşılık bununla kalmayarak mutlak sonsuz tarihsel bir süreci beraberinde getirmektedir. Bilimsel bilginin kapsam alanındaki konular içerisinde çeşitlilik bulunmaktadır. Evrenin tutarlı bir şekilde algılanması ışık hızı, akım, enerji, elektrik gibi bilginin madde şeklindeki ilkelerinin var olduğunu görmekteyiz. Yöntemsel bilgi anlamına gelen bilim, bütün fenomenlere eleştirel bir şekilde yaklaşarak meydana gelen olayların ilkelerini bulmak ve bunların birtakım amaç doğrultusunda kullanılması için yürütülen incelemeleri içermesidir.¹¹⁵

Din ve bilim arasındaki kavramsal ve model bazındaki ortaklıklar, bu iki alanın bir iş birliği ve uyum içinde var olma potansiyelini ortaya koyar. Her ne kadar yaklaşımları farklı olsa da yöntemlerinde önemli paralellikler bulunur. Her ikisi de hayatı bir bütün olarak anlama ve kavrama arzusuyla hareket eder, bu da onları ortak bir bütüncül dünya görüşü arayışında birleştirir. Ayrıca, din bireysel bir varlık alanından başlasa da burada sınırlı kalmayıp tabiatla ilişkiye geçerek bilimle ortak bir zemin oluşturur. Tabiat teolojisi, bireysel ve tarihsel olanın ötesine uzanan derin bir anlam taşır ve bu anlam, din ile bilimin kesiştiği önemli bir alanı

¹¹³ Komisyon, **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara, 2005, s.269.

¹¹⁴ Resul Ersöz, “Kur’ân’daki Kıssa ve Mucizelerin Aklen İzahının İmkânı Üzerine”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2020, Cilt No. (3), sayı.18, s.320.

¹¹⁵ Erdoğan aydın, **İslamiyet ve Bilim İslamiyet Gerçeği – II**, Literatür Yayınları, İstanbul 2017, s.33.

temsil eder. Bu açıdan, din ve bilimin karşılıklı etkileşimleri, hayatın farklı boyutlarını daha geniş bir şekilde ele alma fırsatı sunmaktadır.¹¹⁶

İnsanlar olarak, tüm canlıların ortak bir hücreden meydana çıkıp geliştiğini savunan bir teori ileri sürebiliriz. Ancak bilimin ulaşabileceği nokta burasıdır. Derin düşüncelere sahip âlimlerin görüşlerine önem vermek burada etkili bir yol olacaktır. Nitekim bu konuda yetkili olanlar bu zâtlardır. Onların titiz çalışmaları, bize evrenin maddi gerçekleri hakkında önemli bilgiler kazandırmıştır. Fakat onların görüşlerini benimsemek ve durduğu yerde kalmak zorunda değiliz, çünkü onlar yürüttükleri bu araştırmalarda yüce yaratıcının izlerini görememiş olabilirler.¹¹⁷ Bu sebeple evrenin maddi gerçekleri hakkında daima kendimizi ilerletmeli ve varoluşsal sebebimizi sorgulamalıyız.

Bilim, insanoğluna faydalı olabilecek mümkün olan evren, dünya, insan ve toplum üzerine farklı araştırmalar, analizler ve tespitler gerçekleştirir. Kur’ân ve bilim arasındaki ilişki, İslam dünyasında ayrı olarak özel ve hassas bir konuma sahiptir. Kur’ân’da bilime yer verilip verilmediği konusunda zaman içerisinde farklı görüşler tarihte yerini bulmuştur.

Süregelen araştırmalar sonucunda, ulaşılmış olduğumuz birtakım sonuçlar bulunmaktadır. Örnek olarak Büyük Patlama’da gözler önüne serilen güçlü bilimsel kanılar, dini mitolojileri onaylayabilir ya da onlarla ilişkilendirilebilir. Bilim ve din arasındaki yakın temas her ne kadar birbirleri ile ilişkilendirilse dahi süreç içerisinde farklı boyutlara ulaşarak karışık bir hal alabilmektedir.¹¹⁸ Halbuki din ve bilim arasındaki çatışma İslami ilimlerin kökeninden ileri gelmemiştir. Aksine orta çağ kilisesinin tutucu, diktatöryel yapısına karşı doktrinsel bir yapı olarak meydana gelmiştir.¹¹⁹

Bilim ve din evren üzerindeki düşüncelerimizi, değerlerimizi, görüşlerimizi tamamıyla etkilemiştir. Tükettiğimiz besinler, evlatlarımızı eğitirken kullandığımız teknikler giyim ve kuşamımız bilimsel verilerden ve dini yükümlülüklerden etkilenirler.¹²⁰ Bu etkilenme

¹¹⁶ Şaban Düzgün, “Din-Bilim İlişkisinde Modeller ve Ortak Kavramlar”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, 2006, Cilt No. (4), sayı.1, s.61-62.

¹¹⁷ A.C.Morrison, **İnsan Kainat ve Ötesi**, Bekir Topaloğlu (Çev.), Dergâh Yayınları, İstanbul 1979, s.126.

¹¹⁸ Kelly James Clark, **Bilim Ve / Veya Din**, Enis Doko (Çev.), İbrahim Akbudak (Çev.), Destek Yayınları, İstanbul 2019, s.20.

¹¹⁹ Sıddık Baysal, “Mahiyeti İmkân ve Sınırlılıkları Açısından Bilimsel Tefsir”, **Tefsir Araştırmaları Dergisi**, 2019, Cilt No.(3), sayı.2, s.258.

¹²⁰ James Clark, s.20

sonucunda hayatımızda birtakım değişiklikler meydana gelir. Hayatımızdaki seçimler, olayların döngüsü bilim ve din minvalinde ilerler.

Bilim, evrendeki var olan olayların nasıl gerçekleştiğine dair insanları tatmin edebilecek ayrıntılı açıklamalar sunabilsede, olayların arkasındaki "niçin" sorularına cevap vermekte yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle, bilimin sadece mekanik süreçlerle ilgilenmesi, insanın anlam arayışına yeterli gelecek bir karşılık veremez. Yıldızların niçin var olduğu, gezegenlerin neden Güneş'ten ayrıldığı veya Dünya'nın neden soğuyarak yaşamı mümkün kıldığı vb. sorular, yalnızca fiziksel açıklamalardan fazlasını gerektirir. Bilimsel bilgi bu noktada yetersiz kalırken dinin, evrendeki olaylara amaç ve anlam kazandırabileceği düşünülmektedir. Yaşamın gelişim sürecinin sonunda hayranlık uyandıran bir şeyin ortaya çıkacağına inanmak da bu anlam arayışının bir parçasıdır; ancak bu sonucun tam olarak ne olduğunu bilmek mümkün değildir. Ayrıca, bilimi mutlak ve her şeyin kaynağı olarak görenlerin yaklaşımı da eleştiriye açıktır. "Bilimsel dinciler" olarak adlandırılan bu kişiler, bilimi bir inanç sistemi gibi benimseyerek, eleştirel düşünceye yer bırakmaksızın her sorunun çözümünü yalnızca bilimde aramaktadır. Oysa böyle bir yaklaşım, bilimin doğasına aykırı olduğu gibi, onu dogmatik bir düşünce yapısına dönüştürmektedir. Bu durum, bilimsel bilgiye körü körüne bağlanmanın, aslında eleştirdiği dinsel düşünce kalıplarına benzediğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, hem bilimin sınırlarını fark etmek hem de anlam arayışında dine yer açmak, insanın varlık ve evren hakkındaki derin sorularına daha dengeli bir perspektifle yaklaşılmasını sağlayacaktır.¹²¹

Din ve bilimin çeşitlilik arz eden ilkelerinin yanında bir grup ortak mutabakatları da mevcuttur. Kur'an'ın bizlere naklettiği dünya ve birey anlayışı ile bilim insanlarının bilimsel çalışmalar için kendilerinde bulunan ilkeler farklı açılardan örtüşmektedir.

1. Kainâtın rasyonel, düşünsel ve gözlem sonucu keşfedilebilir bir sistemde var olması
2. Bireyin zihin dünyasının kâinatı kavrayabilecek bir potansiyelde oluşu
3. Mevcut düzende var olan yasaların evrensel sistemin içerisinde kurulu olması

¹²¹ Bertrand Russell, **Din İle Bilim**, Akşit Göktürk (Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s.115.

4. Evrende kurulu yapının incelenmesinin kıymetli bir değer olarak atfedilmesi
5. Rasyonel bilgiye erişme konusunda kanıtlanabilirliğin ehemmiyet içermesi ¹²²

Din, disiplinle tek bir temel üzerine kuruludur. Bir ağacın kökünün sağlam olması gerektiği gibi bir binanın zeminin sağlam olması gerektiği gibi İslam'ın da altyapısının da muhkem olması gerekir. İslam'ın temelini, altyapısını teşkil eden yegâne unsur ise tevhiddir.¹²³ Kişi Allah'ın varlığı ve birliği inancını ihlas ile sahip olduğu takdirde ibadet noktasında, imanının kalbe tesis etme noktasında tezahürü her ilim sahibinin malumudur.

¹²² M.Turan Çalışkan (Ed.), **Kur'ân ve Pozitif Bilim**, Kuramer Yayınları, İstanbul 2020, s.257.

¹²³ Ali Şeriati, **İslam Bilim**, Faruk Alptekin (Çev.), Nehir Yayınları, İstanbul 1992, s.345.

5.BİLİMSEL TEFSİRE KONU OLAN AYETLER

Kur’ân’ı Kerim, aklın ve mantığın tasdiklediği, zamanın ötesinde ilkeler ile reddedilemeyen meydan okumalarla doludur.¹²⁴ Kur’ân nüzulünün başlangıcından itibaren insanoğluna bildirilen bazı âyetler de görmekteyiz ki evrende var olan madde, enerji, insan biyolojisi vb. konulardaengin bilgiler vermektedir. İlk dönemlere baktığımızda bu mesajların vermek istediği mana tam olarak idrak edilememiştir. Fakat ilerleyen dönemlerde bilimin gelişmesi ilerlemesi ile birlikte bazı konulara açıklık getirilmiştir. Kur’ân’ı Kerim’in veciz oluşuna örnek olarak Fussilet suresinin 53.âyetinde şu şekilde buyrulmuştur:

*“Kur’ân’ın gerçek olduğu kendileri için apaçık belli oluncaya kadar onlara çevrelerinde ve kendilerinde bulunan kanıtlarımızı hep göstereceğiz. Rabbinin her şeye tanıklık etmesi (onlar için) yeterli değil midir?”*¹²⁵

Râzî, Fussilet suresinin 53.âyetinin tefsirinde meseleye dair iki görüş zikretmiştir. Birinci görüşe göre âyet-i kerimede kastedilen, bir yavrunun, fetüsün, anne karnında geçirdiği merhaleler, bu muazzam uzuvların inanılmaz derecede sistemli bir şekilde var olması ve ortaya çıkışlarından ulaştıkları delillerdir. Nitekim Allah, beşere zihinlerindeki kuşkuyu giderip kalpleri mutmain olabilsin diye yaratılmış varlıklardan münezzeh olan Allah’tan başka ilahın var olmadığını göstermek hasebiyle delilleri ardıardına açığa çıkarmıştır.¹²⁶

Zemahşerî, ilgili âyetin tefsirinde şu şekilde açıklamıştır. İnkâr edenler, Allah’ın âyetlerini hem dış dünyada hem de iç dünyalarında açık bir şekilde göreceklidir. Bu âyetlere şahit olduklarında, Kur’ân’ın her şeyin şahidi olan, gayb âleminin bilgisiyle gönderilmiş bir vahiy olduğunu kesin olarak anlayacaklardır. Allah’ın her şeyden haberdar olduğu, tüm olayları gözettiği gerçeği, gayb ile şehadet âlemi arasında bir fark olmadığı anlamına gelir. İşte bu, Kur’ân’ın hak olduğu ve Allah’ın katından geldiğinin açık bir delilidir. Aksi takdirde, Kur’ân bu kadar güçlü olamaz ve onu taşıyanlar zafer kazanamazlardı.¹²⁷

¹²⁴ Hüseyin Aydın, “Meydan Okumaları Bakımından Kur’ân Mucizesi”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, 2010, Cilt No. (8), sayı.1, s.76.

¹²⁵ Fussilet, 41/53.

¹²⁶ Râzî, c.19, s.409.

¹²⁷ Ebu’l Kâsım, Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârîzmi ez-Zemahşerî, **Keşşâf Tefsiri**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2018, c.5 s.1148.

Bilimsel tefsir ekolünün öncü müfessirleri Fussilet suresinin 53.âyetini zikrederek bu âyet-i kerime ile kastedilenin çağdaş ilmin verilerine dikkat çekmesidir. Böylelikle çağdaş ilimlere konu olan tefsirin asıl amacı da gün yüzüne çıkmaktadır. Bu ise Kur’ân’ın Yüce Allah’ın kelamı olduğunun apaçık bir ispatı niteliğinde görülebilmektedir.¹²⁸

“Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır,”¹²⁹ ayetinden yola çıkan Kevâkibî de, Kur’ân’ın tüm bilimsel teorileri içerdiğini ve zaman ilerledikçe daha net bir şekilde kavranacağını öne sürmektedir. Bu durumun, Kur’ân’ın i‘câzına ait özel bir nitelik olduğunu, onun mucizevî yönünü ortaya koyan bir hususiyet taşıdığını ifade eder. Batılı bilim insanlarının ulaştığı bazı gerçeklerin Kur’ân’da belirgin ya da üstü kapalı biçimde yer aldığını da iddia ederek Kur’ân’da astronomi, fizik ve tıp gibi alanlarda çeşitli örnekler vermektedir.¹³⁰ Mukaddes kitabımızda yer alan yaklaşık yedi yüz ile sekiz yüz ayet sadece evren hakkında nazil olmuştur. Bu durum ise bize şunu gösteriyor: Yüce Kur’ân’ın iyice tetkik edilmesi ve böylece eserden müessire intikal edilmesi, dinin temel gayelerindendir.¹³¹

Kur’ân’ı Kerim’in pek çok bilimsel veriyi daha öncesinden öngördüğü ve ortaya konduğu iddia edilir. Bu iddialara göre Kur’ân evrendeki çağdaş teorilerle ilgili kesinliği mevcut bulunan bilgileri bizlere nakletmektedir. Bahsi geçen iddiaların kanıtlanabildiği takdirde Kur’ân’ın ilahi doğası açığa çıkar. Dijital erişim ortamları, Kur’ân’ın ilahi doğasından etkilenen bilim insanlarının Kur’ân’da bahsedilen bilimsel mucizelerden haberdar oldukları takdirde elde ettikleri bilgiler karşısında etkilenerek İslam dinine girdiklerini duyurmuşlardır.¹³² Bu açıdan bakıldığında bilim ve din arasındaki ilişki pozitif yönde ilerleyek Kur’ân’ın hak kelâmı olduğu ve bütün şüphelerden, tereddütlerden uzak kalarak insanlığı tevhit inancına yönlendirebileceği düşünülmektedir. Bu düşünce ile birlikte aynı zamanda inanan kimseler için ise kalbi mutmain eden, doğruluğunu tasdikleyen, ilahi gücün insan zihnini çevrelediği görülür.

Maurice Bucaille, Türkiye’de Diyanet İşleri Bakanlığı tarafından yayımlanan “Müspet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur’ân” isimli eserinde kutsal kitaplar ile modern bilimsel

¹²⁸ Şimşek, s.97.

¹²⁹ En’âm, 6/59.

¹³⁰ Abdurrahmen el-Kevâkibî, **Tabâi’ul-İstibdâd ve Mesâiri’u’l-İsti’bâd** Kahire, Kelimât Arabiyye, 2011, s.32-33; Ayrıca bkz. Doğan, s.84

¹³¹ Cevherî, **Tefekkür Hazinesi**, s.138.

¹³² James Clark, s.396.

bulgular arasındaki ilişkinin birbirlerine bağdaşıp bağdaşmadığını araştırmıştır. Bu araştırma ve incelemeleri sonucunda Kur'ân'ın bilimsel yönünü savunarak şu açıklamalarda bulunmuştur. Ona göre Kur'ân-ı Kerim modern bilimin sahip olduğu bilimsel verilerle çelişmiyor ve modern bilimin tenkit edebileceği hiçbir hükmü kendisine barındırmıyordu. Aksine din ile bilim uyuşarak Kur'ân metninde yazılanlar ile çağcıl bilimin buluşları örtüşerek yazıldığı zaman diliminde insanlar tarafından bilinmeyen bütün gerçekler, hatasız bir şekilde bu kitapta bulunuyordu. Bucaille, yazdığı eserinde Kur'ân'dan birtakım âyetler almış ve bu ifadelerin günümüzdeki bilimsel bulgularımızla intibak içerisinde olduğunu ve hiçbir ifadesinin bilimsel verilerle çelişmediğini savunmaktadır. Son dönemlerde keşfedilen modern bilimsel buluşlar, 1400 yıl önce insanlığa gönderilen Kur'ân'da yer aldığı iddia edilmektedir.¹³³ Bu ise Kur'ân'ın ilahi yönünü gösteren bir olgudur. Böylelikle Kur'ân'da bizlere gösterilen mucizeler sayesinde insanlık bilimsel paradigmalara İslam'ı ilişkilendirir.

Burada en önemli konu Kur'ân'ın tefsirinde fennî mülâhazalardan istifade edilirken, itidal üzere hareket etmek ve mutedil bir yol takip etmek önem arz eder. Müfessirler Kur'ân'ın işaret ettiği fennî hakikatlerin tevhid akidesine hizmet ettiğini ve insanı ubûdiyet şuuruna sevk etmeyi hedeflediğini bizlere göstermektedir. Âyetlerin tefsirinde, henüz tahkik edilmemiş ve ihtimal dahilinde olan nazariyelerden ziyade, kesinlik kazanmış ilmî hakikatlere müracaat edilmesi ehemmiyet arz eder. Bununla birlikte, kullanılan bilgilerin yalnızca ait oldukları dönemin bilgi düzeyini yansıttığı ve zamanla değişip gelişebileceği gerçeği mutlaka belirtilmelidir. Böyle bir yaklaşım, Kur'ân'ın mesajını bilimle ilişkilendirirken sağlıklı bir denge kurmayı ve ana maksadı korumayı sağlar.¹³⁴

Kur'ân'da kozmik düzene dair verilebilecek örneklerin sayısı oldukça fazladır. Fakat burada hepsine değinmenin mümkün olmaması hasebiyle bir kısmını zikrederek ilahi mesajlar ve bilimsel veriler arasındaki ilişki irtibatlandırılmaya gayret edilecektir.

5.1.Astronomi

Bu bölümde Kur'an-ı Kerim'de astronomiyle ilgili bilimsel gerçeklere işaret eden âyetler ele alınacaktır. Kur'ân'ı Kerim de gök cisimleri, evrenin yapısı ve hareketleri gibi konulara dair

¹³³ Cengiz Özakıncı, **İslamda Bilimin Yükselişi ve Çöküşü**, Otopsi Yayınları, İstanbul 2011, s.93-94.

¹³⁴ Aygün, s.168.

ifadeler, modern bilimle karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Gelişen astronomi bilimi ışığında, Kur'an'da yer alan bazı ifadelerin bilimsel bir perspektifle nasıl yorumlandığı ve bu ayetlerin bilimsel tefsire nasıl konu olduğu açıklanacaktır. Özellikle Dünya'nın hareketleri, gök cisimlerinin yörüngeleri, Big bang teorisi ve evrenin genişlemesi gibi konular, Kur'an ayetleri bağlamında incelenecek; klasik tefsirlerle modern bilimsel anlayış arasındaki ilişkiler tartışılacaktır.

5.1.1 Dünyanın Dönüşü ve Yörüngeler

Dünyanın döndüğünün işareti bizlere Neml, Yasin ve Zümer surelerinde vurgulanmaktadır. Aynı zamanda Kur'ân'da, her gezegenin kendine ait bir yörüngesinin bulunduğu âyetlerle bizlere nakledilir. Ayet-i kerimelerde şöyle zikredilir:

*“Ve sen dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar, bulutların gitmesi gibi giderler. Bu her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.”*¹³⁵

*“Güneş kendisine ait yerleşik bir düzene göre (yörüngesinde) akıp gider. Bu, çok güçlü ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir.”*¹³⁶

*“Güneş aya yetişemez, gece gündüzü geçemez. Hepsi birer felekte yüzerler.”*¹³⁷

*“O, gökleri ve yeri hikmet ve fayda esasına göre yarattı; sürekli olarak geceyi gündüzün, gündüzü gecenin üstüne sarmaktadır; güneşi ve ayı da yasalarına boyun eğdirmiştir. Her biri belirlenmiş bir süreye kadar akıp gitmektedir. Unutmayın ki Allah çok güçlüdür, çok bağışlayıcıdır.”*¹³⁸

Bahsi geçen ayetler üzerine birtakım yorumlar mevcuttur. Kurtibî'ye göre Allah, güneş ve ay sistemini, kullarının yararına olacak şekilde doğup batmak üzere emrine boyun eğdirmiştir. Her biri, belirlenmiş bir süreye kadar yani dünyanın sonu olan kıyamet gününe dek kendi yörüngesinde hareket etmeye devam eder. O gün geldiğinde gökyüzü yarılacak ve

¹³⁵ Neml, 27/88.

¹³⁶ Yâsin, 36/38.

¹³⁷ Yâsin, 36/40.

¹³⁸ Zümer, 39/5.

yıldızlar dağılıp paramparça olacaktır. Bu belirli süre, güneşin ve ayın, doğuş ve batışlarına göre belirlenen konak noktalarına ulaşip tekrar geri döndükleri dönemin sonudur. Güneş ve ay, en uzak konaklarına doğru hareket eder, ardından en yakın oldukları yerlere geri dönerler ve bu belirlenmiş sınırın ötesine geçmezler.¹³⁹

Cevherî, “El- Cevâhir” isimli eserinde Dünya’nın kendi etrafında dönmesi gibi diğer bütün gezegenlerin de uzayda dönerek hareket ettiğinin kabul edildiğini, bununla beraber kuşatıcı ve sabit yörüngeler düşüncesinin de ciddi eleştirilere tabi tutularak terk edildiğini de belirtmiştir.¹⁴⁰

Bu ayetlere ek olarak Gazi Ahmed Muhtar Paşa A’râf suresinin 54. ayetini de ele alır. “*Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah’tır. Bilesiniz ki, halk da emir de (yaratma ve yönetme) yalnız O’na aittir. Âlemlerin rabbi olan Allah yüceler yücesidir.*”¹⁴¹

Gazi Ahmed Muhtar Paşa, bu ayette Dünya’nın kendi ekseni etrafında döndüğünün işaret edildiğini öne sürer ve bu görüşünü verdiği şu örnekle destekler:

Bir cisminin ışığa bakan yönü gündüz karanlığa bakan yönü gecedir. Geceyi gündüze örttürmek için, o cismi, Mevlevî dervişi gibi döndürmek gerekir. Çünkü ancak o durumda gece gündüzü örter. Veya ceviz bir iğneye geçirilerek iğnenin bir tarafı baş ve işaret parmakları arasında tutup, iğneye bir dönme hareketi verilirken, düz bir yüzeye diğer sivri uç üstüne bırakılırsa, iğne hem döner, hem de dönerken cevizi yere dokundurmaksızın yerle gök arasında tutar. İşte o zaman cevizin gece yanının sürekli gündüzü kaplayıp örttüğü görülür. Dönme hareketi sona erdiği anda ceviz de öyle ayakta kalmayıp yere düşer. “Hasîsen = durmadan kovalayan” yüce cümlesinin anlamı da işte o zaman ortaya çıkar. (Muhtar Paşa, 1917, s.37)

İskenderânî de ilgili âyetin tefsirinde gezegenlerin hareketlerinden bahsederken özellikle Güneş ve Ay’ın hareketlerine vurgu yapar. Güneş’in iki türlü hareketi olduğunu belirtir. Birincisi, kendi ekseni etrafında dönmesidir ki, bunu 25 gün 6 saat 16 dakika 8 saniyede tamamladığını söyler. Ancak burada Güneş’in ikinci hareketinden bahsedilmemektedir.

¹³⁹ Kurtubî, c.15, s.142.

¹⁴⁰ Cevherî, **El-Cevâhir**, c.I, s.47. ; Ayrıca bkz. Osman Aslan, “**Tantavî Cevherî Örneğinde Bilimsel Tefsir**”, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006.) s.60.

¹⁴¹ A’râf, 7/54.

Ay'ın da iki türlü hareket ettiğini, kendi ekseninde dönüşünü 27 gün 8 saat, diğerinin ise dünya etrafında dönüş olduğunu, bunun da 27 gün 7 saat 45 dakika olduğunu ifade eder.¹⁴² Zemahşerî, Yasin suresinin 40. âyetin tefsirinde ise şöyle zikreder. Allah gece ve gündüzün alâmetleri için bir zaman dilimi ayarlamış, belirli sınırlar düzenlemiş ve bu sistemi karşılıklı olarak birbirlerini takip etme kuralına göre inşa etmiştir. Bu sistem Allah'ın evrende sabitlediği nizamı bozuncaya kadar Güneş ve Ay'ı bütünleştirip, Güneş'in doğudan doğması sona erinceye kadar aynı şekilde vuku bulacaktır. Güneş'in yetişememe Ay'ın geçememe sebebini ise şu şekilde açıklamıştır. Güneşin mahrekini ancak bir yılda tamamlanması ayın ise bir ayda tamamlanmasına bağlar. Güneşin aheste yol kat etmesinden dolayı "yetişme" mahiyetiyle nitelendirilmesi ayında süratli bir şekilde yol almasından dolayı "geçme" mahiyetiyle nitelendirilmesinin daha yaraşır olacağını düşünmüştür.¹⁴³

Zemahşerî, Zümer Suresi'nin 5.âyetinin tefsirinde şu şekilde açıklama yapmıştır. Allah, gökleri ve yeri yaratmıştır. Gece ile gündüzün birbirine dolanmasını, Ay ve Güneş'in O'nun emriyle hareket etmesini ve belirli bir zamana kadar kendi yörüngelerinde dönmesini sağlamıştır. Ayrıca, sayılarına rağmen bütün insanları tek bir cinsten yaratmış, hayvanları da yaratmıştır. Tüm bu yaratılışlar, Allah'ın birliğine, ortağının olmadığına ve kendisinin galip gelinemez, kahhar kudretine sahip olduğuna apaçık bir delil niteliğindedir.¹⁴⁴

Celâl Yıldırım, Yasin Suresi'nin 38. âyetini tefsir ederken, bu âyetin az kelimeyle derin anlamlar ifade ettiğini ve birden fazla yorumu mümkün kıldığını belirtir. Ona göre, âyet dört farklı açıdan yorumlanabilir. Birinci yoruma göre, Güneş kendine özgü bir yörünge üzerinde sürekli hareket halindedir. İkinci bir yorum, Güneş'in belirli bir süreye kadar hareketine devam ettiği ve bu sürenin önceden belirlenmiş olduğu yönündedir. Üçüncü yoruma göre, Güneş, kendisine özel bir yasaya uyarak belirli bir alanda düzenli ve dengeli bir hareket sergiler. Dördüncü yorum ise, Güneş'in, belirli bir plan çerçevesinde, kendisi için ayrılmış bir bölgede, iki nokta arasında sabit ve tutarlı bir hareket izlediğini ifade eder. Bu yorumlar, Güneş'in hareketlerinin evrendeki ilahi düzenin bir parçası olduğunu ve bu düzenin, her

¹⁴² Muhammed b. Ahmed el-İskenderânî, **Keşfü'l-Esrârî'n-Nuraniyyeti'l-Kur'âniyye**, Mısır 1297/1880, c. II, s.64; Ayrıca bkz. İsrail Karadeniz, "**Muhammed b. Ahmed el-İskenderânî'nin Keşfü'l-Esrâr Adlı Eserinin Tefsir İlmî Açısından Tahlili**" (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009) s.32.

¹⁴³ Zemahşerî, c.5 s.640.

¹⁴⁴ Zemahşerî, c.5, s.898.

şeyin belirli kurallar ve yasalar çerçevesinde işlediğini gösterdiğini ortaya koyar.¹⁴⁵ Bu yorumların her biri mümkün olmakla birlikte sonucunda Allah'ın yüce kudretini, her şeye güç yetirebildiğini ve evrensel yasaları her açıdan kusursuz kıldığını görmekteyiz.

Âyetler, bireylerin kavrama hatalarından doğan durağan gezegen düşüncesini bu şekilde ortadan kaldırmakta ve en değişmez gibi görünen dağların hareketini hava kütlelerine kıyaslayarak, bu çağın bireyleri için hayret verici bir bilgiye delil teşkil etmektedir.¹⁴⁶ Einstein, gezegenin durağan bir merkez olduğunu ve tüm gezegenlerin, yıldızların, Güneş'in ve Ay'ın bu gezegenin etrafında döndüğünü belirtmekteydi. Bu düşüncesi, evrenin düzeni hakkında o dönemde yaygın kabul gören bir görüş olarak biliniyordu. Onun bu açıklaması, gökyüzündeki cisimlerin hareketlerini anlamlandırma çabasında önemli bir yer alarak o zamanki astronomik anlayışa ışık tutuyordu. Bu nedenle, onun görüşleri, daha sonraki bilim insanlarının da dikkatini çekerek, evrenin yapısına dair çeşitli teorilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Einstein durağan evren modeli konusundaki görüşlerini ilerleyen zaman dilimlerinde tekrar değerlendirerek yanlışlığını kabul etmiştir.¹⁴⁷

Bazı âyetler, İslam bilginleri tarafından geçmiş dönemlerde açıklığa kavuşturulmamıştır. Fakat son asırlarda bilimin ilerlemesi ve bazı araştırmaların ortaya çıkmasıyla, bu âyetlerin amaçlarını yorumlamak ve bilimlerin sunduğu gerçekler doğrultusunda bu âyetlerin hedefinin ne olduğunu belirtmek mümkün hale gelmiştir.¹⁴⁸ Bu sebeple bilimsel gelişmeleri yakinen takip ederek Kur'an'da geçen bu âyetlerin hakiki manalarına erişebiliriz.

5.1.2 Bing Bang Teorisi

Büyük Patlama, bilimsel açıdan ve bilimsel yöntemler çerçevesinde, doğa felsefesi perspektifinden ve diğer birçok bakış açısıyla ayrı ayrı ele alınabilir. Bu değerlendirmeler sonucunda ortaya çıkan yeni fikirler, şüphesiz ki insanlığın düşünsel etkinlik alanında ulaştığı yapının zenginleşmesine katkı sağlayacaktır. Böylelikle, insan düşüncesinin gelişimi ve evrimi konusunda farklı bakış açıları sunulacak ve bu süreç, insanlığın bilgi birikimini ve anlayışını daha da derinleştirecektir. Bu tür incelemeler, bilimin ve felsefenin kesişim

¹⁴⁵ Yıldırım, c.10, s.5047.

¹⁴⁶ Kuran Araştırmaları Grubu, s.113.

¹⁴⁷ Caner Taslaman, **Big Bang ve Tanrı**, İstanbul Yayınevi, İstanbul 2003, s.20.

¹⁴⁸ Kırcı, **Kur'an ve Fen Bilimleri**, s.183.

noktasında yer alan konuları anlamamıza yardımcı olacak, böylece evrenin kökeni ve varoluşuna dair yeni anlayışlar geliştirilmesine zemin hazırlayacaktır.¹⁴⁹ Kâinat ilk olarak başlangıçtaki zaman diliminde gaz kümelerinden oluşmaktaydı. Fakat o halde iken şimdiki haline gelişi ne şekilde gerçekleşmiştir. Hangi tür aşamalardan ve basamaklardan başkalaşım geçirerek insanlar için elverişli bir hale getirilmiştir.¹⁵⁰

Büyük patlama teorisine dair tarihsel süreç içerisinde birçok yorumlar yapılmış hipotezler öne sürülmüştür. Kur’ân’da da bu mesele ile ilgili izahlar âyetler de yerini almıştır. Âyeti kerime de kainatın varoluşuna dair bizlere bir mesaj verilmektedir. Nitekim Enbiya suresinde şöyle zikredilmektedir.

“İnkâr edenler, gökler ve yer yapışırken onları ayırdığımızı ve bütün canlıları sudan meydana getirdiğimizi bilmezler mi? İnanmıyorlar mı?”¹⁵¹

Râzî, bu âyetin tefsirinde şu şekilde bir açıklama yapmıştır. Âyette geçen yetişme ve ayrılma ifadeleri, gerçekleşmesi mümkün olan şeyler, anlamına gelebilir. Bu durum akla da uygun olarak gözüktür. Çünkü maddelerin birleşmesi ve ayrılması aklen mümkünât dahilindedir. Dolayısıyla, bu birleşme ve ayrılmayı belirleyen bir iradenin, yani bunu gerçekleştiren bir failin bulunması zorunludur. Hasan el-Basrî, Katâde, Sa’îd b. Cübeyr ve İkrime’nin, İbn Abbas’tan naklettikleri görüşe göre, bu âyetin anlamı şöyledir. O ikisi başlangıçta birbirine yapışık tek bir varlık idi. Allah, onları birbirinden ayırarak göğü yerine yükseltti, yeri ise olduğu gibi bıraktı. Bu görüş, yerin gökten önce yaratılmış olduğunu ifade etmektedir. Zira Allah, bu iki varlığı birbirinden ayırdığında, yeri sabit bırakmış ve gökleri yükseltmiştir. Kâ’b ise bu konuda Allah-u Teâlâ’nın, gökleri ve yeri bitişik halde yarattığını ve daha sonra aralarına bir rüzgar göndererek onları birbirinden ayırdığını ifade etmiştir.¹⁵²

Zemahşerî, âyette geçen “ratk” kelimesinin, iki bitişik manasında kullanılmasını uygun bulmuştur. Âyetin anlamını ise şu şekilde açıklamıştır. Gök ve yer başlangıçta birbirine bitişik, aralarında herhangi bir boşluk yoktu. Yahut gökler kendi içinde birbirine yapışık, yerler de aynı şekilde bir bütün halindeydi ve aralarında açıklık bulunmuyordu. Allah, bu

¹⁴⁹ Rennan Pekünlü, **Din-Bilim Çatışması**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2015, s.127.

¹⁵⁰ Nevfel, s.32.

¹⁵¹ Enbiyâ, 21/30.

¹⁵² Râzî, c.16, s.128.

bütünlüğü bozarak gök ile yerin arasını ayırdı. Âyetin bir diğer yorumu ise şöyledir. Allah, gökleri ve yeri başlangıçta birbirine bitişik halde yarattı, aralarında hiçbir boşluk yoktu. Sonra onları yağmur ve bitkilerle birbirinden ayırdı.¹⁵³

Hamdi Yazır, kâinatın başlangıcı ve oluşumuna dair Enbiya suresinde geçen âyeti yorumlarken, modern bilimsel gelişmelerle uyumlu açıklamalarda bulunmuştur. Ona göre, gökler ve yer başlangıçta tek bir bütün, yani **جُتَات** ratk hâlindeydi. Bu kavram, âlemin hem üst kısmını oluşturan göklerin hem de alt kısmını teşkil eden yerin başlangıçta bölünmemiş, tek parça ve işlevsiz bir yapıya sahip olduğunu ifade eder. O dönemde, göklerden yağmur yağmaz, yeryüzünde ise bitkiler yetişmezdi. Ya da yeryüzü henüz dağlar, vadiler ve farklı coğrafi unsurlar oluşmamış, tek bir parça hâlindeydi. Aynı şekilde, gökyüzü de henüz güneş, ay, yıldızlar gibi farklı gök cisimlerine ayrılmamıştı. Yazır'a göre, evrenin başlangıçta birbirine bitişik tek bir yapıdan oluşması, fatk ayırma, koparma süreciyle sona ermiş, bu yapıdan gök ve yer ayrılarak birbirinden bağımsız sistemler hâline getirilmiştir. Başlangıçta duman veya gaz bulutu şeklinde olan maddeler, farklı cisimlere ve kütlelere dönüşerek çok çeşitli yapılara bürünmüştür. Bu ayrışma süreci sonucunda, göklerden yağmurlar yağdırılmış, yeryüzünden nebatlar yeşermiş ve tüm canlılar için hayatın temel gereksinimi olan su var edilmiş ve insanlığın hizmetine sunulmuştur.¹⁵⁴

Mukâtil b.Süleymân âyetin tefsirini açıklarken bizlere izah etmiştir. Âyet-i Kerime şöyle ifade eder. Nitekim o Mekkeli inkârcılar görmeli ve bilmeli ki sema ve ard birbirine bitişik bir haldeydi. Daha sonra biz onları ayırdık. Hayat bulan bütün varlıkları sudan inşa ettik. Sudan nemâlanan bütün mahlukatlar için suyu bir hayat kaynağı yaptık. Bu muharrik unsurdan etkilenmiyorlar mı? Allah'ın insanlara ihtiva ettiği bu sanat karşısında hayrete düşerek Allah'ın birliğine tasdik ederek boyun eğmiyorlar mı?¹⁵⁵

İmam Nesefî de Enbiya suresini tefsir ederken şu ifadeleri kullanılır. Gökyüzü ve yeryüzü gökyüzü topluluğu ve yeryüzü topluluğu formunda bulunuyordu. Gökyüzü ve yeryüzü bitişik bir haldeydi ikisi arasında açıklık yer almıyordu. Bunların ikisi birbirinden hava ile ayrıldı. Gökyüzü ve yeryüzü yalnızca bir tabaka şeklinde birleşirken Allah'u Teâla onu ayırarak yedi kat (gök) şekline getirmiştir. Gökyüzü yağmur ile yeryüzü de bitkili birbirinden

¹⁵³ Zemahşerî, c.4, s.426.

¹⁵⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, Huzur Yayınevi, İstanbul 2008, c.6, s.44.

¹⁵⁵ Mukâtil Bin.Süleymân, s.676.

ayrılmıştır. Yeryüzünün ve gökyüzünün birleşik olması da ayrılması da mantiken mümkün olan durumlardır. Kur'ân'ı Kerim'de bahsi geçen âyette yer ve gök'ün birleşik oluşumdan ziyade bilhassa ayrılışından bahsedildi. Zira yer ile gök'ün birbirinden ayrılması elzemdir. Bunu mümkün kılarak gerçekleştirebilecek tek güç ise yalnızca Allah'tır.¹⁵⁶

Son olarak Gazi Ahmed Muhtar Paşa da, Fussilet Suresi'nin 11. âyetinde geçen “duhân” ve el-Enbiyâ Suresi'nin 30. âyetinde yer alan “fetk” kelimelerini yorumlarken, kozmik bir gaz kütesinin parçalanmasından söz eder. Her ne kadar tam olarak modern bilimle birebir örtüşmese de, onun bu açıklamaları ile Big Bang teorisi arasında önemli benzerlikler bulunduğu görülmektedir.¹⁵⁷

Modern dönem bilimsel tefsir anlayışını benimseyen müfessirlerin çoğu, evrenin başlangıçta tek bir kütle halinde olduğu ve sonrasında, dünya da dâhil olmak üzere, çeşitli parçalara ayrıldığı şeklinde yorumlamışlardır.¹⁵⁸

Müfessirlerin açıklamalarında da görüldüğü üzere Allah-u Teala yüce kudreti ve her şeye kâdir olma sıfatıyla kâinatın yaratılışını bir ölçü ve düzen içerisinde gerçekleştirmiş. Aynı zamanda düşünen ve akıl sahibi kimseler için Kur'ân, kâinatın yaratılışını bizlere anlatarak, bu muazzam düzeni ibret nazarıyla incelememiz ve derin bir tefekkürle kavramamız için yol göstermiş bulunmaktadır.

5.1.3 Evrenin Genişlemesi

Evrenin genişliğini idrak etmeye gayret etmek bir açıdan da beşer bir mahluk için kavraması güç bir durumdur. Sebebi ise Rabbimiz evreni öyle muazzam bir şekilde yaratmıştır ki insanoğlu her seferinde keşfettiğini ve bütün sırları çözdüğünü düşünür. Oysaki her keşif aslında yeni bir başlangıçtır. Her keşifle birlikte insanoğlu yeni bir muammânın içerisinde kendini bulur. Bilim her ne kadar ilerlese de bilinmeyenler bilinene nazaran geçmişe göre zaman içerisinde çoğaldı.¹⁵⁹

¹⁵⁶ İmam Nesefî, c.7, s.116.

¹⁵⁷ Süleyman Şahin, Ahmet Muhtar Paşa'nın “ Serâiru'l-Kur'an” Adlı Eserinin Bilimsel Tefsir Metodu Bağlamında Tahlili, (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2011), s.55.

¹⁵⁸ Cevherî, c.X, s.207; Doğan, s.99.

¹⁵⁹ Nevfel, s.39.

20.yüzyılın başlarına kadar, bilim insanları arasında kabul gören yalnızca bir fikir vardı. Evrenin değişmez ve sabit bir durumda bulunduğu ve başlangıçtan itibaren var olan durumunu devam ettirdiği inancıydı.¹⁶⁰ Fakat gelişen son dönem teknolojiyle yapılan araştırmalar evrenin başlangıcının olmadığını, onun gittikçe genişlemekte olduğunu ispatladı. Kur’ân’da evrenin genişlemesinden şu âyetle söz edilmektedir.

*“Göğü gücümüzle biz kurduk ve kuşkusuz genişletici olan da biziz.”*¹⁶¹

Râzî, ilgili âyetin tefsirinde şöyle bir açıklama yapmıştır. Âyette, o semayı ve yeri kuşatan su ve havayı, semaya ve onun genişliğine oranla, çöldeki bir halka gibi olacak şekilde genişlettik buyrulmaktadır. Burada, son derece geniş bir alanı kapsayan bir yapının yaratılması oldukça şaşırtıcıdır. Çünkü böyle geniş bir kubbenin yapılması, hiçbir ustanın becerisiyle mümkün değildir. Bu tür bir yuvarlağın oluşturulabilmesi, Allah’ın kudretinin bir göstergesi olarak bizlere sunulmuştur.¹⁶²

Semerkindî de tefsirinde, Allah’ın bu âyeti kerime ile kendisinin varlığı, birliği ve sonsuz gücünün delillerini bizlere haber verdiğini söyler. Aynı zamanda Allah’u Teâla insanoğlunu ve bütün kâinatı yoktan var ederek kudretine, hükmedici sıfatına vurgu yapmaktadır. Bütün evren, gökyüzü ve yeryüzünün Allah’ın külli iradesi kapsamında tahkim edilmiştir.¹⁶³

Mukâtil b.Süleyman ise tefsirinde bu âyeti kerime ile kasdedilene şöyle izah etmiştir. Allah-u Teâlâ, gökleri kudretiyle ve büyük bir kuvvetle bina etmiştir. Onları mükemmel bir ahenk içerisinde yaratıp var etmiştir. Hiç kuşkusuz, bu yaratma sırasında göklere genişlik vermiştir. Allah, mutlak iradesi, sınırsız gücü ve külli iradesiyle dilediği her şeyi gerçekleştirmeye kâdirdir. O, gökleri dilediği gibi genişletmeye, sınırlarını belirlemeye ve onları istediği şekilde yönetmeye muktedirdir. Bu kudret, Allah’ın büyüklüğünün ve yaratıcı gücünün

¹⁶⁰ Hasan Bulut, “Kur’ân’ın Allah Kelamı Olduğunu Gösteren Lafız Eksenli Bilimsel Mucizeleri”, **Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2021, Cilt No. (8), sayı.2, s.999.

¹⁶¹ Zâriyat, 51/47.

¹⁶² Fahrüddin er-Râzî, **Tefsîr-i Kebîr Mefâtilü’l Ğayb**, Suat Yıldırım (Çev.), Lütfullah Cebeci (Çev.), Sadık Kılıç (Çev.), Sadık Doğru (Çev.), Huzur Yayınevi, İstanbul 2013. c.22, s.386.

¹⁶³ Ebu’l-Leys Semerkandî, **Tefsîru’l Kur’ân**, Özgü Yayınları, İstanbul 2008, c.6, s.74.

apaçık bir delilidir. İnsanların, bu azamet karşısında Allah'ın birliğini idrak etmeleri ve O'na şükretmeleri gerekir.¹⁶⁴

Çağdaş dönem müfessirlerinden Süleyman Ateş de tefsirinde bu âyeti dönemin bilim verileri ile ilişkilendirerek izah etmiştir. “ Biz genişleticiyiz” bu ifade ile genişleme hareketinin hala devam ettiği bizlere duyurulur. Yapılan incelemeler neticesinde bilim insanları, uzay cisimleri arasındaki mesafe uzunluğunun zamanla açılarak evrenin genişlediğini saptamışlardır.¹⁶⁵ Hubble'ın ileri düzey teleskobuyla gerçekleştirdiği incelemeler, tüm yıldız gruplarının hızla birbirlerinden ayrılıp uzaklaştığını saptamış, böylelikle genişleyen dinamik evren tasarımı kanıtlanmıştır. Netice olarak gök cisimleri devamlı olarak birbirinden uzaklaşıyordu. Gittikçe ayrılan kainat ise, genişleyen bir evreni ifade etmektedir.¹⁶⁶ Zariyât suresindeki âyetin bu duruma dikkat çekmesi Kur'ân'ın mucizelerinden biri olarak değerlendirilebilmektedir.

5.2.Fizik

Bu bölümde Kur'an-ı Kerim'de fizik bilimiyle ilişkilendirilebilecek ayetler bilimsel tefsir açısından ele alınacaktır. Fizik biliminin temel konularından olan zamanın göreceliği, atmosferdeki basınç farkları, denizlerin birbirine karışmaması gibi olaylar; Kur'an ayetlerinde geçen ifadelerle karşılaştırılarak incelenecektir. Ayrıca, yağmurun miktarındaki düzen ve Dünya'nın coğrafi özelliklerine dair bilgiler de modern bilimsel veriler ışığında değerlendirilerek ayetlerin işaret ettiği hususlar ortaya konacaktır. Bu analizlerde klasik, modern ve çağdaş tefsirler birlikte dikkate alınacak ve ayetlerin, fizik biliminin temel ilkeleriyle nasıl ilişkilendirilebileceği tartışılacaktır.

5.2.1 Zamanın İzâfiliği

Bütün insanlık, tarih boyunca yaşamları süresince zaman algısının hem Evren'de hem de her türlü durumda tüm varlıklar için tamamen aynı biçimde işlediği inancında olmuştur.¹⁶⁷ Zamanın göreceliği kavramı, Albert Einstein vasıtasıyla 1900'lü yıllarda gerçekleştirilen

¹⁶⁴ Mukâtil Bin.Süleymân, **Muhtasar Tefsîr-i Kebîr**, M.Beşir Eryarsoy (Ter.), İşaret Yayınları, İstanbul 2015, s.1104.

¹⁶⁵ Süleyman Ateş, **Kur'ân-ı Kerim Tefsîri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 2013, c.1 s.246.

¹⁶⁶ Kur'an Araştırmaları Grubu, **Kur'ân Hiç Tükenmeyen Mucize**, İstanbul Yayınevi, İstanbul 2005, s.25

¹⁶⁷ Kur'ân Araştırmaları Grubu, s.67.

bilimsel araştırmadaki verilerle sunulmuştur.¹⁶⁸ Bir saatlik zaman dilimi, uzaydaki bir ölçüm olarak kabul edilir ve gök küresinin görünürdeki günlük döngüsünün 15 derecelik bir kesitini temsil eder. Bu dönüş, yıldızların gökyüzündeki konumlarının değişimiyle belirgin hale gelir ve bu da zamanın akışını anlamamıza yardımcı olur. Diğer yandan, bir yıl, dünyanın Güneş etrafındaki yörüngesindeki hareketinin sonucunda oluşan bir zaman dilimidir. Yerküre, Güneş etrafında dönerken, bu döngü sırasında geçen süre bir yıl olarak tanımlanır.¹⁶⁹

İzâfiyet teorisi, evren ve zaman anlayışımızda radikal dönüşümler yaratarak, Tanrı ile evren arasındaki ilişkiye yönelik düşüncelerimize yeni bakış açıları kazandırır. Bu teori, ortaya koyduğu matematiksel yapılar sayesinde Büyük Patlama (Big Bang) teorisinin geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Tek tanrılı dinlerin öne sürdüğü evrenin bir başlangıcı olduğu fikri, bu bilimsel teoriyle paralellik gösterir. Dahası, bu başlangıç yalnızca evrenin var oluşunu değil, zamanın da doğuşunu içerir. Böylece, izâfiyet teorisi sadece fiziksel gerçekliklere değil, aynı zamanda varlık ve zaman kavramlarına dair felsefi ve teolojik yorumlara da kapı aralamıştır. Bu yönüyle teori, evrenin hem maddi hem de manevi boyutlarını anlamlandırmak için yepyeni perspektifler sunar.¹⁷⁰ Kur'ân-ı Kerim'de zamanın göreceliliğine dair bazı âyetler bulunmaktadır.

“Senden, azabın çabuk gelmesini isterler. Allah vadinden caymaz. Bununla beraber Rabbinin indinde bir gün, sizin saydığınızdan bin yıl gibidir.”¹⁷¹

“Gökten yere kadar bütün dünya işlerini O tedbir eder. Sonra yerden kulların işleri sizin saydıklarınızdan bin sene kadar olan bir günde yine O'na yükselir.”¹⁷²

“Melekler ve ruh O'na miktarı elli bin sene olan bir günde çıkar.”¹⁷³

Kurtubî, Secde Suresi 5. âyetinin tefsirinde, çeşitli müfessirlerin görüşlerini ele almıştır. İbn Abbas bu âyetle ilgili olarak şöyle demiştir: Meleklerden başka bir varlık, bu mesafeyi katedecek olsa, bin yıllık bir yolculuğa denk gelen bir süre alır; çünkü iniş ve çıkış mesafesi,

¹⁶⁸ Bulut, s.1006.

¹⁶⁹ Kırca, **Kur'an ve Fen Bilimleri**, s.168.

¹⁷⁰ Caner Taslaman, **Modern Bilim Felsefe ve Tanrı**, İstanbul Yayınevi, İstanbul 2017, s.65.

¹⁷¹ Hacc, 22/47.

¹⁷² Secde, 32/5.

¹⁷³ Meâric, 70/4.

her biri 500 yıl olacak şekilde hesaplanmıştır. Bu açıklama, birçok müfessir tarafından kabul edilmiş ve Taberi tarafından da tercih edilmiştir. Yani, Cebrail'in olağanüstü hızı sayesinde, bin yıllık bir mesafe, insanların ölçüsüne göre bir gün gibi kısa bir sürede aşılabılır. Bu yorumu Zemahşerî de dile getirmiştir.¹⁷⁴

Mâturidî ise yine aynı ayetin tefsirinde birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Mâturidî'ye göre bazıları, “bin yıl süren bir gün” ve “elli bin yıl kadar olan bir gün” ifadeleri hakkında şu yorumu yapmaktadır: O'nun işlerinin en üst sınırı, yerin en altından göklerin en üstüne kadar uzanan bir süreçtir ve bu sürecin toplam süresi elli bin yıl olarak belirtilmiştir. Ancak, tek bir gün içinde gökten yere ve yerden göğe ulaşan işlerin süresi bin yıl olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte, O'nun işlerinin bir sınırı olduğu düşüncesi hatalıdır. Çünkü O'nun hükümleri ve tasarrufları herhangi bir sınır ile kayıtlı olamaz. Dolayısıyla bu beyanın asıl anlamı, bizim ortaya koyduğumuz gibi, O'nun iradesi ve kudretinin zaman kavramıyla sınırlandırılmayacağıdır.¹⁷⁵

Beydavi, Mearic Suresi'ni tefsir ederken, "Melekler ve Ruh, süresi elli bin yıl olan bir günde ona çıkarlar" ifadesini açıklarken, burada merdivenlerin yüksekliği ve menzilinin uzaklığını zihinde canlandırmak ve temsil etmek için kullanıldığını belirtir. Bu ifadede kastedilen, eğer bu mesafe bir zaman dilimi içinde kat edilmek zorunda olsaydı, dünya zamanına göre elli bin yıl süreceği anlamına gelir. Bir diğer yoruma göre ise, melekler ve ruh, Allah'ın arşına, insanların elli bin yıl sürececek bir mesafeyi kat edeceği süre kadar bir zamanda ulaşırlar. Yani, melekler ve Ruh, insanların elli bin yılda kat edeceği mesafeyi, bir günde alır demektir.¹⁷⁶ Bu gerçekleşen olay özünde zamanın ve mekânın çok ötesindedir.

Nesefî, Hacc suresini tefsir ederken bu âyette geçen zaman diliminin bizim nezdimizde bir gün olan zamanın aslında bin sene uzunluğunda olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda öylesine çetin olacak bir azap gününün derhal gelmesinin istenmesi eleştirilmektedir. Çünkü zorluk içeren günler uzun bir zaman diliminde gerçekleşir.¹⁷⁷ Kur'ân'ı Kerim'in günümüzden 1400 yüzyıl önce zamanın göreceliğini bizlere bu âyeti kerimelerle bildirmesi

¹⁷⁴ İmam Kurtubî, **El-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân**, M.Beşir Eryarsoy (Çev.), Buruc Yayınları, İstanbul 2015, c.13, s.572.

¹⁷⁵ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî, Mehmet Erdoğan (Çev.), Bekir Topaloğlu (Çev.), **Te'vilâtü'l- Kur'ân Tercümesi**, Ensar Yayınları, İstanbul 2015, c.11, s.306.

¹⁷⁶ Kadî Nasîrüddin Ebu Said Abdullah Bin Ömer Bin Muhammed Eş-Şirazi El-Beydavî, **Envaru't Tenzil ve Esraru't-Te'vil Beydavi Tefsiri**, Abdülvehhab Öztürk (Çev.), Kahraman Yayınları, İstanbul 2013, c.5, s.341.

¹⁷⁷ İmam Nesefî, **Nesefî Tefsiri**, Şerafettin Şenaslan (Çev.), Ravza Yayınları, c.7, s.216.

ve bu hakikatin dönemin teknolojik bulgularıyla onaylanması yüce kitabımızın Allah tarafından bizlere vahyedildiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilmektedir.

5.2.2 Atmosfer Basıncı

*“Allah, kimi doğru yola iletmek isterse onun göğsünü İslam’a açar; kimi de saptırmak isterse onun göğsünü göğre çıkıyormuş gibi dar ve tıkanık yapar.”*¹⁷⁸ Bu âyet, bilimsel tefsirin tarihsel gelişim sürecinde geçirdiği dönüşümleri gözler önüne seren önemli örneklerden biridir. Zamanla farklı bakış açılarıyla ele alınan bu âyet, her dönemin bilgi birikimi ve anlayışına göre farklı şekillerde yorumlanmıştır.

Mu‘tezile, kıyamet gününde Allah’ın bir kimseyi cennet yolundan uzaklaştırmak istemesi durumunda, o kişinin kalbinin daralacağına ve büyük bir sıkıntı hissedeceğine inanır. Onlara göre, bu daralma hem psikolojik hem de manevi bir bunalımı ifade eder. Bu kişi, cennetten mahrum kalacağı ve cehenneme gireceği endişesiyle derin bir üzüntü yaşar. Böyle bir yorumla, âyette geçen "göğsün daralması" ifadesinin, sadece fiziksel bir sıkıntı değil, aynı zamanda kurtuluş yolundan sapmanın ve ilahi rahmetten uzak kalmanın getirdiği derin bir ızdırabı ve çaresizliği anlatmak için kullanıldığına işaret edilir. Mu‘tezile açısından makul ve kabul edilebilir bir yorum olarak değerlendirilir.¹⁷⁹

Celâleyn tefsirinde de şu şekilde zikredilmektedir. Allah-u Teâla bir kimseyi doğru yola iletmek istediği vakit dilerse onun göğsüne, kalbine bir nur yerleştirerek o kimseye ferahlık verir. Bu kimse islamı tasdik etmesiyle huzur bulur. Hadis şerifte de anlatıldığı üzere, kimi Allah delalet düşürmeyi isterse onun göğsünü sıkışmış şiddetle dar kılar. Bu ifade mübalağa ile kullanıldığında, sanki iman yükümlülüğü kişiye o kadar ağır gelir ki, zorla göğre yükselmesi gerekiyormuş gibi bir izlenim ortaya çıkar.¹⁸⁰ İlk dönem müfessirleri ayetin bilimsel olarak atmosfer basıncına işaret ettiğini vurgulamamıştır.

Çağdaş dönem müfessirlerinden Ateş ise, tefsirinde göğsün daralması üzerinde durmuş ve bunun atmosfer basıncına bir örnek olabileceğini savunmuştur. Nitekim gökyüzüne doğru

¹⁷⁸ En’âm 6/125.

¹⁷⁹ Râzî, c.10, s.165.

¹⁸⁰ Celalüddin el-Mahalli, Celaluddin es-Suyuti, **Celâleyn Tefsiri**, Ali Rıza Kaşeli (Çev.) Sağlam Yayınları, t.y , c.3, s.415.

yükseldikçe atmosferik basınç azalarak nefes alıp vermede güçlük yaşanmaktadır. Bu durumun ise binlerce yıl öncesinde ilahi kitapta bizlere bildirilmesi Ateş'e göre Kur'an'ı Kerim'in mucizelerinden biridir.

5.2.3 Denizlerin Birbirine Karışmaması

Birbirleriyle harmanlanan iki farklı tat ve yoğunluğa sahip su birikintisinin kavuşmasına ragmen bir sebepten ötürü birbirlerine karışmadıkları Kur'ân'da şu şekilde geçmektedir.

*“İki denizi salıvermiş, buluşuyorlar. Lakin aralarında bir engel olduğundan birleşemiyorlar.”*¹⁸¹

*“İki denizi birbiri üstüne salan O'dur. Bu tatlı ve ferahlatıcı, bu da tuzlu ve acıdır. Ve ikisinin arasına karışmalarını önleyen bir sınır olarak engel koymuştur.”*¹⁸²

*“İki deniz aynı olmaz. Şu tatlıdır, susuzluğu giderir; içimi kolaydır. Şu ise tuzludur, acıdır. Bununla beraber her birinden taze et yersiniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız. Allah'ın lütfundan istemeniz ve şükretmeniz için gemilerin orada suyu yara yara gittiğini görürsün.”*¹⁸³

Râzî, Fâtır suresinin 12. Âyetini tefsir ederken şu ifadelerde bulunur. Onun görüşüne göre bu âyette bir teşbihin söz konusu olduğudur. Aynı iki denizden birisinin çok tatlı olduğu diğerinin ise acı olan bu iki özellikteki suyun birbirine hemhal olmaması gibi inanç da güzellik ve fayda sağlama açısından küfre, inkara karışmaz. Aynı zamanda bu âyet ile Allah'ın kâdir gücünün yansımasını ve tevhidinin delillendirildiğini görmekteyiz. Nitekim birbiriyle aynı görünüşe sahip iki deniz arasında bunca benzerliğe rağmen, suyun özünde bir farklılık arz ediyor. Biri olabildiğine tatlı iken bir diğeri ise olabildiğince tuzlu ve acıdır. Varsayalım ki bu iş, olağan akışı içinde vuku bulmuş olsaydı birbiriyle aynı özellikte olan iki şey bu denli bir farklılık gösteremezdi. Aynı zamanda birbirlerinden bu kadar farklı niteliklerde bulunmalarına rağmen benzer özellikte şeyler çıkartmaktadır. Misal taze et, balık, ziynet eşyası bütün bunlar her ikisinden de elde edilebilir. Binâenaleyh birbirleri ile

¹⁸¹ Rahman, 55/19-20.

¹⁸² Furkan, 25/53.

¹⁸³ Fâtır 35/12.

bu kadar aynı değerlere sahip iki şeyde farklı özellikler var etmek ancak kudret sahibi bir zâta mahsustur. Bu anlamda âyette geçen iki denizin suyunun da bir olmaması Allah'ın varlığını, birliğini ve muazzam gücünü göstermektedir.¹⁸⁴

Râzî, Furkan Suresinin 53. Âyetin tefsirinde şöyle bir nakilde bulunur. İbn Abbas bu âyeti, "Allah, iki denizi kendi mecralarına, yani yataklarına salmıştır; tıpkı otlağa salınan atlar gibi, bu iki deniz birbirine kavuşmuştur," şeklinde açıklar. Burada geçen "furât" kelimesi, suyun tatlılığını, hatta tatlılıkta öyle bir noktaya ulaştığını adeta tadın kendisi gibi olduğunu ifade eder. "Ucâc" ise bunun tam zıddı olarak suyun aşırı tuzlu ve acı oluşunu belirtir. Buna rağmen, Allah Teâlâ'nın kudretiyle bu iki farklı suyun birbirine karışması engellenmiştir. Aralarında bir perde bulunması, Allah'ın hikmeti ve külli iradesinin bir göstergesi olarak ifade edilmiştir.¹⁸⁵

Zemahşerî de Furkan suresinin tefsirinde durumu şöyle ifade etmiştir. Burada geniş bir alanı kaplayan büyük miktardaki iki suya "bahr" denilmiştir. "Füfat", neredeyse şeker kadar tatlı olan suyu ifade ederken, "Ucâc" ise, bunun tam tersi, yani oldukça acı ve tuzlu suyu ifade eder. Allah, bu iki farklı suyu yan yana ve bitişik bir şekilde bırakmış, ancak kudretiyle aralarını ayırarak birbirlerine karışmalarını engelleyerek aralarına bir sınır koymuştur. Bu Allah'ın sonsuz kudretinin ve hikmetinin açık bir delilidir.¹⁸⁶ Aynı zamanda bu durum Kur'an'ın üstün belâgatine işaret eden etkileyici bir misaldir.¹⁸⁷

Nesefî'ye göre Allah'ı Teâla ardışık olan ve birbirinden tamamen farklı özde bulunan iki denizi yanyana salmıştır. Biri neredeyse helva gibi aşırı tatlıdır. Diğerisi ise aşırı tuzludur. Bu ikisinin birbirine karışmasını engelleyen bir görülmez perde konulmuştur. Uzaktan bakıldığında görünüş olarak her ne kadar birbirine karışmış gözükse de gerçekte birbirinden ayrırırlar. Bu aralarına çekilen set, insan gözünün asla göremeyeceği ilahi bir perde hikmetindedir.¹⁸⁸

Fransız deniz bilimci ve kâşif Kaptan Jacques Cousteau (1910-1997), denizlerdeki akıntılar ve su hareketleri üzerine uzun yıllar süren araştırmalar yapmıştır. Çalışmalarının bir parçası

¹⁸⁴ Râzî, c.18, s.386-387.

¹⁸⁵ Râzî, c.17, s.263.

¹⁸⁶ Zemahşerî, c.4, s.874

¹⁸⁷ Zemahşerî, c.4, s.876.

¹⁸⁸ Nesefî, c.7, s.418.

olarak, Akdeniz ile Atlas Okyanusu'nun buluştuğu bölgelerde ayrıntılı incelemelerde bulunmuştur. Bu incelemeler sonucunda, her iki su kütesinin, birbirine temas etmelerine rağmen tamamen karışmadığını gözlemlemiştir. Cousteau, bu durumun altında yatan sebebin, yoğunluk, tuzluluk ve sıcaklık farklarından kaynaklanan bir doğal su perdesi olduğunu tespit etmiştir. Cebel-i Tarık boğazını görerek hayretler içerisine düşen Cousteau bu durumun nedeni tespit konusunda önemli çalışmalar ilerleterek Cebel-i Tarık boğazında da aynı durumun söz konusu olduğunu düşünmektedir.¹⁸⁹

Mukâtil b. Süleyman, Fâtır suresinin tefsirinde konuyu ele alarak açıklamalarda bulunmuştur. Kur'ân'da, tatlı ve tuzlu su kütlelerinin farklılıkları ve bu farklılıkların insanlara sunduğu faydalar dikkat çekici bir şekilde ele alınarak bizlere aktarılmıştır. Tatlı su, içimi güzel, kolay tüketilebilir ve canlıların yaşamını destekleyen bir doğal kaynaktır. Boğazdan kolaylıkla geçen bu su, hem bitkilerin yetişmesine olanak sağlar hem de insanların temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Buna karşılık, tuzlu su ise acıdır, bitkilerin büyümesi için uygun ve elverişli değildir. Her iki su kütesinden de insanların faydalandığı çeşitli nimetler çıkar. Tuzlu denizlerden de tatlı sulardan da taze balık ve inciler elde edilir. Ancak her iki su türü de Allah'ın yaratıcı kudretinin ve insanlar için sunduğu rahmetin birer parçasıdır.¹⁹⁰

Celâl Yıldırım da tefsirinde bu konuyu ele alarak şu sözleri sarf etmiştir. Akdeniz ve Atlas Okyanusu'nun su yoğunluğu, biyolojik çeşitliliği birbirinden tamamen farklı bir yapıdadır. Bu fark, ile iki denizin suyu birbirleri ile kesinlikle birleşmeyerek muazzam bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Sebebi ise birleşme noktasında bulunan doğal bir su engelinin bulunması olarak gözükiyordu. Cebelitarık Boğazı'nda yapılan araştırmalar, bu iki denizin sularının karışmadığını kesin olarak ortaya koymuştur. Bu bilimsel bulgu, Kur'ân-ı Kerim'in Rahman Suresi'nin 19 ve 20. âyetleri ile ilişkilendirilmiştir. Ünlü deniz araştırmacısı Cousteau, Kur'ân'ın modern bilimin ancak yüzyıllar sonra keşfettiği bilgiler içerdiğini vurgulamıştır. Bu durumun, evrendeki bilimsel gerçekle ile kutsal metinler arasında bir bağ olabileceğine işaret etmektedir.¹⁹¹

¹⁸⁹ Bulut, s.1006.

¹⁹⁰ Mukâtil b. Süleymân, s.909.

¹⁹¹ Celâl Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, Anadolu Yayınları, 1989, c.11, s.5939.

Son olarak Cebel-i Tarık boğazının durumunu bu âyetlerle ilişkilendiren Kaptan Cousteau müslüman olarak İslam dinine girmiştir.¹⁹² Çağdaş dönem müfessirlerinden Celal Yıldırım da özellikle Kaptan Cousteau tarafından yapılan bilimsel araştırmalara tefsirinde yer vererek durumu modern bilim ışığında izah etmeye gayret etmiştir.

5.2.4 Yağmurdaki Düzen ve Ölçü

Zemininden havaya çıkan buharların serin katmanlarda sıkışarak yağış biçiminde kara inmesi, sulaması, bitkilere yaşam sunması, sıvıların birikmesi ve pisliğin temizlenmesi bütün bunlar daima bir düzen, bir plan içinde gerçekleşir.¹⁹³ Dünyamızda suyun döngüsü; sıvı, bulut ve su buharı bileşenleriyle titiz bir şekilde icra edilmektedir ki, evren içerisindeki yaşam yalnızca bu şekilde uygun ortam haline gelmektedir..¹⁹⁴ Nitekim âyette şöyle buyrulmaktadır:

*“O ki gökten bir ölçü ile su indirdi. Ve böylece ölü bir ülkeyi canlandırdık. İşte siz de bunun gibi canlandırılıp çıkarılacaksınız.”*¹⁹⁵

*“İnsanlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?”*¹⁹⁶

*“Görmez misin ki, Allah bulutları yürütür, sonra onları birleştirir, sonra onları üst üste binip yoğunlaşmış bulut kümesi haline getirir. Bu sırada bulut aralıklarından çıkan şimşegi görürsün; gökten, oradaki bulut dağlarından dolu yağdırır da bunu dilediğine isabet ettirir; dilediğinden de onu uzaklaştırır, bu arada şimşeginin parıltısı neredeyse gözleri kör edecek.”*¹⁹⁷

*“Göklerden suyu indiren O’dur. Ondan kendiniz için içecek su aynı zamanda hayvanlarınıza yedireceğiniz bitkiler ihsan eder. Allah o su ile birlikte size ekin, zeytin, hurma, üzüm ve daha çeşit çeşit ürünler de bitirir. Şayet bunda akleden bir topluluk için büyük ibretler bulunur.”*¹⁹⁸

¹⁹² Kayadibi, s.13.

¹⁹³ Kayadibi, s.13.

¹⁹⁴ Kuran Araştırmaları Grubu, s.121.

¹⁹⁵ Zuhruf, 43/11.

¹⁹⁶ Gâşiye, 88/17-20.

¹⁹⁷ Nur, 24/43.

¹⁹⁸ Nahl, 16/10-11.

*“Rabbiniz ki, sizin için yeri döşek, göğü bina kılmıştır; gökten su indirmiş, bununla sizin için rızık olarak çeşitli ürünler çıkarmıştır; artık siz de bile bile O’na eş ve ortaklar koşmayın.”*¹⁹⁹

*“Gökten uygun ölçüde su indirir, onu arzda tutarız. Kuşkusuz bizim onu gidermeye de gücümüz yeter.”*²⁰⁰

İbn Cevzi, Allah’ın gökten belirli bir ölçü dahilinde su indirmesini şu şekilde yorumlamıştır. İbn Abbas dedi ki: Allah’u Teala’nın burada kastettiği Nuh kavmine olan gibi ansızın yağmur bulutları boşalıp ta onları boğmayarak aksine verimli olabilmesi adına sistemli ve düzenli bir şekilde indirilen su insanların hizmetine sunulmuştur.²⁰¹

Semerkandî Gaşiye suresinin tefsirinde şöyle izah eder. Aklı selim insan bu kâinatta yaratılmış eşsiz özellikteki gökyüzünün incelemelidir. Onun dik durmasını sağlayan herhangi bir sütun olmadan Allah’u Teala onu nasıl tutuyor? Yeryüzündeki sıralı dağlarda ibret nazarıyla bakmamız gereken diğer eşsiz güzelliklerindendir. Allah yeryüzünü insanların emrine vererek her türlü ihtiyacımızı karşılamamızı sağlamıştır. Gaye ve nizam içerisinde yaratılan bu evrende, insanoğlu kendisi için yaratılan bütün nimetlerden faydalanmıştır.²⁰² İmkân dahilinde olan bu kaynaklardan faydalanarak insanoğlu yaşamını sürdürmektedir.

Mukâtil b. Süleyman da Zuhuf suresinin tefsirinde konuyu ele alırken gerekli izahlar yapmıştır. Allah-u Teâla gökten, belirlenmiş bir ölçüye göre su indirmektedir. Bu su, yeryüzüne rahmet olarak gönderilen yağmurdur. O, insanlığa hizmet olarak gönderilen bu su ile ölmüş bir beldeyi canlandırır. Yağmur inmeden önce kurak ve bitkisiz olan toprak, ölü bir halde iken, Allah’ın indirdiği bu su sayesinde hayat bulur. Su yeryüzüne düştüğünde, toprak canlanır, bitkiler yeşerir ve çeşitli ürünler yetismeye başlar. Kuruyan dallar, yeşil yapraklarla süslenir, toprak bereketli ekinlerle dolar.²⁰³

¹⁹⁹ Bakara, 2/22.

²⁰⁰ Mü’minûn, 23/18.

²⁰¹ İmam Ebu’l Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali İbn Muhammed Cevzi, **Zadü’l-Mesir Fi İlmi’t-Tefsir**, Abdülvehhab Öztürk(Çev.), Kahraman Yayınları, İstanbul 2015, c.5, s.404.

²⁰² Semerkandî, s.416.

²⁰³ Mukâtil b. Süleymân, s.1024.

Râzî de Zuhruf suresinin tefsirinde, Allah'ın o coğrafyada yaşayan beşerin ihtiyacı kadar semadan su indirdiğini bunun ise ne fazla ne eksik tam ölçülü bir şekilde olduğunu ifade eder. Burada ifade edilen Allah'ın Nuh (a.s)'ın kavmine dengesiz bir şekilde gökyüzünden inip onları boğarak helak ettiği sudan ziyade beşerin ve hayvanların bütün ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda indigine değinilmiştir.²⁰⁴

Zemahşerî, Nur suresinin 43.âyetinin açıklamasında şöyle zikretmiştir. Allah, göklerde ve yerde bulunanların, yer ile gök arasındaki uçan varlıkların, kendisine yaptıkları tesbihi, dua ve yakarışları işittiğini bildirir. Ayrıca, bulutu emrine amade kıldığını, bulutta meydana gelen hareketlerle yağmurun yağmasını sağladığını ve rahmetini mahlukatı arasında taksim ettiğini ifade eder. Allah, hikmeti gereği bu rahmeti bazen daraltır, bazen ise genişletir. Tüm bu fiiller, Allah'ın varlığının ve yüceliğinin apaçık delilleri olup, O'nun kudretini ve özelliklerini gösteren güçlü kanıtlardır. Elbette bunlar, gözlemleyen, inceleyen, düşünen ve idrak eden kimseler için birer ibret vesilesidir.²⁰⁵

Mukâtil b.Süleyman ise Nur suresi ilgili âyetin tefsirinde ise şöyle nakleder. Allah'ın bir bulutu sürüp harekete geçirdiğini, ardından bu bulutların parçalarını bir araya getirip birleştirdiğini görmez misin? O, bulutları bir kısmını diğerine katarak düzenler ve üst üste yığar. Bu bulutların üst üste yığılması, onların yoğunlaşarak katmanlar oluşturması anlamına gelir. Bu süreç sonucunda, bulutların arasından yağmurun çıktığını görürsün. Aynı zamanda, Allah gökten dolu indirir. Bu dolu, içinde dolu tanelerini barındıran bulutlardan gelir. Allah, bu doluyu dilediği yerlere isabet ettirerek, bazen ekinlere ve meyvelere zarar verir, bazen de dilediği yerlerden uzak tutarak onları koruyup gözetir. Bu durum, Allah'ın her şey üzerindeki mutlak tasarrufunu ve hikmetini gözler önüne sermektedir.²⁰⁶

Cevherî Bakara suresinin 22. Ayetinde dört temel esastan bahsedildiğini vurgulamıştır. Yüce Rabbimiz, bizleri gökyüzünü ibret nazarıyla gözlemlemeye ve onun derinliklerini keşfetmeye yönlendirir. Semanın varoluşu, bulutların hareketi, şimşegin çakışı, yıldırımın düşüşü ve gök gürültüsünün yankılanışı gibi doğa olaylarını incelememizi ister. Bu sebeple, hava olaylarını anlamamıza yardımcı olan meteoroloji bilimi ve atmosferi inceleyen diğer ilimler, yaratılışın sırlarını kavramamıza vesile olur. Gökten indirilen suyun yeryüzündeki hayatı nasıl şekillendirdiği de dikkat çekici bir mucizedir. Bu su sayesinde toprak canlanır,

²⁰⁴ Râzî, c.19, s.501.

²⁰⁵ Zemahşerî, c.4, s.768.

²⁰⁶ Mukâtil b. Süleymân, s.740.

türlü mahsuller yetişir ve Rabbimizin rahmetiyle sayısız nimet ortaya çıkar. Bitkilerin farklı tat, renk ve kokuya sahip oluşu, ziraat ilminin kapsamına girerken, aynı zamanda insan sağlığına fayda sağlayan yönleriyle de tıp ve beslenme bilimlerine ışık tutar. Kimi meyve olarak tüketilir, kimi ise sofralarımıza katık olur. Tüm bu düzen, tesadüfen oluşmuş bir karmaşa değil, bilakis belirli kanunlar çerçevesinde işleyen kusursuz bir sistemin göstergesidir. Kutsal kitabımız, bizleri sürekli düşünmeye, araştırmaya ve ilim yolunda ilerlemeye davet ederek, yaratılışın hikmetini anlamaya teşvik eder.²⁰⁷

İskenderâni “Keşful Esrar” isimli eserinde, Allah’ın gökten su indirmesinin, bitkilerin büyümesi ve gelişmesinde önemli bir rol oynadığını vurgular. Ayrıca, bitkilerin olağanüstü özelliklerinin, hikmet sahibi ve eşsiz bir yaratıcıya işaret eden deliller taşıdığını ifade eder. Yağmurla ilgili olarak ise şu açıklamalarda bulunur: “Bilmek gerekir ki, semadan inen su, doğrudan yağmurun kendisidir. Yağmur ya bulutlardan oluşur ya da doğrudan gökten inerek meydana gelir. Yağmur suyu iki çeşittir. Birincisi, Allah Teâlâ’nın bizler ve diğer canlılar için içecek olarak var ettiği sudur.”²⁰⁸

Bayraktar Bayraklı’ya göre Yüce Allah, ölçünün yaratılışın temel yasası olduğuna işaret eder. Aynı şekilde, yağmurun yağması da belirli bir ölçüye göre gerçekleşir. Eğer bu denge bozulursa, yeryüzünün nasıl bir felakete sürükleneceğini düşünmek, ölçünün önemini daha iyi kavramamızı sağlar. Yağmurun aşırı yağması sel ve tufanlara, yetersiz yağması ise kuraklık ve çöllere neden olur. Bu hassas denge, Allah’ın sonsuz kudretini ve hikmetini gösterir. Yüce Allah, yağmurun inişini ve bu doğa yasasının incelenmesini isteyerek, insanları ilahi kudreti idrak etmeye davet etmektedir.²⁰⁹

5.2.5 Dünya’nın En Alçak Yeri

*“Rumlar yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Fakat onlar bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip gelecekler. Eninde sonunda Allah’ın dediği olur. O gün müminler Allah’ın yardımını sebebiyle sevinecekler. O dilediğini muzaffer kılar. O çok güçlüdür, engin merhamet sahibidir.”*²¹⁰

²⁰⁷ Cevherî, **Tefekkür Hazinesi**, s.320.

²⁰⁸ İskenderâni, c. III., s. 2 ; Karadeniz, s.45.

²⁰⁹ Bayraklı, c.13, s.201.

²¹⁰ Rum, 30/2-5.

Ednâ'l-ard: alçaklık, yakınlık, çukur yer, yakın yer anlamlarına gelir.²¹¹ “Ard” kelimesinin başında bulunan elif- lâm eki, belli bir yer manası, anlamına gelir.²¹² Lut Gölü, üçüncü zamanın ikinci yarısında oluşan ve Akabe Körfezi-Vâdilaraba Rift Vadisi'nin uzantısı olan bir tektonik göldür. Göl, deniz seviyesinden 790 metreyi aşan derinliğiyle, karasal alanın en derin noktalarından biri olan Gor (Gavr) Çukuru'nun bir kısmına suyun birikmesiyle meydana gelmiştir.²¹³ Rum suresinde savaşın gerçekleştiği bölgenin en alçak bir yerde olduğunu ifade etmesi ve savaşın gerçekleştiği Lut Gölü havzasının da deniz seviyesinden en aşağı bölge olarak tanımlanmasıyla, Kur'ân kendi döneminde asla bilinemeyecek ciddi bir jeolojik bilgiyi bizlere vermiştir.

Rum suresinde, Rumlar'ın gezegenin en derin noktasında çatışmayı yitirdiklerini bildirmektedir. Kur'ân, gelecekte Rumlar'ın savaşı bu bölgede kazanacaklarını haber vererek, mümkün olmayan bir bilgiyi daha iletmektedir. Bu bilginin son yüzyılda gerçekleşen gelişmiş ölçme yöntemleriyle teyit edilebilir olması, Kur'ân'ın bu hakikati evvelce duyurmuş olmasının farklı bir olağanüstü yönünü sergilemektedir.²¹⁴

Kur'ân-ı Kerim, nazil olduğu dönemde gelecekte gerçekleşecek olaylara dair pek çok gaybî habere yer vermiştir. Bu öngörülerden biri de risaletin ilk yıllarında meydana gelen Bizans ve Sasani savaşlarına ilişkindir. O dönemde, Bizans İmparatorluğu Sasaniler karşısında ağır bir yenilgiye uğramış, birçok bölgesini kaybetmiş ve toparlanması neredeyse imkânsız görülmüştü. Herkes, Bizans'ın bir daha eski gücüne kavuşamayacağını düşünürken, Kurân bu durumun tersine döneceğini haber vermiştir. Rum Suresi'nde bildirildiğine göre, mağlup edilen Bizans İmparatorluğu, çok geçmeden Sasanilere karşı bir zafer kazanacak ve yeniden güçlenecektir.²¹⁵ Böylesine bir mağlubiyet sonrası imparatorluğun yok oluşu beklenirken mucizevi görünen bir olayın vuku bulması insanları hayrete düşürmüştür.

Nitekim Kur'ân'ın haber verdiği gibi, bu büyük dönüş sadece birkaç yıl içinde gerçekleşmiştir. Tarihi kayıtlara göre, Bizans'ın Sasanilere galip gelmesi yaklaşık 7 yıl sonra

²¹¹ Ateş, c.1, s.542.

²¹² Râzî, c.18, s.72.

²¹³ Mustafa L.Bilge, “Lut Gölü”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara 2003, Cilt No.27, s.230.

²¹⁴ Kuran Araştırmaları Grubu, s.252.

²¹⁵ Demirci, Tefsir Usûlü, s.197.

vuku bulmuş ve Kur'ân'daki bu öngörü bir süre sonra vuku bulmuştur. Kur'ân-ı Kerim'in bu olayı önceden bildirmesi, insan kavrayışının sınırlarını aşan bir bilgiye işaret etmektedir. Böylesine beklenmedik bir galibiyetin önceden ilan edilmesi, Kur'ân'ın sıradan bir kitap olmadığını ve insanüstü bir kaynağa dayandığını açıkça ortaya koyar. Gaybî haberlerin böylesine net ifadelerle verilmesi, ilahi mesajın hem doğruluğuna hem de güvenilirliğine güçlü bir delildir.²¹⁶

Râzî, tefsirinde konuyu ele alarak şu açıklamalarda bulunur. Bu iş, Allah'ın iradesiyle gerçekleşen bir olaydır, çünkü galip geldikten sonra mağlup olanlar yalnızca güçsüzdürler. Eğer zaferleri saltanatlarına dayanarak elde edilmiş olsaydı, mağlup olmadan önce galip gelmeleri elzem olurdu. Ancak onlar mağlup olduktan sonra zafer kazanmışlardır, bu da işin yalnızca Allah'ın iradesiyle olduğunu gösterir. Bu yüzden, kendi güçsüzlüklerini düşünmeli ve bu zaferin ordularının gücünden değil, Allah'ın takdirinden kaynaklandığını hatırlayarak Allah'ın her şeye gücünün yetebileceğini idrak etmelidirler.²¹⁷

Zemahşerî'ye göre bu âyetin iniş sebebi şu şekildedir. Romalılar ve Persler, Ezri'at ile Busra arasında bir bölgede savaşa tutuşmuşlardı. Savaşın sonunda Persler, Romalıları mağlup etti. Bu haber Mekke'ye ulaştığında, Peygamber Efendimiz ve ona inanan topluluk bu duruma oldukça üzüldü. Sebebi ise Persler ateşe tapan, kutsal bir kitabı olmayan bir topluluktu, oysa Romalılar Ehl-i Kitap'tı. Perslerin savaşı kazanması ise müşrikleri sevindirdi ve alaycı bir şekilde Persler ve kendilerinin aynı ümmet olduğunu kardeşlerinin onları yendiği gibi kendilerinde yakında onları yeneceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Rum Suresi'nin ilk âyetleri nazil olmuştur.²¹⁸

Yine âyet-i kerimeyi doğrulayan Tirmizi tarafından aktarılan bir hadiste şöyle rivayet edilir. İbn Kesir tefsirinde, hadisi şerifi zikrederek meseleye izah getirir. Rumların savaşı kaybetmelerinin sonrasında belli bir zaman dilimi geçmesinin ardından toparlanacak ve galip gelecekleri bildirilmiştir. İranlılar Rumları mağlup etmişlerdir. Allah'ın varlığına, birliğine inanan Müslümanlar ise Rumların galip gelmesini istiyorlardı. Sebebi ise Müslümanlarında, Rumların da ehli kitap inancına sahip olmasıydı. Kureyşlilerin ise düşüncesi daha farklıydı onlar savaşı İranlıların kazanmasını arzu etmekteydi. Sebebi ise her

²¹⁶ Demirci, Tefsir Usûlü, s.197.

²¹⁷ Râzî, c.18, s.72.

²¹⁸ Zemahşerî, c.5, s.196.

iki tarafında ehli kitap olmaması ve yeniden dirilişe inanmamasıydı. Nitekim Allah’u Teâla âyeti kerimede belirttiği üzere İranlıları Rumlara karşı mağlup etmiştir. Bu olay neticesinde dönemin gelişmeleri ile Kur’ân’daki âyetleri irtibatlandıran birçok insan islâmı seçerek Müslüman olmuştur.²¹⁹ Görmekteyiz ki Kur’ân’daki âyetlerin dönemin güncel gelişmeleri ile ilişkilendirilmesi insanların islama karşı olan bakış açılarını değiştirerek, islâmı seçmelerinde büyük bir etken olmaktadır.

Mukâtil b.Süleymân da tefsirinde bu konuyu şu şekilde ele almıştır. Rumlar, Farslara mağlup olunca Mekkenin ileri gelen inkarcıları bu duruma keyiflenmişlerdir. Onlara göre kendileri gibi kitapsız olan bir toplumun gâlip gelmesi sevinci bir durumdu. Zaman içerisinde aynı bu durum da görüldüğü gibi Mekkeli müşrikler, kendilerinin de gâlip geleceklerini ifade etmişlerdir. Fakat Allah-u Telâla Rum suresini nazil ederek surenin başında Müslümanlara, Rumların Farslara gâlip gelerek zafer kazanacağını önceden bildirmiştir.²²⁰

5.3. Biyoloji

Bu bölümde Kur'an-ı Kerim'de biyoloji bilimiyle ilişkilendirilebilecek âyetler ele alınacaktır. Canlıların yaratılışı, üreme süreçleri, insanın oluşum aşamaları gibi konuların Kur'an'daki ifadeleri bilimsel verilerle karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Modern biyoloji biliminin ortaya koyduğu bilgiler ışığında, Kur'an'da eşyanın çift yaratılması, insanın toprak ve sudan yaratılması, rahimdeki gelişim sürecine işaret eden "üç karanlık bölge" kavramı ve parmak uçlarının bireysel kimlik taşıması gibi hususlar bilimsel tefsir perspektifinde incelenecektir.

5.3.1 Eşyanın Çift Oluşu

Kur'ân-ı Kerim'in çeşitli kısımlarında tüm var olan maddelerin çift yaratıldığına dair âyetler bulunmaktadır. Meseleyi daha iyi kavrayabilmek adına bazı âyetler aşağıda verilmiştir:

*“Yeryüzüne bakmadılar mı ki, biz onda, güzel çiftten nice nebatlar bitirdik.”*²²¹

²¹⁹ İbn Kesîr, **Tefsir’ül-Kur’ân’il-Azim**, Abdülvehhab Öztürk (Çev.), Kahraman Yayınları, İstanbul 2014, c.7, s.342.

²²⁰ Mukâtil b.Süleyman, s.841.

²²¹ Şuâra, 26/7.

“Size, kendi cinslerinizden eşler yarattı. Davarlardan da çiftler yarattı.”²²²

“İyice düşünürsünüz diye her şeyden de çift yarattık.”²²³

“Ne yücedir o Allah ki, toprağın bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve daha bilmedikleri nice şeyleri hep çift yaratmıştır.”²²⁴

“O, sizi bir tek nefisten yarattı, ondan da eşini var etti. Sizin faydalanmanız için hayvanlardan sekiz çift meydana getirdi. O sizi analarınızın karnında üç karanlık içinde, bir yaratıştan diğerine geçirerek yaratıyor. Rabbiniz olan Allah işte budur. Bütün kâinatın mutlak mülkiyet ve hâkimiyeti O’na aittir. O’ndan başka ilâh yoktur. Böyle iken, nasıl oluyor da O’na kulluktan yüz çeviriyor, yanlış yollara sürükleniyorsunuz?”²²⁵

“Bütün çiftleri yaratan, bineceğiniz gemileri ve hayvanları sizin için var eden de O’dur.”²²⁶

Fahrudin Râzî, Zuhuf suresinin 12.âyetinin tefsirinde konuyu ele alarak şu ifadelerde bulunmuştur. İbn Abbas, Âyet-i kerimede geçen “ezvâc” ifadesi ile tatlı-tuzlu, siyah-beyaz, dişi-erkek gibi farklı türler kastedildiğini söylemiştir. Birtakım alimler ise yukarı- aşağı, sol-sağ, ön yüz – arka yüz, mazi- müstakbel, yaz-kış, ilkbahar-sonbahar, ifadelerinde görülen üzere Allah’tan başka bütün mâhlukatların çift yaratıldığını söylemiştir. Bütün bu mâhlukatların çift olarak vücud bulması, hiç yoktan var olmalarına delâlettir. Çift olarak var olan bütün varlıklar ise yaratılmış mahlûkatlardır. Buna göre bütün bunları var edenin çift olması imkansızdır. Bütün bunlara gücü yeten Allah mutlak sınırsız ve vâhiddir. ²²⁷ Nitekim Allah yaratılmış bütün mahlûkatlardan farklı niteliklerde Muhalefetün li’l-havadis sıfatı ile yaratmış olduğu hiçbir varlığa benzememe, zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde eşsiz olma özelliğine sahiptir.

Zâriyat suresinin 49.âyetini tefsir eden Semerkandiye göre, Allah’u teâlânın varlığını, birliğini, kâdir sıfatını tam anlamıyla idrak edebilmemiz adına, Allah yarattığı bütün

²²² Şurâ, 42/11.

²²³ Zâriyat, 51/49.

²²⁴ Yâsin, 36/36.

²²⁵ Zümer, 39/6.

²²⁶ Zuhuf, 43/12.

²²⁷ Râzî, c.19, s.501.

nesneleri çift olarak hayat vermiştir. İşte bu sayede Allah'ın yüce kudretini kavrayabiliriz. Evrende yaratılan bütün varlıkların dışısı aynı zamanda erkeği bulunmaktadır. Kadın-erkek, gündüz -gece, hayat-ölüm, yaz-kış, dünya hayatı- ahiret hayatı bu sayılanların tümü bizlerin birliğine birer delil niteliğindedir.²²⁸ Yaratılan bütün varlıkların aynı zamanda zıddı bulunmaktadır. Allah bizlere yarattığı varlıkların eşsiz özelliklerini delillendirerek kudretinin yansımasını bizlere göstermektedir.

Nesefî'ye göre her çiftten kasıt her sınıf bitkiden, anlamına gelmektedir.²²⁹ Modern bilim, bitkilerin tümünün hem erkek hem de dişi hücrelere sahip olduğunu doğrulamıştır. Yeni dönem müfessirlerinden Elmalılı Hamdi Yazır ise tefsirinde bu durumu şu şekilde vurgulamıştır. Varlıkların çift niteliğinde olduğunu belirtmekte ve bilimin önemli bir unsuru olan elektriğinde pozitif ve negatif olarak kutuplara dağıldığını ifade etmektedir. Ayrıca, bir kısım âyetlerinde bu hakikati desteklediği söylenmektedir.²³⁰

Muhammed b. Ahmed el-İskenderânî, Keşfü'l- Esrâr adlı eserin üçüncü cildinin tamamında botanik bilimlerden bahsederek bu konuya dair derin bilgi haznesini bizlerin istifadesine sunmuştur. Alanında oldukça yetkin olan İskenderânî, konu başlıklarını ele alırken, ilk başta genel geçer kurallardan bitki âleminde bahsetmiştir. Daha sonra eşyaların çift yaratılması ile ilgili âyetlerin üzerinde durarak konu ile ilgili detaylı bilgileri bizlere aktarmıştır.²³¹

Gazi Ahmed Muhtar Paşa da eşyanın çift olması ile ilgili şu görüşlerini sarfeder. Varlıklara dikkatlice bakıldığında, tüm nesnelerin bir tür çiftleşmenin sonucu olduğu gerçeğini inkâr etmek mümkün değildir. Yüzeysel bir bakış açısı, bu çiftleşmenin yalnızca hayvanlar âlemine ait olduğu düşüncesine kapılır, çünkü onu rastlantısal bir olgu olarak görür. Ancak, hayvanların üremesini çiftleşme yoluyla sağlayan Mutlak Yaratıcı'nın, bitkiler ve diğer varlıklar için de benzer bir düzen koymadığını kim iddia edebilir? ²³²

Celâl Yıldırım, Yasin Suresi'nin 36. âyetini yorumlarken "zevc" teriminin geniş bir anlam yelpazesine sahip olduğunu vurgulamıştır. Bu kavram, birbiriyle bağlantılı, birbirine benzer

²²⁸ Semerkandî, c.6, s.74-75.

²²⁹ Nesefî, c.7, s.442.

²³⁰ Kırca, **Kur'an ve Fen Bilimleri**, s.190.

²³¹ Ateş, "Keşfü'l-Esrâr: Bilimsel Tefsir Hareketinin XIX. Asırdaki İlk Muharriki", s.129.

²³² Gâzî Ahmet Muhtâr Paşa, Serâiru'l-Kur'an Fî Tekvîni ve İfnâi ve İadei'l- Ekvân, Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye, y.y., 1336/1917, s.28; Ayrıca bkz; Şahin, s.34.

veya ilişkili her iki şey için kullanılabilir. Bu ikilikler, evrendeki tüm varlıkları şekillendiren ve yaşamın döngüsünü sürdüren temel unsurlardır. Yıldırım'a göre, yeryüzünde bitkilerden insanlara kadar gözlemlenen dişilik ve erkeklik gibi çiftler, zevciyet yasasına bağlıdır. Bu durum, tüm varlıkların, her detayıyla mükemmel bir düzenin ürünü olduğunu ortaya koyar. Her çift, yaratılışın ilahi imzasını taşır ve varlık âleminin her noktasında bu yaratıcı gücün izlerini sergiler. Hayatın ve varoluşun derin dinamikleri, bu ilahi düzenin yansımasıdır; her şey bu düzenin bir parçası olarak şekillenmiştir.²³³

Bu dünyada var olan bütün mahlukatlar eşli olarak yaratılmıştır. Hayvanlar da erkek ve dişi olmak üzere eşli bir şekilde yaratılarak insanların hizmeti sunulmuştur. İbni Cevzi, Mukâtil, İbn Kuteybe, İbn Cerir gibi alimlerimizinde görüşleri bu doğrultudadır.²³⁴

5.3.2. Toprak ve Sudan Yaratılma

Kur'ân- Kerim'de insanoğlunda mevcut bulunan yaratılış maddelerinin toprak ve su olduğu bazı âyetlerle bizlere bildirilmiştir. Örnek olarak;

*“Yarattığı her şeyi güzel yaratan, insanı başlangıçta çamurdan yaratan, sonra onun soyunu, bayağı bir suyun özünden yapan, sonra onu şekillendirip ruhundan ona üfleyen Allah'tır. Size kulaklar, gözler, kalpler verilmiştir. Öyleyken, pek az şükrediyorsunuz.”*²³⁵

*“O, insanı ateşte pişirilmiş toprak kaplar gibi kurutulmuş çamurdan yarattı.”*²³⁶

*“Ve O sudan bir insan yarattı ve ona soy sop verdi. Efendin her şeye gücü yetendir.”*²³⁷

*“O Allah'tır. Yaratandır, kusursuzca var edendir, biçim verendir. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nu yüceltir. O üstündür, bilgedir.”*²³⁸

*“Her canlıyı sudan yaratık. Hala inanmayacaklar mı?”*²³⁹

²³³ Yıldırım, c.10, s.5046.

²³⁴ Cevzi, c.5, s.380.

²³⁵ Secde, 32/7-9.

²³⁶ Rahman, 55/14.

²³⁷ Furkan, 25/54.

²³⁸ Haşr, 59/24.

²³⁹ Enbiyâ, 21/30.

*“Gerçek şu ki biz insanı çamurdan alınmış bir özden yaratıyoruz.”*²⁴⁰

*“Sizi (özel) bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını (ecel) takdir eden ancak O’dur. O’nun katında bir ecel daha vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz.”*²⁴¹

Râzî, Secde suresinin tefsirinde konuyu ele alarak Allah’ın birliğine dair subjektif deliller nakledildiğini bizlere haber vermektedir. Âyette geçen insan ifadesi ile Âdem(a.s)’ın kastedildiği ifade edilerek insanın bayağı bir çamurdan yaratıldığı söylenilmiştir. Şu şekilde de ifade edilebilir ki, çamur, su ve toprağın bir araya gelmesiyle oluşan, yaratılışın temel unsurlarını teşkil eden bir bileşiktir.²⁴²

Beydavî insanın yaratılışının tutarsızlıktan, çelişkiden uzak olarak yaratıldığını, bütün yaratılanların hikmetine uygun bir şekilde var edildiğini ifade etmiştir. Yarattığı her varlığı, her eşyayı, biçim ve nitelik olarak talep ettiği gibi icat etmiştir.²⁴³

Mukâtil b. Süleyman ise Secde suresinin tefsirinde insanın yaratılışı ile ilgili şöyle ifade etmiştir. O, yarattığı her şeyi ya da her şeyin yaratılışını en güzel şekilde düzenlemiştir. Hiç kimseye ihtiyaç duymadan, hiçbir şey ona öğretilmeden, her şeyi nasıl yaratacağını bilen O’dur. İnsanın yaratılışını ise çamurdan başlatmıştır. İlk olarak çamur hâlinde bulunan Âdem’e ruh üflediğinde, onun eti, kemiği ve kanı oluşmuştur. Sonra Âdem’in soyunu, yani onun neslinden gelenleri, düşük ve zayıf bir sudan, bir nutfeden meydana getirmiştir. Bu nutfe, insanlığın süzüldüğü bir özdür. Daha sonra insanın yaratılışını şekillendirip mükemmel hâle getirmiş ve ona kendi ruhundan üflemiştir. Ey Âdem’in neslinden gelenler! Nutfe aşamasından sonra size kulaklar, gözler ve kalpler vererek en güzel şekilde var etmiştir. Fakat bütün bu ihsanlara karşılık ne kadar az şükrediyorsunuz. Size bu nimetleri veren, sizi en güzel şekilde yaratan Rabbinize şükretmiyor ve O’nu birlemiyorsunuz.²⁴⁴

İskenderânî, Mü’minun Suresi’nin ilgili âyeti üzerine eserinde çeşitli açıklamalarda bulunur. Bu âyetin insanın yaratılış evreleriyle bağlantılı olması nedeniyle, üremede önemli bir rol oynayan döllenmenin fizyolojik yapısını şu şekilde açıklar.

²⁴⁰ Mü’minun, 23/12.

²⁴¹ En’âm, 6/2.

²⁴² Râzî, c.18, s.200.

²⁴³ Beydavî, c.5, s.239.

²⁴⁴ Mukâtil b.Süleyman, s.864.

Tüm ihtilaflara rağmen açık olan şudur ki, döllenme ancak yumurtalıklarda tamamlanır. Nitekim bu, rahim dışında hamile kalma durumundan anlaşılır. Kaldı ki, meni sıvısı rahimde fazlaca bulunmaktadır. Sun'i döllenme için yapılan akli tecrübelerden de anlaşılmıştır ki, var sayılan meninin esinti ve buharı, döllenmenin oluşumunda tek başına yeterli değildir. Aksine meninin yumurtalıklara bizzat çarpması gerekir. Bu takdirde meninin yumurtalıklara varması için ise rahimdeki kanallardan başka yol yoktur. (İskenderâni, 1880, s.35-36)

Hacc suresinde ise topraktan yaratılma konusu ilgili şöyle geçer : “*Ey insanlar! Öldükten sonra dirileceğinizden kuşku duyuyorsanız şunu unutmayın ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra belli belirsiz et parçasından yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim; ve biz dilediğimizin rahimlerde belirli bir vakte kadar kalmasını sağlarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız, ki daha sonra yetişkinlik çağınıza erişesiniz. İçinizden kimi erken vefat ettirilirken kimi de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar ömrün en düşkün çağına eriştirilir. Öte yandan yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarır ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.*”²⁴⁵

Gazi Ahmed Muhtar Paşa, yukarıdaki âyeti aktardıktan sonra, insanın varoluş sürecine dair açıklamalar yapar. “Serâiru’l Kur’an” adlı eserinde insanın ana karnına düşmeden önce geçirdiği aşamaları ele alarak, insanın kökeninin toprak olduğunu ve bu gerçeğin ilahi bir düzene dayandığını ifade eder.²⁴⁶

Çağdaş dönem müfessirlerinden Bayraktar Bayraklı da En’am suresi 2. ayetinin tefsirinde detaylı izahlarda bulunur. “Tin” kelimesi, balçık yani çamur anlamına geldiğinden, toprağın suyla birleşmesini ifade eder. Toprak ve suyun birleşimi olan çamur, yaratılışın temel aşamalarından biridir. Bu bileşim, maddenin değişim ve dönüşüm sürecinin başlangıcını simgeler. Topraktaki elementler, suyla birleştiğinde, hayatın mayasını oluşturur. Bitkilerin topraktan beslenmesi, gıdaya dönüşmesi, kan yoluyla insana ulaşması ve nihayetinde neslin devamını sağlayan unsurlara dönüşmesi, büyük bir yaratılış zincirinin parçalarıdır.

²⁴⁵ Hacc, 22/5.

²⁴⁶ Ahmed Muhtar, s.29-30; Şahin, s.37.

İnsanın bu dönüşüm yolculuğunu kavrayıp da yaratılışın ihtişamını fark etmemesi mümkün müdür? Bu süreç, insanı kendi varoluşunu sorgulamaya ve araştırmaya teşvik eden bir ilahi davettir.²⁴⁷

Bilimsel gelişmeler, özellikle biyoloji ve kimya alanlarındaki ilerlemeler sayesinde, toprak ve insan vücudu ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Yapılan detaylı analizler, insan vücudu ile toprağın bileşenlerinin büyük ölçüde benzer olduğunu ortaya koymuştur. Bu benzerlik, yaşamın temellerini oluşturan elementlerin doğa ile insan arasında sıkı bir bağ kurduğunu göstermektedir. Toprakta ve insan bedeninde ortak olarak bulunan elementler arasında Klor, oksijen, gümüş, potasyum, alüminyum, hidrojen, kalsiyum, demir, azot, silikon, magnezyum, manganez, kurşun, fosfor, bakır, kükürt, çinko, sodyum ve iyot yer almaktadır. Amerika'da bir kimya laboratuvarında yapılan analizlerde insan bedeninin %65'i oksijen, %18'i karbon, %10'u hidrojen, %3'ü azot, %1,5'i kalsiyum ve %1'i fosfordan oluşmaktadır. Kalan kısım ise diğer elementlerin küçük oranlarda varlığıyla tamamlanır. Bu veriler, insan vücudunun tabiatla büyük bir uyum içinde olduğunu ve yaşamın sürdürülebilmesi için doğal dengeye ne kadar ihtiyaç duyduğumuzu gözler önüne sermektedir. Doğanın insan için yalnızca bir barınak değil, aynı zamanda varoluşunun kaynağı olduğunu hatırlatan bu bulgular, insan ve çevre arasındaki ilişkinin önemini daha da belirgin kılmaktadır.²⁴⁸ Bütün bu bilimsel verilerle görmekteyiz ki Allah'ın insanı topraktan rastgele yaratmadığıdır.

5.3.3 Üç Karanlık Bölge

Kur'an-ı Kerim'de fetüs gelişimi ile ilgili bazı bilgilendirmeler nakledilmiştir. Bu nakledilen bilgilere göre fetüs süreci üç karanlık kısım içinde gerçekleşmektedir. İbn Abbas, Mücahid, Katade, İkrime, ve ed-Dahhak, üç karanlık bölgeden kasıtın rahim karanlığı, karın karanlığı ve meşime (eş) olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁹

“Ardından nutfeyi (dölllenmiş yumurta) alakaya (rahimde asılıp beslenen embriyo) çeviriyor; alakayı şekilsiz et (görünümünde) yapıyor; bu etten kemikler yaratıyor; daha sonra da

²⁴⁷ Bayraktar Bayraklı, **Yeni Bir Anlayış Işığında Kur'an Tefsiri**, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2013, Cilt No.(6), s.234.

²⁴⁸ Kuran Araştırmaları Grubu, s.178.

²⁴⁹ Kurtubî, c.15, s.143.

kemiklere adale giydiriyoruz; nihayet onu bambaşka bir varlık halinde inşa ediyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir.”²⁵⁰

“O, sizi bir tek nefisten yarattı, ondan da eşini var etti. Sizin faydalanmanız için hayvanlardan sekiz çift meydana getirdi. O sizi analarınızın karnında üç karanlık içinde, bir yaratıştan diğerine geçirerek yaratıyor. Rabbiniz olan Allah işte budur. Bütün kâinatın mutlak mülkiyet ve hâkimiyeti O’na aittir. O’ndan başka ilâh yoktur. Böyle iken, nasıl oluyor da O’na kulluktan yüz çeviriyor, yanlış yollara sürükleniyorsunuz?”²⁵¹

Mukâtil b.Süleyman, Zümer suresinin tefsirinde bizlere şöyle nakletmektedir. Allah, sizi annelerinizin karnında üç karanlık içinde yaratarak var ediyor. Bu karanlıklar, annenin karnı, rahim ve çocuğun içinde bulunduğu amniyon kesesidir. O, sizi bu karanlıklar içinde, bir yaratılış safhasından diğerine geçirerek şekillendirir. Önce nutfe halindeyken sizi yaratmaya başlar, ardından embriyo safhasına geçirir, daha sonra bir çiğnemlik et görünümüne, oradan da kemiklere dönüştürür. Nihayet, bu kemikleri etle kaplar ve size en mükemmel biçimi verir. Bütün bu aşamalardan geçerek, her bir safhada sizi kusursuzca yaratan Rabbiniz Allah’tır. O, her şeyi hikmetle düzenleyip yaratandır. Sizin varoluşunuzun her bir detayı, O’nun sonsuz kudretinin ve rahmetinin eseridir. Rabbinizin bu yaratma sanatını görüp de ona iman etmek ve şükretmek size düşmez mi? ²⁵²

Râzî de Zümer suresinin tefsirinde konuyu şu şekilde ele almıştır. Cenab-ı Hak, insanları tek bir kişiden, yani Âdem Aleyhisselâm’dan yarattığını ifade ettikten sonra, hemen ardından hayvanların yaratılışından bahsetmiştir. Bunun sebebi, hayvanların insanlardan sonra yaratılışta en kıymetli ve faydalı varlıklar olmasıdır. Daha sonra, bu iki varlığın ortak bir yönü olan ana rahminde yaratılma sürecine dikkat çekmiştir. Âyette geçen “üç karanlık” ifadesinin ise, annenin karnı, rahmi, ve rahimdeki bebek kesesi olabileceğine dair rivayetler mevcuttur. Bir diğer rivayete göre de “üç karanlık” tabirinden kasıt babanın belı, annenin rahmi ve karnı olarak da ifade edilebilir.²⁵³

²⁵⁰ Mü’minun, 23/14.

²⁵¹ Zümer, 39/6.

²⁵² Mukâtil b. Süleyman, s.966.

²⁵³ Râzî, c.19, s.139.

Anne rahmine yerleşmiş bir ceninin, o kapkaranlık, sıkı, ve daracık, insan gözüyle baktığımızda yaşamın mümkün olmadığı bir yerde kendi besinini dahi temin ederek hayat bulması nasıl mümkün olabilir? Orada hayat bularak uzuvların biçimlenmesi, adeta bir bağ sayesinde bütün gıda ihtiyacının karşılanıyor olması mümkün müdür? Allah bütün bunlara muktedirken anne karnındaki bebeğin bütün gelişimini, ihtiyaçlarını, özelliklerini düşünerek hiçbir şeyi noksan bırakmamıştır.²⁵⁴

Bayraktar Bayraklı, insanın anne karnındaki yaratılış safhalarının ele alınmasının amacını farklı açılardan yorumlar. Bu süreçlerin ayrıntılı bir şekilde anlatılmasının temel gayesi, sonsuz kudrete sahip olan Allah'ın varlığını ve birliğini idrak etmeye yönlendirmektir. Her aşama, ilahi hikmetin ve yaratılışın mucizelerini gözler önüne sererek insanı derin bir tefekküre sevk eder. Sonuç olarak, bu aşamaların bilinmesi, insanı iman etmeye ve Yaraticısına daha güçlü bir şekilde yönelmeye teşvik eder.²⁵⁵

Anne karnındaki ceninin embriyolojik gelişimi, günümüz modern biyolojisi tarafından batın, rahim ve döl yatağı olarak adlandırılan üç karanlık bölümde gerçekleştiği belirtilmektedir. Bu alanlardaki embriyolojik araştırmalar, her bir karanlık bölgenin üç tabakadan oluştuğunu ortaya koymaktadır.²⁵⁶

Bizim bakışımıza göre her ne kadar sıradan gelse de akıl ve idrak sahibi bir kimse düşündüğünde, araştırıp soruşturduğunda bütün bunların rastgele olamayacağını görür. Kâdir ve tekvin ismini sahip olan Allah elbette bütün bu ince ayarları sistemleştirmekte, düzenlemektedir. Aynı zamanda Kur'ân'da anlatılanlarla modern ilimin tesbitinin çelişmediği görmekteyiz. Böylece bizler de yüce yaratıcımızın bizlere verdiği nimetlere ve lütfâ şükranlarımızı sunmalıyız.²⁵⁷

5.3.4 Parmak Uçlarındaki Kimlik

Gen Gissen isimli bir İngiliz, 1856 yılında insanların parmak uçlarındaki izlerin her bireyde değişiklik gösterdiğini keşfetmesi sonrasında parmak uçlarına bakış açısı tamamen değişti

²⁵⁴ Nevfel, s.118.

²⁵⁵ Bayraklı, c.13, s.196.

²⁵⁶ Bulut, s.1012.

²⁵⁷ Nevfel, s.118.

ve önemli hale gelmeye başladı.²⁵⁸ Halbuki Kur’ân-ı Kerim buna daha önceden işaret etmişti. Kıyâmet suresinde şu şekilde buyrulmaktadır.

*“Sandıkları gibi değil, kıyamet gününe yemin ederim! Öyle değil, kendini kınayan nefse yemin ederim! İnsan, kemiklerini toplayıp birleştiremeyeceğimizi mi sanıyor? Evet, parmak uçlarına varıncaya kadar yeniden yapmaya gücümüz yeter.”*²⁵⁹

Her insanın parmak izi kendine özgüdür ve hiçbir bireyin parmak izi bir başkasıyla tamamen aynı değildir. Parmak izindeki desenler ve ayrıntılar, kişiye has bir kimlik oluşturur. Bugüne kadar yaşamış ve şu anda hayatta olan tüm insanların parmak izleri birbirinden farklıdır. Hatta genetik olarak birebir aynı DNA dizilimine sahip olan tek yumurta ikizlerinin bile parmak izleri birbirinden ayrıdır.²⁶⁰ Bedenimizde bulunan her parmak izinin birbirinden farklı çeşitlilikte var olması Allah’ın insanın her santimini detaylı bir şekilde yarattığını bizlere gösterir. Bu rastlantısal bir işaret olmamakla birlikte ahiret günü geldiği zaman insanı baştan yaratacak olan Allah’ın bunu yapmaya gücünün yeteceğini en önemli kanıtıdır.

Fahrudin er-Razî, tefsirinde bu konuya dikkat çekmiştir. Cenab-ı Hak, özellikle بَنَانُهُ kelimesi ile parmak uçlarına vurgu yapmıştır; zira parmak uçları, insanın yaratılışında en ince ve detaylı bölümlerden biridir. Bu ifadenin kullanımıyla adeta şöyle denilmektedir: Biz, parmak uçlarının küçüklüğüne ve hassas yapısına rağmen, onları başlangıçtaki gibi eksiksiz ve kusursuz bir şekilde bir araya getirmeye muktediriz. Parmaklardaki kemikleri, aralarında en ufak bir fark dahi olmaksızın, birbirine ekleyerek tamamlarız. Böyleyken, bu derece hassas ve muntazam yaratılmış iri kemikler hakkında ne söyleyebilirsiniz?²⁶¹ Razî, tefsirinde insanoğlunun eşsiz yaratılışına vurgu yapar. İnsan vücudundaki bu önemli detay dile getirelerek insan bedenindeki en küçük ve karmaşık ayrıntıların dahi ilâhî kudretle yaratıldığını göstermesi olarak yorumlar. Bu ayrıntıyla, Allah’ın insanı yaratmada hiçbir detayı göz ardı etmediği, en ince ve hassas parçaları bile kusursuz bir uyumla bir araya getirdiği anlatılır. Böylelikle, parmak uçları gibi küçük ve ince bir yapının dahi eksiksiz şekilde yeniden yaratılabileceği ifade edilerek, insanın muazzam yaratılışı karşısında düşünmeye davet edilir.

²⁵⁸ Kayadibi, s.12.

²⁵⁹ Kıyâmet, 75/1-4.

²⁶⁰ Said Alpsoy, **Kur’an En Büyük Mucize**, Eser Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s.82.

²⁶¹ Râzî, c.22, s.287.

İbn Kayyim el- Cevziyye tefsirinde konuyu şu şekilde izah eder. Allah’u Teâla bu âyet ile inkârcıların, insan vücudunun paramparça dağılıp etinin çürümesinden sonra kemiklerinin tekrar bir araya gelerek birleştirilemeyeceği düşüncesini eleştirmiştir. İlahi gücünün diğer kemikler de dahil olmak üzere her birini baştan toplamaya kudretinin olduğunu bizlere bildirmiştir. Böylelikle düşmanlarının reddettiği fiile gücünün yetmesini, varlığına bir delil niteliğinde göstermiştir. Aynı zamanda parmak uçlarının özellikle vaaz edilmesinde ilahi bir hikmet daha bulunmaktadır. Parmak uçları insan vücudunda oluşturulan en son kısımdır. Birbirinden eşsiz incelikte ve zariflikte olan parmak uçlarını ve son yaratılan kısmı yaratmaya gücü yeten Allah’ın bundan öte olan kısmı yaratmaya elbette kâdir olacağıdır. İnkârcılar çürüdükten sonra kemiklerin yeniden bir araya getirilmesini güç görürken Allah onlara dağılıp un şekline gelmişleri de bedeninin en uç yerinde bulunan parmak uçları ve eklemleri de var ederek intizam etmeye kâdir olduğunu göstermiştir.²⁶²

İbn Abbas ile çoğu müfessirlerin görüşü ise şu şekildedir. Allah’u Teâla elleri ve ayak parmakları baştan var etmeye deve nalı veya merkep ayağına benzer bir şekle getirmeye güç yetirir. Külli irâdesi ile insanda bulunan parmakları ayrı değil de bitişik bir şekilde var etmeye gücü yetendir. Dilerse avuç içi gibi standart bir uzunlukta ve aynı niteliklerde yaratabilirdi. Böyle yaratıldığı takdirdi beşer elini, parmaklarını dilediği gibi hareket ettiremez, tutma ve sıkma gibi temel eylemleri yerine getiremeyerek temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak bir hale gelir. Bu izaha göre mana şöyle ifade edilebilir. Bu evrende, parmak uçlarımızın kemiklerini tek bir parça şekline getirebilecek güce sahipken, bir kez ayrıldıktan sonra onları tekrar birleştirebilecek gücümüzün olmaması nasıl mümkün olabilir?²⁶³

Çağdaş dönem müfessirlerinden olan Süleyman Ateş de söz konusu âyetin tefsirinde detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Ateş’e göre insan bedeninde çok daha iri ve büyük uzuvların bulunmasına rağmen Allahu Teala’nın parmak izlerine vurgu yapmasının derin manası vardır. Her insanda müteşekkil olan parmak izi bireyden bireye göre değişiklik arz etmektedir. Bu değişiklik toplumsal sorunların çözümünde, kimlik analizinde, faili meçhulun tespitinde kayda değer merhalalar kateder. Bilimsel verilerden alınan sonuçlara göre daha anne rahminde üç aylık iken bu çizgiler oluşmaya başlamaktadır. Milyarlarca insanın hepsi ikizlerde dahil, birbirinden tamamen farklı parmak uçlarına mâliktir. Kur’ân

²⁶² İmam İbn Kayyim El-Cevziyye, **İbn Kayyim Tefsiri Bedâ’iu’t Tefsir**, Halil Aldemir (Ter.), Mehmet Ali Kara (Ter.), Savaş Kocabaş (Ter.), Karınca Polen Yayınları, İstanbul 2020, c.4, s.417.

²⁶³ İbn Kayyim El-Cevziyye, c.4, s.418.

da, Allah'ın bütün insanlarda bulunan parmak uçlarının farklı olarak yaratılmasına dikkat çekilerek bu izlerin nasıl bir zerafet, nitelik ve hünerlikte yaratıldığını bizlere bildirmektedir.²⁶⁴

Bayraktar Bayraklı'ya göre yüce Yüce Allah, insanın yaratılışındaki kudretini vurgulamak için özellikle "benân" yani parmak uçlarını gündeme getirmiştir. Parmak kemikleri, vücudun en küçük kemikleri arasındadır ve Allah, en küçük parçaları bile yeniden bir araya getirebileceğini bildirerek inkârcıların şüphesini gidermeye çalışmıştır. Bu, yeniden dirilişin en ince detayına kadar gerçekleşeceğini gösteren bir ifadedir. Ayrıca, parmak uçlarının anılması, bütünü ifade etmek için de olabilir. Çünkü parmaklar, vücudun diğer bölümleri olmadan işlevsizdir. Ancak burada özellikle parmak uçlarının vurgulanması, insanın yaptığı işlerle doğrudan bağlantılıdır. Eller, eylemlerin en önemli araçlarından biridir ve yapılan her işin bir kaydı tutulur. Hukukta parmak izleri en büyük delillerden biri olarak kabul edilir. Aynı şekilde, ahirette de eller ve ayaklar şahitlik edecek, ağızlar ise susacaktır. Bu durum, parmak uçlarının dünyada olduğu gibi ahirette de insanın yaptığı her şeyi ortaya koyacağını gösterir.²⁶⁵

²⁶⁴ Ateş, c.1, s.470.

²⁶⁵ Bayraklı, c.20, s.169-170.

6.AHSEN-İ TAKVÎM BAĞLAMINDA ANALİZ VE DEĞERLENDİRME

Yüce Allah, insanoğlunu yaratılmışların en şereflişi olarak nitelendirmiş ve onu ahsen-i takvîm üzere yarattığını beyan etmiştir. Tîn suresinin 4.âyeti kerimesinde Allah-u teâla şöyle buyurur:

*“ Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır. ”*²⁶⁶

Bu ifade, insanın yaratılışı itibarıyla gerek fiziksel gerek bilişsel, gerek biyolojik olarak son derece eşsiz bir donanıma sahip olduğuna işaret eder. İnsanın diğer varlıklardan ayrı bir şekilde akıl ve irade sahibi bir varlık olarak yaratılması onun varlık hiyerarşisinde özel bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Bu özel konumun aidiyeti gereği insan, bu evrende yaratılmış olanların içerisindeki özel konumunu sorgulayarak varlıklar arasındaki değerini gözetir.

Mukâtil b. Süleymanın görüşüne göre “ahsen-i takvîm” ifadesinden kasıt gençlik ve suretin güzelliğidir. Râzî'ye göre ise “takvîm” kelimesi, bir varlığı olması gereken en mükemmel forma kavuşturma, onu uyumlu ve dengeli bir şekilde düzenleme anlamına gelmektedir. Alimler, "ahsen-i takvîm" ifadesinde geçen "en güzel biçim" kavramını açıklarken insanın fiziksel ve zihinsel özelliklerine dikkat çekmişlerdir. Allah, diğer tüm canlıları yüzükoyun hareket edecek şekilde yaratırken, insanı dik bir duruşa sahip, yiyeceklerini elleriyle alıp yiyebilen bir varlık olarak yaratmıştır. Alimlerin yorumlarına göre, ahsen-i takvîm ifadesi yalnızca insanın fiziki yapısındaki mükemmelliği değil, aynı zamanda onun akıl, irade, ahlak, bilgi ve edep konularındaki yetkinliğini de kapsar. İnsan, bu nitelikleri sayesinde bilgi edinerek anlam çıkarır, olaylar arasında ilişki kurar ve iradesini bilinçli bir şekilde kullanır. Allah'ın insana bahsettiği bu özellikler, onun hem maddi hem de manevi boyutta yaratılmışların en üstünü ve şereflişi olduğunu gösterir.²⁶⁷ İmâm-ı Gazâli de aklın, insanı diğer mahluklardan ayıran yegâne bâtinî sıfat olduğunu ifade etmektedir. Bütün meselelerin,

²⁶⁶ Tîn Suresi, 95/4.

²⁶⁷ Razî, c.23, s.245.

izahların aslını bilmemizde bize yol gösteren tefrik edici bir kavram olduğunu bizlere bildirir.²⁶⁸

Semerkindiye göre Tîn suresinin 4.âyetinde vurgulanan ana meseleler şu şekildedir. Allah, âdemoğlunu ve onun soyundan gelen bütün insanoğlunu ahlaklı, edep sahibi, düzenli, uyumlu, insicâmlı ve olabilecek en mükemmel surette var etmiştir. İnsanoğlu diğer varlıklardan farklı olarak iki ayak üzerinde yürüyebileceği bir şekilde yaratılmıştır. Kendisine istediği gibi nesneleri tutabilmesi adına iki adet el verilmiştir. Dilediğini bizzat kendisi ifade edebilsin diye dil verilmiştir. Sonunda mert kılarak olgunluğa erişirmiştir.²⁶⁹ İnsanoğlu bu eşsiz yaratılışındaki vücutsal fonksiyonları sayesinde birçok eylemi, kimseye muhtaç olmadan kendisi gerçekleştirebilmektedir. Yeryüzünde ona sunulan imkanları değerlendirerek istediği yere gidebilmekte, dilediğini ifade edebilmekte, kendi hayatını idâme ettirebilmektedir. Bu kendisine verilen eşsiz lütfun kıymetini bilerek minnettarlık duymalıdır.

Taberî de bu âyetin tefsirinde üç ayrı görüş bulunduğunu söylemiştir. Birinci görüşe göre insanoğlunun en adil ve en güzel bir biçimde yaratılmasıdır. İkinci görüşe göre insan yoktan var edilerek cilt ve güç yönünden en özel şekile getirilerek gençlik yıllarına ulaştırılmasıdır. Üçüncü ve son görüşe göre ise insanoğlu yüzükoyun sürünge hayvanlardan tamamen farklı bir yaratılıştadır. İnsan haricindeki her türlü mahlukat yüzüstü vücut bularak o şekilde yaratılmıştır. İnsan ise ayakları üzerinde dimdik bir şekilde yaratılmıştır.²⁷⁰

İnsanın biyolojik yapısının bir dizi karmaşık sistem içermesine rağmen bu sistemin hiçbir aksaklık yaşamadan kusursuz bir şekilde işlediğini gözlemlemektedir. Gerek solunum sistemi, sinirim sistemi, bağışıklık sistemi, endokrin sistemi, üreme sistemi olsun gerek vücudumuzun fizyolojik yapısı olsun senkronize olarak insan vücudunun mükemmel denge ve süreklilikle olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu kusursuz düzenin süreklilik arz etmesi de dikkatimizi çeken bir diğer noktadır. İnsan vücudunda şahit olduğumuz bu mükemmel denge insana nasıl en muazzam şekilde yaratıldığını ve evrende hayatını idame ettirdiğini bizlere

²⁶⁸ Gazâlî, *İhyâ-i Ulûm-id-dîn* c.1, s.433.

²⁶⁹ Semerkandî, c.6, s.445.

²⁷⁰ Murat Çevik, “Taberî Tefsirinde Tîn Suresine Dair Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Din ve İnsan Dergisi*, 2022, Cilt No. (2), sayı.4, s.21-22.

gösterir. İnsanoğlu yaratılışındaki bu estetik ve kusursuz yapısı sayesinde fiziksel, biyolojik ve ruhsal yönleriyle bir bütün oluşturur.

Mâtürîdî, “ahsen-i takvîm” kavramını açıklarken, insanın sahip olduğu mükemmel yaratılışın hikmetine dikkat çeker. Ona göre, hiçbir insan, mevcut bedensel yapısından veya sahip olduğu düzenlemeden daha farklı bir şekilde yaratılmış olmayı arzu etmez. Bu durum, insanın varlık yapısının en uygun biçimde tasarlandığını göstermektedir. Mâtürîdî, Allah’ın insanı böyle bir konumda yaratmasının, insanın sahip olduğu yüksek kapasite ve akıl nimetinin bir yansıması olduğunu belirtir. İnsanın, Allah tarafından kendisine öğretilen bilgi ve yöntemlerle nesneleri tanıyabilmesi ve bunları fayda sağlamak amacıyla kullanabilmesi, onun yaratılışındaki mükemmelliğin göstergesidir.²⁷¹

Mâturidî, dünya ve ahiret saadetine giden yolda insanın başlangıçta sahip olduğu özellik ve imkanlara büyük bir vurgu yaparak, insanın en güzel biçimde yaratılmış olmasına dikkat çekmiştir. Ahsen-i takvîm kavramını ön plana çıkararak, bu ifade ile yaratılış itibarıyla en üstün şekilde donatılan insanın yolculuğunu açıklamıştır. Mâturidî’ye göre, ahseni takvîm ifadesi, her insanın, yaratılışı itibarıyla doğru yola yönelme ve imanla birlikte gelen salih ameller sayesinde ahlaki olgunluğa erişerek cennete ulaşma potansiyeline sahip olduğunu ortaya koyar. Aynı zamanda bu kavramı ele alırken özellikle akıl ve irade üzerinde durmuştur. Ona göre, her insana doğuştan verilen selim akıl kişinin iyiyi kötünden, doğruyu yanlıştan ayırt etmesine olanak tanıyan önemli bir unsurdur. Bu bizlere bahşedilen akıl sayesinde yaratanın büyüklüğünü idrak eder, nimetlere şükretmenin önemini kavrar ve temel ahlaki ilkeleri öğreniriz. İnsan akli ile kendisini ve çevresini tanıyarak, doğru davranışlarda bulunur ve ilahi iradeye uygun bir hayat sürmektedir.²⁷²

Kur’ân-ı Kerim’in ana hedefi, biyolojinin incelediği şekilde beşerin fiziksel yapısını veya bedensel işleyiş sistemini tanıtmak değildir. Bunun yerine, Kur’ân’ın odaklandığı esas konu, insanın inanç, ahlak ve doğru davranış ekseninde ne olması gerektiğini ortaya koymaktır. Kur’ân, insana öğüt vermek ve onu manevi olarak geliştirmek için rehberlik ederek doğru yolu gösterir. Bu nedenle, Kur’ân’ın temel amacı, insanı daha erdemli, daha bilinçli ve daha

²⁷¹ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî, Mehmet Erdoğan (Çev.), Bekir Topaloğlu (Çev.), **Te’vîlâtü’l- Kur’ân Tercümesi**, Ensar Yayınları, İstanbul 2019, c.17, s.285-286.

²⁷² Fatma Aygün, “Mâtürîdî’nin Ahsen-i Takvîm ve Esfel-i Sâfilîn Yorumu: Tîn Süresi’nin Te’vîli Bağlamında İnsan Anlayışı”, **Diyanet İlmî Dergi**, 2020, Cilt No. (56), sayı.3, s.837.

olgun bir varlık haline getirmektir. Tîn suresinde geçen insan kavramı, burada biyolojik bir varlık olarak değil, ideal anlamda ele alınır. İnsanlık türünün en üstün ve en olgun örneğine işaret eder. Kur'ân'da insan kelimesi kullanıldığında, bu kelimenin mükemmelliğe yönelik bir anlam taşıdığı anlaşılmalıdır. Tîn suresi, beşer kavramını değil, ruhsal ve ahlaki mükemmellik açısından ahsen-i takvîm yani en üstün kıvamda yaratılmış insanı ele alır. Burada, insanı en yüce makama taşıyacak ruhsal ve zihinsel yeteneklerin dengesi ve uyumundan bahsedilmektedir. Bu denge, inanç, duygu, düşünce ve irade gibi ruhsal yetiler arasındaki ahengi temsil eder. Gerçek manada insanın kemale ermesi, bu içsel güçler arasındaki uyumun sağlanmasına bağlıdır.²⁷³

Moleküler biyolog Rana Dajani'nin bu konudaki görüşleri şu şekildedir. Allah-u Teâla, evrendeki bütün mahlûkatları, bitkileri, hayvanları, eşya ve insanoğlunu Ahsan biçiminde var etti. Allah mevcut sistemdeki bütün organizmaları, hücreleri, insan biyolojisini var olabilecek en güzel biçimde yaratmıştır. İnsanın yaratılış ham maddesi toprak ve su olarak seçilmiştir. Bu durumda bizlere Allah'ın insanoğlunu canlıların kökeninden var ettiğini gösterir. Bu kusursuz var oluşla birlikte insan sosyal yapıyla ilişkisinin düzen ve uyum içerisinde devam etmesine olanak sağlar.²⁷⁴

Allah, insanları sadece fiziki, biyolojik olarak üstün kılmakla kalmayarak, aynı zamanda kavrama, ayırt edebilme ve bilgi üretme yetisi bahşetmiştir. Bu yetiler, insanın hem bireysel hem de sosyolojik açıdan yararlı işler yapmasını sağlar. Dolayısıyla, ahsen-i takvîm ifadesi özellikle insanın akıl ve bilgi ile donatılmış olmasına da işaret edebileceği kanaatindeyiz. Bu bağlamda, insan sahip olduğu fiziksel, bilişsel donanımlar sayesinde evren üzerinde incelemeler, araştırmalar sarf eder. Varoluşsal düşüncelere dalarak birtakım meseleleri zihninde anlamlandırmaya gayret eder. İşte tam bu noktada Allah'ın onu en güzel biçimde yarattığı sonucuna ulaşır. Bu mükemmel üstü yaratılışının gereği olarak Kur'ân'da zikredilen âyetler üzerine keşiflere dalarak evrendeki sırların kapılarını aralamaya gayret eder.

²⁷³ Emin Işık, “Tîn Suresi Üzerine Bir Tefsir Denemesi”, **Kur'ân Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi**, 1997, Cilt No. (1), sayı.2, s.79-80.

²⁷⁴ James Clark, s.369.

7.SONUÇ

Peygamberimiz vahiy dönemi içerisinde nazil olan ayetleri muhataplarına iletmekle görevlendirilmiştir. Bu görevini icra ederken o dönemin insanını hidayete sevkini teşvik ederek rehber olmuştur. Müslümanlar âyetlerin kapalı lafızlarını, birden çok anlam barındırması sebebiyle anlaşılmasında güçlük bulunan lafızları ve akıllarında soru işareti bırakan meselelerin izahlarını peygamberimiz ile mülâhaza etmişlerdir. Neticesinde peygamberimiz ümmetin akıllarındaki soru işaretlerini gidererek tebyin görevini en etkileyici şekilde yerine getirmiştir. Ancak peygamber efendimiz risalet görevini tamamlayıp bu fâni dünyadan gitmesi ile birlikte tebyin görevi de sona ermiştir. Peygamberimizin vefatından sonra da islam dünyası gün geçtikçe farklı coğrafi kesimlere yayılarak genişlemiştir. İslam'ın bu genişlemesi ile birlikte Kur'ân'ın daha derinlemesine idrak edilmesi ve yorumlanması gereği ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde İslam coğrafyasında etnik farklılıkların artması ile birlikte, İslam hukuku ve teolojisi gelişmeye başladı. Kur'ân'ın hükümleri ve prensipleri, farklı durumlar ve zamanlar için nasıl uygulanacağı konusunda daha fazla tartışılmaya başlandı. Bu da Kur'ân'ın daha derinlemesine incelenmesine ve yorumlanmasına yol açtı. Mevcut durum bu şekilde ilerlerken İslam bilginleri Kur'ân âyetlerinin açıklanması ve anlamlandırılması için gerekli çalışmalara başlamış ve konu üzerine bir çok eser yazılmıştır. Peygamber efendimizin tebyin görevi tefsir ilminin de temellerini atarak, kendisinin yorumlarının bir sonraki nesillere ışık tutarak aydınlatmasına vesile olmuştur.

Kur'an âyetlerinin hakiki manalarına ulaşabilmek amacıyla özellikle sahâbe, tâbiîn, tebe-i tabiîn olmak üzere ilk dönem müfessirlerin eserlerine vâkıf olmak son derece mühimdir. Bunun yanında çağdaş dönem müfessirlerinin konuyu ele alış biçimleri, günümüzün modern ilimleri ile doğru orantıda devam ederek, Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğu konusunda, delillendirmeli izahların söz konusu olduğunu görmekteyiz.

Yüce Allah, insanlığın hizmetine birçok rızık tahsis ederek, ibret nazarıyla bakılması kapsamında evrendeki kozmik düzeni, insanların hizmetine sunmuştur. Akıl sahibi olması hasebiyle yaratılmış varlıkların en üstünü olarak kabul edilen insan, kendisinde bulunan akıl ve irade ile evrene, tabiata bakarak çıkarımlarda bulunur. Bu çıkarımlardan hareketle evrenin fenomenolojik izahını yapmaya gayret eder. Evrende gördüğü bu hayranlık uyandıran

mucizeleri, ilahi mesajlarla ilişkilendirerek Allah'ın yüce kudretinin yansımaları görür. Nitekim Kur'an-ı Kerim, islam hukuku, kelam, fıkıh gibi temel islam bilimlerinin yanı sıra jeoloji, astroloji, fizik, biyoloji ve kâinata dair izahlarını beşere göstererek, pozitif ilimler alanında da kendimizi geliştirmemizi istemiştir. Bu tekâmül ile birlikte Kur'an'ı farklı bir referans çerçevesinden ele alarak, bilimsel buluşlarla ilişkilendirir ve bu buluşların menşeinin Kur'an'a dayandığını tasdik edebiliriz.

Hal böyle vuku bulunca Kur'an âyetleriyle evreni anlamlandırmak bilimsel tefsir ekolün teşekkül etmesinde oldukça etkili olmuştur. Elbette alimlerin kültürel ortamları, siyasi ilişkileri, sosyal yapıları ve ekole karşı duruşları, yorumlarını etkilemiştir. Birtakım alimlerimiz bilimsel tefsir ekolüne karşı ilgili bir yaklaşım sergilese de diğer alimlerimiz tarafından bu ekolün varlığı reddedilerek sert tenkitlerde bulunulmuştur. Bu eleştirel yaklaşımlarına rağmen, eserlerinde âyetlerin bilimsel verilerle izahını yaptığı görmekteyiz. Bilimsel tefsirin mevcûdiyetini savunan alimlerimiz ise bu ekolün, insanın tevhid ekseninde bir hayat sürebileceğine ve inananların ise inancını kuvvetlendirip, imanını muhkemleştireceğine dair çıkarımlarda bulunmuşlardır. Bu sebeple kevnî âyetlerin müfessirler tarafından irdelenmesi, kastedilen mananın aslına ulaşılması ve müfessirlerin modern gelişmelere kayıtsız kalmaması bir gerekliliktir. Böylelikle din ve bilim arasındaki ilişki açığa çıkarılarak, bilimsel tefsir ekolü sağlam bir zemine oturtulmuş olacaktır.

Tarihsel gelişmelerden edindiğimiz bilgileri göz önüne aldığımızda görmekteyiz ki bilimin ilerleme katettiği her dönem Kur'an tarafından asıl olarak bizlere bildirilmek istenene ulaşabilme imkanımızı doğurduğudur. Bilim dünyasının binlerce yıl zarfınca idrak edemediği gerçekleri Kur'an'ı Kerim, 14 asır önce ortaya koyarak bizlere bildirmesiyle muciz bir kitap olduğunu ve bütün ilimleri ihtiva ettiğini söyleyebiliriz. Bu ilmî gerçekleri ihtiva eden, insanların bir benzerini getirmekten aciz bırakan kutsal kitabın, bizleri araştırmaya sevk etmesi, bahsettiğimiz bilimsel gerçekleri açığa çıkarması, din ile bilim arasındaki dengeyi kurmamıza zemin hazırlar. Nitekim çağdaş ilimlere dair ortaya konulan eserlerin az sayıda olması da islam dünyasının kendini yenilemesi ve güncelleştirilmesi gerektiğinin bir kanıtı niteliğindedir. Şöyle ki Kur'an'ın bütün ilimleri ihtiva ettiğine inanan bir topluluğun pozitif ilimleri gözardı etmesi düşünülemez.

Kur'an'ı Kerim'in insanları akletmeye, düşünmeye, sorgulamaya yönlendirmesiyle birlikte muttakiler evrendeki olgular üzerine tefekküre dalmışlardır. Zikredilen birçok ayette,

göklerin ve yerin yaratılışı, insanın varoluşu ve fiziksel olaylar metaforik anlatım ile aktararak insanoğlu evrendeki olgular üzerine düşünmeye davet edilmiştir. Bu bağlamda Kur'an'ın düşünmeye sevk eden yapısı ile birlikte bilimsel tefsir ekolü doğarak süreç içerisinde terakki göstermiştir. Bilimsel buluş ve fen bilimlerindeki ilerlemelerle birlikte Kur'an'ın bilimsel yönlerine dair gerçekleştirilen yorumlarda artış görülmektedir. Bu yaklaşım din ve bilimi uzlaştırma çabası içinde önemli bir yer tutmaktadır. Din ile bilim birbirine karşıt değil aksine epistemolojik açıdan birbirini tamamlayan iki temel bilgi kaynağıdır. Ancak, bilimsel tefsirin kesinlik arz etmeyen bilimsel teoriler üzerine bina edilmesi durumunda, ilerleyen süreçte yapılan yorumların geçerliliğini kaybetme riski olduğu görülmektedir. Şöyle ki bilimin bugün için doğru olarak kabul edildiği bir olgu yapılan araştırmalar ve gelişen teknolojik ilerlemeler ile birlikte ilerleyen yıllarda yanlışlanabilir. Bilimsel verilerin kaynağını direkt olarak Kur'an'a hamletmek, tespit edilen her bilimsel buluşu Kur'an ayetine taalluk ettirmek oldukça yanlış olacaktır. Buradaki en doğru kıstas Kur'an âyetlerinin, bilimsel veriler ile ilişkilendirilirken seçilen ana konunun kesinliği ve süreç içerisinde değişime uğramayacağının garantisinin verilmesidir. Nitekim bilim tarihin seyri içerisinde değişen ve gelişime uğrayan bir daldır. Bu kıstasa ehemmiyet verildiği takdirde din ve bilimin çatışmadığının aksine birbirinin tamamlayıcısı niteliğinde olduğunu gözler önüne sermiş oluruz.

Çalışma boyunca ortaya konulan analizler, bilimsel tefsirin bazı avantajlarını ortaya koymuştur. Bu yöntem, dinin çağdaş dünyayla uyumunu vurgulamakta, Kur'an'ın evrenselliğini öne çıkarmakta ve bilimle dini bütünleştirme konusunda etkili bir yol sunmaktadır. Ancak şu bir gerçektir ki, metodolojik hatalar ve aşırı yorumlar, bilimsel tefsirin sınırlarını zorlayabilmekte, hatta zaman zaman Kur'an'ın mesajını bilimsel teorilere indirgeme riski doğurabilmektedir. Şöyle ki Kur'an'ı bir bilim kitabı olarak görmek ve bu doğrultuda hareket etmek Kur'an'ın asıl ana konuları olan inanç, ibadet, ahlak ve muâmelat ilkelerinin gözardı edilmesi tehlikesine yol açabilmektedir.

Bu sebeple bilimsel tefsirin mevcûdiyetine yönelik dikkat etmemiz gereken önemli bir husus da şudur ki, âyetlerin bilimsel verilerle mukayese edilmesine karşı mutedil bir durum sergilemek ve âyetlerde bizlere aktarılmak istenilen anlamların haricinde farklı anlamlar verme tehlikesinden kaçınılmalıdır. Bu duruma riayet edildiği takdirde bilimsel tefsir ekolü sarahatle amacına ulaşacaktır. Bu amaca ulaşmak gayesinde olan müfessirlerin ise tefsir ilminde kendini kanıtlamış ve alanında uzmanlaşmış kimseler olması durumunda bu âyetleri en doğru şekilde açıklayabileceği kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

- AKBAŞ, “Ahmet, Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri”, **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2016. Cilt No. (7), 75-93.
- AKPINAR, Sümeyye, KARAGÖZ, Mustafa, “Et-Tefsîrü'l-Me'mun Adlı Eseri Çerçevesinde Me'mûn Hammûş'un Bilimsel Tefsire Yaklaşımı”, **Tefsir Araştırmaları Dergisi**, 2022, Cilt No. (6), 395-430.
- ALBAYRAK, Halis, **Tefsir Usulü**, Şule Yayınları, İstanbul 1998.
- ALPSOY, Said, **Kur'an En Büyük Mucize**, Eser Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.
- ATA, Mehmet Mahfuz, “Örnekleriyle Hz Peygamber, Sahâbe ve Tabiîn Dönemi Tefsir Anlayışı”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2019, Cilt No. (12), 1666-1676
- ATEŞ, Abdurrahman “Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 2002, Cilt No. (2), 117-141.
- ATEŞ, Abdurrahman, “Keşfü'l-Esrâr: Bilimsel Tefsir Hareketinin XIX. Asırdaki İlk Muharriki”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2003, Cilt No. (44), 111-134.
- ATEŞ, Süleyman, **Kur'ân-ı Kerim Tefsîri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 2013.
- ASLAN, Osman “**Tantavî Cevherî Örneğinde Bilimsel Tefsir**”, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,) Erzurum 2006.
- AYGÜN, Abdullah, “Şâtıbî'nin Kur'ân'ın Ümmîliği ve İlmi Tefsir Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Usul İslam Araştırmaları Dergisi**, 2007, Cilt No. (7), 157-168.
- AYGÜN, Fatma, “Mâtürîdî'nin Ahsen-i Takvîm ve Esfel-i Sâfilîn Yorumu: Tîn Sûresi'nin Te'vîli Bağlamında İnsan Anlayışı”, **Diyanet İlmî Dergi**, 2020, Cilt No. (56), 807-840.
- AYDIN, Erdoğan, **İslamiyet ve Bilim İslamiyet Gerçeği – II**, Literatür Yayınları, İstanbul 2017.
- AYDIN, Hüseyin, “Meydan Okumaları Bakımından Kur'ân Mucizesi”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, 2010, Cilt No. (8), 45-76.
- BABABÎ ,Ali Ekber, Gulam Ali Azizi KİA, Mücteba Ruhani RAD, **Kuran Tefsiri Metodolojisi**, el-Mustafa Yayınları,İstanbul, 2013.
- BARDAKOĞLU, Ali, **İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme**, Kuramer Yayınları, İstanbul 2020.

- BABAİ, Ali Ekber, **Tefsir Ekolleri-II**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur’ân Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2014.
- BAYSAL, Sıddık, “Mahiyeti İmkân ve Sınırlılıkları Açısından Bilimsel Tefsir”, **Tefsir Araştırmaları Dergisi**, 2019, Cilt No. (3), 226-266.
- BAYRAKLI, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayış Işığında Kur’an Tefsiri**, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2013.
- BEYDAVÎ, Kadı Nasırüddin Ebu Said Abdullah Bin Ömer Bin Muhammed Eş-Şirazi, **Envaru’t Tenzil ve Esraru’t-Te’vil Beydavi Tefsiri**, Abdülvehhab Öztürk (Çev.), Kahraman Yayınları, İstanbul 2013.
- BİLGE, Mustafa L. “Lut Gölü”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt No. 27, TDV Yayınları, Ankara, 2003.
- BİNNEBÎ, Malik, **Kur’ân’ı Kerim Mucizesi**, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1969.
- BULUT, Hasan, “Kur’ân’ın Allah Kelamı Olduğunu Gösteren Lafız Eksenli Bilimsel Mucizeleri”, **Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2021, Cilt No. (8), 990-1017.
- BÜYÜK, Enes, “Çağdaş Tefsirlerde İsrâiliyat Eleştirisi”, **Tefsir Araştırmaları Dergisi**, 2019, Cilt No. (3), 482-491.
- CERRAHOĞLU, İsmail, **Tefsir Usulü**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1971.
- CERRAHOĞLU, İsmail, **Tefsir Tarihi**, Fecr Yayınları, Ankara 2010.
- CEVZÎ, İmam Ebu’l Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali İbn Muhammed, **Zadü’l-Mesir Fi İlmi’t-Tefsir**, Abdülvehhab Öztürk(Çev.), Kahraman Yayınları, İstanbul 2015.
- CEVZİYYE, İmam İbn Kayyim, **İbn Kayyim Tefsiri Bedâ’iu’t Tefsir**, Halil Aldemir (Ter.), Mehmet Ali Kara (Ter.), Savaş Kocabaş (Ter.), Karınca Polen Yayınları, İstanbul 2020.
- CEVHERÎ, Tantâvî, **Tefekkür Hazinesi**, Abidin Sönmez (Terc.), Nizam Yayınevi, İstanbul 1974.
- CEVHERÎ, Tantâvî, **el-Cevâhir fi Tefsîri’l-Kur’ân**, Matba’atu Mustafa el-Bâbî, Mısır 1350.
- CLARK, Kelly James, **Bilim Ve / Veya Din**, Enis Doko (Çev.), İbrahim Akbudak (Çev.), Destek Yayınları, İstanbul 2019.
- ÇALIŞKAN, İsmail, **M.Esed’in Kur’ân Mesajı’nın Tahlil ve Tenkidi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009.

- ÇALIŞKAN, M.Turan, **Kur’ân ve Pozitif Bilim**, Kuramer Yayınları, İstanbul 2020.
- ÇEVİK, Murat, “Taberî Tefsirinde Tîn Suresine Dair Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme”, **Din ve İnsan Dergisi**, 2022, Cilt No. (2), 15-28.
- DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Tarihi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2014.
- DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Usûlü**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.
- DEMİRCİ, Sabri “İmî/ Fennî Tefsir ve Örnekleri”, **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, 2020, Cilt No.(6), 240-255.
- DERVEZE, İzzet, **Kur’ân’ı Anlamada Usûl**, Ekin Yayınları, İstanbul 2012.
- DRAZ, Abdullah, **Kur’ân’ın Anlaşılmasına Doğru**, Mim Yayınları, Ankara 1983.
- Doğan, MEHMET ZEKİ “**Bilimsel Tefsir Açısından Kur’ân’ın İ‘câzı**” (Doktora Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Van 2020.
- DÜZGÜN, Şaban, “Din-Bilim İlişkisinde Modeller ve Ortak Kavramlar”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, 2006, Cilt No. (4), 51-62.
- ERSÖZ, Resul, “Kur’ân’daki Kıssa ve Mucizelerin Aklen İzahının İmkânı Üzerine”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2020, Cilt No. (18), 299-324.
- ESER, Muhammed, “**Kâinatın Yaratılmasıyla İlgili Bilimsel Tefsire Konu Olan Âyetlerin Bağlamsal Analizi**”, (Yüksek Lisans Tezi, Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü), Sinop 2024.
- GAZÂLÎ, İmâm, **İhyâ-i Ulûm-id-dîn**, Ali Arslan (Çev.), Yaylacık Matbaası, İstanbul 1971.
- GAZÂLÎ, **Cevâhiru’l Kur’ân**, Çelik Yayınevi, İstanbul 2019.
- GAZÂLÎ, **Mükâşefetü’l Kulûb**, İpek Yayınevi, İstanbul, t.y.
- GÂZÎ AHMET MUHTÂR PAŞA, **Serâiru’l-Kur’an Fî Tekvîni ve İfnâi ve İâdei’l-Ekvân**, Dâru’l-Hilâfeti’l-Âliye, y.y., 1336/1917.
- GEZER, Süleyman, **Kur’ân’ın Bilimsel Yorumu**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009.
- GÖRDÜK, Yunus Emre, “Bilimsel Tefsir ve 20.Yüzyıldaki Meşhur Temsilcileri Perspektifinden Hasan Basri Çantay’ın Açıklamalı Meâli”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2014, 181-214.
- GÖZÜTOK, Şakir, **İslam’ın Altın Çağında İlim**, Nesil Yayınları, İstanbul 2012.

- İŞİK, Emin, “Tîn Suresi Üzerine Bir Tefsir Denemesi”, **Kur’ân Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi**, 1997, Cilt No. (1), 76-80.
- İBN KESİR, **Tefsir’ül-Kur’ân’il-Azim**, Abdülvehhab Öztürk (Çev.), Kahraman Yayınları, İstanbul 2014.
- İBN KESİR, **Hadislerle Kur’ân’ı Kerim Tefsîri**, Bekir Karlığa (Çev.), Bedreddin Çetiner (Çev.), Çağrı Yayınları, İstanbul 2015.
- İSKENDERÂNÎ, Muhammed b. Ahmed, “**Keşfü’l-Esrâri’n-Nuraniyyeti’l-Kur’âniyye**”, Mısır 1297/1880,
- JANSEN, J.J.G., **Kur’ân’a Yaklaşımlar**, Fecir Yayınevi, Ankara, 1999.
- KARADENİZ, İsrâfîl, “**Muhammed b. Ahmed el-İskenderânî’nin Keşfü’l-Esrâr Adlı Eserinin Tefsir İlmi Açısından Tahlili**” (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü) Ankara 2009.
- KAYA, Mehmet, “Bilimsel Tefsir ve Değişim”, **Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, 2016, Cilt No. (3), 195-223.
- KAYADIBİ, Fahri, “Kur’ân’ın Eğitim, Bilim ve Araştırmaya Verdiği Önem”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2006, Cilt No. (1), 1-15.
- KEVÂKİBÎ, Abdurrahman, **Tabâi’ul-İstibdâd ve Mesâiri’u’l-İsti’bâd**. Kahire: Kelimât Arabiyye, 2011.
- KIRCA, Celal, **Kur’ân ve Fen Bilimleri**, Marifet Yayınları, İstanbul 2018.
- KIRCA, Celal, “Kur’an ve Modern Bilim (İlişkisi-Sahası-Sorunları)”, **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2012, Cilt No. (2), 7-34.
- KIRCA, Celal, **İlimler ve Yorumlar Açısından Kur’ân’a Yönelişler**, Marifet Yayınları, İstanbul 2009.
- KURTUBÎ, İmam, **El-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân**, M.Beşir Eryarsoy (Çev.), Buruc Yayınları, İstanbul 2015.
- KOMİSYON, **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara 2005.
- KURAMER, **Kur’ân’ı Anlama Yolunda Kuramer Konferansları-II**, Kuramer Yayınları, İstanbul 2017.
- KUR’ÂN ARAŞTIRMALARI GRUBU, **Kur’ân Hiç Tükenmeyen Mucize**, İstanbul Yayınevi, İstanbul 2005.
- MÂTÜRÎDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandi, Mehmet Erdoğan (Çev.), Bekir Topaloğlu (Çev.), **Te’vîlâtü’l- Kur’ân Tercümesi**, Ensar Yayınları, İstanbul 2019.

- MALİK BİN NEBİ, **Kur’ân Fenomeni**, Yusuf Kaplan (Çev.), Külliyyat Yayınları, İstanbul 2008.
- MERTOĞLU, M.Suat, “Kur’an’ı Modern Bilimlerin Işığında Okumak: Tantâvî Cevherî Örneği”, **Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, 2011, Cilt No(16), 91-113.
- MORRISON, A.C. , **İnsan Kainat ve Ötesi**, Bekir Topaloğlu (Çev.), Dergâh Yayınları, İstanbul 1979.
- MUKÂTİL BİN.SÜLEYMÂN, **Muhtasar Tefsîr-i Kebîr**, M.Beşir Eryarsoy (Ter.), İşaret Yayınları, İstanbul 2015.
- NEVFEL, Abdürrezzak, **Allah ve Modern İlim**, Âkif Nuri Karcıoğlu (Çev.), Dâva Yayınları, İstanbul 1974.
- NESEFÎ, İmam ,**Nesefî Tefsiri**, Şerafettin Şenaslan (Çev.), Ravza Yayınları.
- ÖZAKINCI, Cengiz, **İslamda Bilimin Yükselişi ve Çöküşü**, Otopsi Yayınları, İstanbul 2011.
- ÖZTÜRK, Mustafa **Kur’ân ve Tefsir Kültürümüz**, , Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017
- ÖZCAN, Esat, **Eyyûbî-Memlûk Döneminde Tefsir**, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul 2019.
- PAÇACI, Mehmet, **Kur’ân’a Giriş**, İsam Yayınları, İstanbul 2008.
- PEKÜNLÜ, Rennan, **Din-Bilim Çatışması**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2015.
- RÂZÎ, Fahrüddin, **Tefsîr-i Kebîr Mefâtîhu’l Ğayb**, Suat Yıldırım (Çev.), Lütfullah Cebeci (Çev.), Sadık Kılıç (Çev.), Sadık Doğru (Çev.), Huzur Yayınevi, İstanbul 2013.
- RUSSELL, Bertrand, **Din İle Bilim**, Akşit Göktürk (Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.
- ROBINSON, Neal, **Kur’ân’ı Keşfetmek Örtülü Bir Metne Çağdaş Bir Yaklaşım**, Süleyman Kalkan (Çev.), Kuramer Yayınları, İstanbul 2018.
- SERİNSU, Ahmet Nedim, **Kur’ân’ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzul’ün Rolü**, Şûle Yayınları, İstanbul 1994.
- SEMERKANDÎ, Ebu’l-Leys, **Tefsîru’l Kur’ân**, Özgü Yayınları, İstanbul 2008.
- SUYUTİ, Celalüddin el-Mahalli, Celaluddin, **Celâleyn Tefsiri**, Ali Rıza Kaşeli (Çev.) Sağlam Yayınları, T.y.
- ŞAHİN, Süleyman, **Ahmet Muhtar Paşa’nın “Serâiru’l-Kur’an” Adlı Eserinin Bilimsel Tefsir Metodu Bağlamında Tahlili**, (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü), Kahramanmaraş 2011.

- ŞEKER, Mehmet Emin, “Kur’ân-ı Kerim İçin Bilimsel Yorumun Gerekliliği”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, 2014, Cilt No. (12), 315-334.
- ŞERİATİ, Ali, **İslam Bilim**, Faruk Alptekin (Çev.), Nehir Yayınları, İstanbul 1992.
- ŞİMŞEK, Sait, **Günümüz Tefsir Problemleri**, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2017.
- TASLAMAN, Caner, **Big Bang ve Tanrı**, İstanbul Yayınevi, İstanbul 2003.
- TASLAMAN, Caner& DOKO, Enis, **Kur’ân ve Bilimsel Zihnin İnşası**, İstanbul Yayınevi, İstanbul 2015.
- TASLAMAN,Caner **Modern Bilim Felsefe ve Tanrı**, İstanbul Yayınevi, İstanbul 2017.
- YAVUZ, Ömer Faruk, “Gazâlî ve İlmi Tefsir”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2011, Cilt No. (31), 39-59.
- YAVUZ (Ed.) Yusuf Şevki, **Kur’ân’ı Anlamanın Fikri Arka Planı Varlık, Bilgi, İnsan**, Kuramer Yayınları, İstanbul 2017.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dîni Kur’ân Dili**, Huzur Yayınevi, İstanbul 2008.
- YILDIRIM, Celâl, **İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri**, Anadolu Yayınları, 1989.
- ZEMAHŞERÎ, Ebu’l Kâsım, Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmi, **Keşşâf Tefsiri**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2018.

ÖZGEÇMİŞ

